

M. T. B. COLLEGE, SURAT

Manuscript Library

No. ^{Vol.} _{Vol.} 302

Title: *Grīhaya Samskara*
Mantra

Setu

Incomplete

ગ્રંથસંસ્કાર મંજી :

:	:	:	Title
:	:	:	Author
:	:	:	Editor
:	:	:	Year, Vols.
:	:	:	Publisher
302	:	:	Remarks

302

रुगिन्नुतस्मात्। समातुर्योनापारवाताः अतबहुप्रजा निर्भृतिमाविवेश
 । द्यौर्मैपिताजनितानामिरत्रबंधर्ममाता पृथिवीमहायं। उत्तानयोश्च
 म्वोऽर्यो निरंतरत्रापिता दुहितुर्गर्भमाधात्। पृथामित्वा परमंतं पृ
 थिव्याः पृथामियत्र भुवनस्य नाभिः। पृथामित्वा वृहो अश्वस्य रेतः पृ
 थामिवाचः परमं व्योम। इयं वेदिः परोऽमंतः पृथिव्याः अयं यज्ञो भुव
 नस्य नाभिः। अयं सोमो वृहोः अश्वस्य रेतो ब्रह्मायं वाचः परमं व्योम
 । ७ सप्तर्ध्वगर्भा भुवनस्य रेतो विहोः स्तिष्ठंति प्रादिशा विधर्मणि। ते धा
 तिभिर्मनसा ते विपश्चितः परिभुवः परिभवंति विश्वतः। न विजा
 नामि यदि वेदमस्मि निण्यः सन्नद्धो मनसा चरामि। यदा मागन्प्रथ
 मजात तस्यादिदा चो अश्ववेभागमस्याः। अपाङ् प्राडेति स्वधया ण

भातेमत्येमित्येनासयोनिः। ताशश्वंताविषूचीनावियंतान्य। न्यंचि
 क्युर्ननिचिकुरन्यं। सचोऽक्षरेपरमेव्योमन्यस्मिन्नेवाऽधिवि
 श्वेनिषेदुः। येस्तन्त्रवेदकिमवाकरिष्यतियस्तद्विदुस्तस्मैसमास
 ते। सूर्यवसाङ्गवताहिभ्रयाऽप्योवयंभगवंतःस्यामः। अधिर
 णमद्येविश्वदानोपिबभूधमुदकमाचरंती। रं गौरीर्मिमायस
 लिलानितक्षत्येकपदीद्विपदीसाचतुष्पदी। अष्टापदानवपदी
 बभूवुषीमहस्त्राक्षरापरमेव्योमन्। तस्याः समुद्राऽधिविक्ष
 रंतितेनजीवन्तिप्रदिशश्चतस्रः। ततःक्षरत्यक्षरन्तद्विश्वमुपजी
 वति। शकमयंधूममारादपश्यंविषूचतापररुतावरेण। उक्षाणं

गद्यतिष्ठहरितंरथं। हर्यन्नुषसमर्चयःसूर्यंहर्यन्तरोचयः। विद्वो
 श्चिकित्वाहर्यश्ववर्धमइंद्रविश्वाऽभिश्रियः। घामिंद्रोहरि
 धायसंवृष्टपिबोहरिवर्षसं। आधारयद्यरितोर्भरिभोजनं
 ययोरंतर्हरिश्चरत्। जज्ञानोहरितोवृषाविश्वमाभातिरोच
 नं। हर्यश्वाहरितंधत्तआयुधमावज्रंबाह्वोहरिं। इंद्रोहर्यंतमर्ज
 नंवज्रंशुक्रैरभीवतं। अपावृणोधारिभिरद्भिःसुतमुद्राह
 रिभिराजत। आमंद्देरिंद्रहरिभिर्याहिमयूररोमभिः। मात्वा
 केचिन्नियमन्विन्नपाशिनोतिधन्वेवताइंद्रहि। वज्रखादोवलंरु
 जःपुण्ड्रमोऽप्यामजः। स्वातारथस्यहयोर्भित्त्वरइंद्रोदव्हा

विदारुजः परां दधौ। गंभीरा इंदुधोरिव क्रतुं पुष्पसिगा इव। प्रसूगो
 पायवसंधेन वो यथा रुदं कुल्या इवाशतः। आनसूजं रयिभरां श
 न्नप्रतिजानते। वृक्षं पक्वं फलमंको वधूनुही इति पारपावसा। स्व
 युरिदस्वराळसिस्मद्विष्टिः स्वयशस्तरः। सवा वधानः। ओजसा पुरु
 षुतभवानः सः श्रवस्तमः। २ प्रतेमहो विदये शंसिषं हरी प्रतेव चैव
 नुषो हयतं मदं। धृतनयो हरिभिश्चरु सैव तज्ज्वा विषंतु हरिवर्ष
 संगिरः। हरिं हियो निमभिये समस्वर न हिन्यंतो हरा दिव्यं यथा मदः।
 आयं वृणोति हरिभिर्न धेनव इंद्राय शूषं हरि वंतम चैत। सो अस्य
 वज्रो हरितो यः आयसो हरिर्निकामो हरिरागभस्त्योः। धृमो सः शि
 प्रो हरिमन्युसाय क इंद्रे निरुपा हरिता मिमिक्षिरे। दिवि - केतु

रधिधायि हयतो विव्य च दज्जो हरितो नरं द्या। तददहिं हरि शिप्रो
 यः आयसः सहस्रशोका अभव धरिं भरः। त्वं त्वमहयं या उपस्तुतः
 पूर्वमिदं हरि केशयज्वभिः। त्वं हयसितव विश्वम कथय व। म
 सामिराधो हरिजात हयतं। ३ तावज्जिणं मंदिनं स्तोम्यं मद इंद्र
 रथे वहतो हयता हरी। परूष्णसमै - वनानि हयत इंद्राय सोमा ह
 रयो दधन्विरे। अंशकामाय हरयो दधन्विरे स्थिराय हि चरु
 यो हरीतरा। अर्वा द्वयो हरिभिर्जोषमीयते सो अस्य कामं हरि
 वंतमानसो। हरिश्मशारु हरि केश आयसस्तूरस्ये ये यो हरिपा
 अर्कतः। अर्वा द्वयो हरिभिर्वा जिनी वसरति विश्वा दुरितापा

शिषधरा। स्मवेवयस्य हरिणी विपेततः शिप्रेवा जाय हरिणीदविध्व
 तः। प्रयत्नते च मसे मरु जधरीपत्नामदस्य हर्यत स्याधसः। ३
 तस्मा सन्न हर्यत स्य पस्त्यो इरत्यो नवा जं हरिवां अचि क्रदत्। म
 हाविधिधिषणा हर्यदो जसा हृदयो दधिषे हर्यत श्विदा। ४
 आरोदसी हर्यमाणो महित्वानव्यं हर्यसि मन्मनु प्रियं। प्रपस्य म
 सर हर्यतं गोरा विष्कृधि हरये सूर्याय। आत्वा हर्यतं प्रयुजो जनानो
 रयेव हंत हर्यं तं मे सवि। शिशि प्रमिंद्र। पिबायथा प्रति भृतस्य
 मध्यो हर्यं न्यद्रं सधमा देद शोणि। अपाः पूर्वेषां हरिवः सुताना
 मथो इदं सवनं केवलं ते। नमस्ते सोमं मधमेत मिंद्र सत्रा वृष

२२

२३

रा इं अर्पय भेषजे मिभिर्भिषक्तं सत्वाभिर्माषजां शृणोमि। हवामभिर्ह
 वतेयो हविर्भिरवस्तो मे भारु इंदिषीय। सद्दरः सहवो मानो अस्पैव
 न्तुः सुशिप्रो रारधन्मना ये। ५ उन्माममंद वृषभो मरुत्वां वक्षीयसा
 वयसानाधमानं। घृणा वघ्नायामरपा अशीया विवासेयं रुद्रस्य सु
 म्नां कृ। स्यते रुद्रमव्याकु हस्तो यो अस्ति भेषजो न लाषः। अपभर्ता
 रपसो दैवस्याभीनुमा वृषभ वक्षमीयाः प्रवभ्रवे वृषभाय शिवती
 वेम होम हं। सु सुष्टुतिमीरयामि। नमस्या कल्मषा किनं नमो भिर्ग
 णामसि त्वेषं रुद्रस्य नाम। स्थिरे भिरंगैः पुरुरूप उग्रो बभ्रुः शुक्रेभिः
 पिपिशो हिरण्यैः। ईशानादस्य भूवनस्य भूरैर्नवा उग्रोषद्रुद्रादस्य

र्योऽर्हन्विभर्षिसायकानिधन्वाहर्निष्कं यजतं विश्वरूपं। अर्हन्नि
 दंदयुसे विश्वमभ्यंनवा-म्रो जीयो रुद्र इत्युदस्ति। ६ स्तुतिश्रुतं गति
 स दं युवानं मृगन्नभीममुपहृत्तुमुमुग्रं। मृळजजरित्रे रुद्रस्तवानो
 न्यंते अस्मन्निवपंतु सेनाः। कमाराश्च त्पितरं वंदमानं प्रतिनानाम
 रुद्रोपयंतं। अरे दोतारं सत्यातिं गणीषे स्तुतस्त्वं मेषजारास्यस्मे।
 यावो मेषजामरुतः शुचीन्याशंतमारुषणो यामयो भु। यानि मनु
 रवणीतापितानस्ताशच योश्च रुद्रस्य वशिम्। परिणो हेती रुद्रस्य
 वज्याः परित्वेषस्य दुर्मतिर्महीगात्र। अवस्थिरामघव इत्यस्तु
 धमीदुस्तोकाय तनयाय मृळ। एवावभ्नो वृषभचो कितानयथा

२५

२५

देवनर्हणीषेन हंसि। हवनश्रुनो रुद्रो बोधिबृहद्वदे मविदथे
 सवीराः। ७। इतिरतीयं तमुहुहियः खिषुः सधन्वायो विश्व
 स्पक्षयति मेषजस्य। यक्ष्वामहे सोमनसा यरुद्रं नमो मिदेवम
 सरुद्रवस्य। इमारुद्राय स्थिरधन्वने गिरः क्षिप्रं वेदे वायस्य
 धाव्रे। अथाव्हाय सहमानाय वेधसेति गमायुधाय भरताश्रणो
 तुनः। सहिक्षयेण क्षम्य जन्मनः साम्राज्येन दिव्यस्य चेतति। अ
 वन्नवंती रूपनोदुरश्चरानमीवोरुद्रजासु नोभव। याते दिव्यदव
 सृष्टा दिवस्य रिस्मया चरति परिसारणकुनः। सहस्रैते स्वपिवा
 तभेषजामानस्ताकेषु तनयेषु शीरिषः। मानो वधी रुद्रमापरादा

मातेभूमप्रमितौहाकिवस्य।-मानोभजबहिषिजीवशंसेयूयंपा
 तः॥ ८ इदं चतुर्थं तत्तानि वषोऽसर्गे-अन्य-राक्षसपयज्यते। सो
 मारुद्राधारयेथासकयं१ प्रवामि ह्योरमश्रुवतु। २ मेदमेस
 सरत्नादधानाशंनोभृतं द्विपदेशं चतुष्पदे। सोमारुद्राविवरुह
 तं विषूचीममीवायानोगयमाविवेश-आरेबाधेथांनिर्गतिप
 राचेरस्मैभद्रासोश्रवसानिसंतु। सोमारुद्रायवमेतान्यस्मेवि
 श्वातनूषुभेषजानिधत्तं।-अवस्यतंमुंचतंयनो-अस्तितनू
 पुबधं हतमेनो-अस्मत्। तिग्मायुधोतिग्महेतीकशेवोसोमा
 रुद्राविहस्रवृळतनूः। प्रनोमंचतंवरुणस्यपाशाद्रोपायतनः

२६

२६

स्रमनस्यमाना। १ इदं तु सोमारोद्रं। नमोमहज्ज्यो नमो-अर्भके
 भ्यो नमोयुवभ्यो नम-आशिनेभ्यः। यजामदेवान्यदिशकृवाम
 माज्यायसः शंसमावक्षिदेवाः। १ ममत्तुनः पारिज्मावसहामि
 मत्तवातो-अपां वृषण्वानाशिशितममिंद्रापर्वतायुवंनः स्तनो
 विश्वेवरिवस्यंतुदेवाः। २ कथाते-अग्नेशुचयंत-आर्योददा
 शुर्वोजेमिराशुषाणाः। ३ भेयत्तोकेतनयेदधानासतस्यसा
 मन्त्रणयंतदेवाः। ३ यज्ञेनयज्ञमयजंतदेवास्तानिधर्माणिप्र
 यमास्यासन्। तेहनाकंमहिमानः सचेतयत्रपूर्वेसाध्याः संति
 देवाः॥ ४ पराशुभ्रा-अयासोयव्यासाधारण्यप्रवमरुतोमि

मिक्षः। नरादसीः अपनुदंतघोराः जषंतवधंसरमायदेवाः ५
 लेशयइंदुतोशतमः प्रणेतारः कस्यचिदतायोः। तेषुणो मरुतो म
 ल्यंतु येस्मापुष्णो रागातूर्यंतीवदेवाः ६ उभाशंसानर्यामाम
 विष्णामनेमाम्भूतीः मवसासचेतां। भरिचिदर्यः सदास्तरायषा
 मदंतइषयेमदेवाः ७ उतनईमरुतो वधसेनाः सद्रोदसी सम
 नसः सदंतु। एषदश्वासोवनयो नरयारिशादसो मित्रयुजान
 देवाः ८ तवस्यामपुरुवीरस्य शर्मनुरुशंसस्य वरुणप्रणेतः। य
 यंनः पुत्रः मदितेरदब्धाः अभिक्षमध्वं कड्यायदेवाः ९ दिवश्चि
 दातेरुचयंतरोका उषो विभाती रनुभासि पू १० ॥ अपो यदु

अउशधग्वनेषु होतुर्मईस्पपनयंतदेवाः १० शंसामहामिंद्रयस्मि
 न्निश्वाः माः रुहयः सोमपाः काममव्यनः। यस्तु क्रतुं धिषणे वि
 चतष्टंघनं वृत्राणां जनयंतदेवाः ११ त्रिरुत्तमा दूणशरोचना
 नित्रयोराजं त्यस्य रस्य वीराः। सतावान इषिरा दूळभासस्त्रि
 रादिवो विदये संतु देवाः १२ नापा भूतनवोतीरषामानिः शस्ता
 सभवो यज्ञेऽस्मिन्। समिंद्रेण मदयसं मरुद्भिः सराजभीर
 लधेयाय देवाः १३ अप्रतीतो जयति संधनानि प्रतिजन्मान्यु
 तया सजन्मा। अवस्य वेयो वारिवः हृणोति ब्रह्मणे राजा तमव
 ति देवाः १४ को वस्त्राता वसवः रुता धावा भूमीः मदिते त्रासीयां

नः। सहीयसो वरुण मित्रमतीको बोध्वरेवरिवोधातिदेवाः १५
 त्वमपो यदवेतुर्वशा यारमयः स्रद्धाः पारदृष्टः। उग्रमया तमव
 होहकुत्सं संहयद्वा मश नारैतदेवाः १६ मूधनिदिबो-अरति
 पृथिव्या वैश्वानरमृत-आजातमग्निं। कविं सन्नाजमतिथिं ज
 नानामासन्नापात्रजनयंतदेवाः १७ नाभियज्ञानां सदनं रया
 णो महामाहावमभिसन्नवन्त। वैश्वानरं रथ्यमध्वराणां यज्ञ
 स्यकेतुं जनयंतदेवाः १८ ते नो रायो धर्मतो वाजवतो दातारो भू
 तनृवतः पुरुक्षोः। दशस्यंतो दिव्याः पार्थिवा सो गो जात-अप्यामृ
 तता च देवाः १९ ये केवज्जामहि नो-अहिमाया दिवो जशिरे-अ

पोसधस्ते-असमभ्यमिषये विश्वमायः क्षपडस्त्रावरिवस्यंतु
 देवाः २०-अस्मे रुद्रा मेहना पर्वता सो वत्र हस्ते भरहूतो स जोषाः।
 यः शंसते स्रुवते धायि पज्जि इन्द्रज्येष्ठा-अस्मा-अवतु देवाः २१
 परिप्रधन्वे शाय सोमस्वा इमि-त्राय पूष्टे भगाय। इन्द्रस्ते सोमस
 तस्य पेयाः कृत्वे दक्षाय विश्वे च देवाः २२ प्रयाजान्मे-अनुया
 जांश्च केवलान् नृजस्वतं हविषो दत्तभागं। घृतं चापो पुरुषं चो
 षधानामग्नेश्च दीर्घमायुरस्तु देवाः २३ तेभिर्ददेत् रुद्रा पोस्य
 नियोभिरोक्षद् वत्र हस्ये त्याय वज्री। ये कर्मणः क्रियमाणस्य म
 रुतते कर्म मृदजायंत देवाः २४-अनृक्षरा सजवः संतुपंथा

येभिः सखायोयंति नो वरेयं । समर्थमासं भगो नो निनीयात्संजा
 स्यत्येक्यममस्तु देवाः । २५ गृभ्णामिते सो भगत्वाय हस्तं मयाप
 त्याजरदक्षिर्यथासः । भगो अर्थमासविता पुरंधिर्मघं त्वा दुर्गा
 हं पत्यय देवाः । २६ समस्मिन् जायमानं आसतया उते मवर्धन
 घः । स्वर्गताः । मह्यत्वा पुरुरवोरणा यावर्धयंदस्युहत्याय देवाः ।
 २७ ब्रह्मचारी चरति वै विषद्विषः स देवानां भवत्येकमंगं । तेन जा
 यामन्वविंद हस्यतिः सो मे न नीतां ऊहं । न देवाः । २८ सद्यो जा
 तो व्यमिमीत यज्ञमग्निर्देवानां भवत्युरोगाः । अस्य होतुः प्रदिश्य
 तस्य वाचि स्वाहा कृतहविरदंतु देवाः । २९ इदं तेषां स न वित्तमिदं

२२

पिबा सोममेनाशतक्रतो । पूर्णः । आहा वो मदि रस्य मध्वो यं विश्व
 दमि हयंति देवाः । ३० इति त्रिंशद्देवाः । वळित्या तद्वपुषे वर्गः । ११ ऊ
 षभं मासमानानां सपत्नानां विषासा हिं । हंतारं शत्रूणां कृषिविरा
 जं गोपतिं गवा । अभिष्ठिताः । अत्रेवेवो ॥ अहमस्मि सपत्नहे इ इवा
 रिष्ठो अक्षतः । अधः सपत्ना मे पदोरि मे सर्वे अभिष्ठिताः । अत्रेवे
 वोपिनद्यामुभे माली इव ज्यया । वाचस्पते निषेधे मा यथा मदध
 रं वदान् । अभिभूरहमागमं विश्वकर्मण धाम्ना । आवश्चितमा
 वो व्रतमा वो हं समिति ददे । योगक्षेमं व आदाया हं भूया समुत्तम
 आवो मर्यादा नमक्रमे ॥ अधस्य दान्म उद्धतमं इका इवोदकान्मं इ

काउदकादिवा॥१॥ आत्वाहार्षमंतरेधिध्रुवस्तिष्ठाविचाचलिः।
 विशस्त्वा सर्वावोष्टं तमावदाष्टमधिभ्रशत॥ इमंमि॥ इह वैधि
 मापच्योष्ठाः पर्वतश्वाविचाचलिः॥ इह इवेहध्रुवस्तिष्ठाहाराष्टमु
 धारय॥ इमंमिंद्रो जदीधरध्रुवंध्रुवेणहविषा॥ तस्मैसोमोऽधि
 ब्रवत्तस्मा उब्रह्मणस्पतिः॥ ध्रुवाद्यौर्ध्रवापृथिवीध्रुवासः पर्व
 ताश्मे॥ ध्रुवंविश्वमिदं जगद्भुवो राजाविशमयं॥ ध्रुवंतेराजा
 वरुणो ध्रुवंदेवो ब्रह्मस्पतिः॥ ध्रुवंत इन्द्रश्चाग्निश्चराष्ट्रधारयताध्रु
 वं॥ ध्रुवंध्रुवेणहविषामिसोमंमृशमसि॥ अथोत इन्द्रः केवली
 ३० विशोबलिहृतस्करत्॥ २॥ परायिकाणे विकरे गिरिगच्छसदा

३०

शस्पते॥ अयंवांपरिषिध्यते सोम इन्द्रा ब्रह्मस्पती॥ चारुर्मदायपातये
 ॥ आत इन्द्रा ब्रह्मस्पती गृहमिन्द्रश्चगच्छतं॥ सोमपा सोमपातये॥ अस्मै
 इन्द्रा ब्रह्मस्पता रयिंधत्तंशतमिनं॥ अश्वावंतं सहास्त्रिणं॥ इन्द्रा ब्रह्
 मस्पती वयं सृते गार्भिर्हवामहे॥ अस्य सोमस्य पातये॥ सोममिन्द्रा ब्र
 हस्पती पिबतं दाष्टुषो गृहे॥ मादयेथां तदोक्ता॥ १॥ यस्तस्तेभ्यस
 हसा विज्मोऽमंता ब्रह्मस्पतिस्त्रिषधस्योरवेण॥ तं प्रतास स्रषयो
 दाध्यानाः पुरो विप्रादधिरेमद्रजिह्वं॥ धनेतयः सप्रकेतं मदंतो ब्रह्
 मस्पते॥ अभियेनस्ततस्त्रे॥ पृषंतं सप्रमदब्धमूर्वं ब्रह्मस्पते रक्षता द
 स्ययोनिं॥ ब्रह्मस्पते या परमा परावदत॥ मात सतस्य शो निषेडः॥ तु

भ्रंरवाताः प्रवताः प्रदिदुग्धामध्वश्चोतंसभितोविरष्णं। ब्रह्म
 स्पतिः प्रथमं जायमानो महो ज्योतिषः परमेव्यो मनः। सप्तास्यस्त
 विजातो रवेण विसत्तरश्मिरधमत्तमांसि। ससहभाससक
 तागणेन वत्तंरुरोजफल्निगं रवेण। ब्रह्मस्पतिरुस्त्रियाहव्यसू
 दः कति क्रुदद्वावशंती रुदाजत। २ एवापित्रे विश्वदेवाय ब्रह्मे
 यज्ञैर्विधेम नमसा हविर्भिः। ब्रह्मस्पते सप्रजावारवंतो वयं स्या
 मपतयोरयाणां। स इद्रा जा प्रतिजन्यानि विश्वाशुष्मेण तस्या
 वभिवायेण। ब्रह्मस्पतियः स भूतं बिभर्ति वल्गायति वंदते पू
 र्वभाजं। स इक्ष्वेतिसाधितः सोकसिस्वेतस्मा इक्ष्वापि च ते विश्व

दानी। तस्मै विशस्वयमेवानवतेयस्मिन् ब्रह्माराजनि पूर्व एति
 । अप्रतीतो जयति संधनानि प्रतिजन्या न्युतया स जन्या। प्रव
 स्पवेयो वरिक्ः वृणोति ब्रह्मणे राजा तम वंति देवाः इन्द्रश्च सोम
 पिबत ब्रह्मस्पते स्मिन्पद्मे मंदसाना वृषण्वसू। आवां विशाखि
 दवः स्वाभुवोस्मे रयि सर्ववारं नियच्छतं। ब्रह्मस्पत इन्द्रवर्धतं नः
 सवासावां समति भूत्वस्मे अविष्टधियो जिगृतं पुरंधीर्जजस्त
 मयो विनुषामराताः। ३ इति ब्रह्मस्पतिस्तुतं। अग्निः सप्तिवा
 जं भरेददात्यग्निर्वीरं श्रुत्यं कर्मनिष्ठा। अग्नीरोदसी विवरत्स
 मं जं नग्निर्नारीधारकुक्षिं पुरंधिं। अग्नेरमसः समिदस्त भद्रा

चिर्महरोदसी-माविवेश।-अग्निरेकं चोदयत्समत्तुर्वग्निरुच्यते
 यतेपूरुणि।-अग्निर्हसंजरतःकर्णमावाग्निरुज्जो निरदहज्जरुयं।
 अग्निरत्रिंघर्मउरुष्यदंतरग्निर्मेधंप्रजयासृजत्सं।अग्निर्दशिवि
 णंवारपेश-अग्निर्संधियःसहस्रासनोति।-अग्निर्दिविहव्यमातता
 नाग्नेर्धामानिविभृतापुरुत्रा।-अग्निमक्येक्षपयोविह्वयंतेग्निंन
 रोयामनिवाधितासः।अग्निंवयो-अंतरिक्षेपतंतोग्निःसहस्राप
 रियातिगोनां।-अग्निंविशर्द्धतेमानुषीर्या-अग्निंमनुषोनहुषो
 विजाताः।-अग्निर्गोधवेषपथ्यामुतस्याग्नेर्गव्यतिर्घत-आनिष
 ता-अग्नयेब्रह्मसंभवस्तत्क्षरग्निमहामवोचामासृवत्ति।-अ

३४

३४

ग्रेप्रावजरितारंयविष्ठाग्नेमहिद्विणमायजस्व।१ इति-अग्निसू
 क्तं। भद्रंकर्णोमिभिःशृणुयामदेवाभद्रंपश्येमाक्षमिर्यजत्राः।स्त्रि
 रैरंगैस्तृष्टवांसःस्तनूभिर्व्यशेमदेवहितंयदायुः।१ पुनःपुनर्जा
 यमानापुराणीसमानंवर्णमभिभुंभमाना।श्वघ्नीवहन्तुर्विज
 आमिनानामर्तस्यदेवीजरयंत्यायुः।२ इविणोदाइविणसस्तर
 स्पइविणोदाःसनरस्पप्रयंसत।इविणोदावीरवतीमिषन्तोइवि
 णोदारसतेदार्घमायुः।३ उदाध्वंजीवो-असूत-आगादपप्रागा
 तम-आज्योतिरेति।-आरेक्यथायातवेसूर्यायागन्मयत्रप्रति
 रंत-आयुः।४ दक्षिणावतामिदिमानिचित्रादक्षिणावतादि

वतिजायमानो ह्येकेतुरुषसामेत्यग्रं भागं देवेभ्यो विदधात्याय
 न्रचंद्रमास्तिरते दीर्घमायुः १५ विद्यंतया पततीदविद्योदूरं
 तीमेऽमप्याकास्यानि जानिहोऽप्रयोनयः स्रजातः प्रोर्वशातिर
 तदीर्घमायुः १६ उच्चादिविदक्षिणावतोऽस्युर्येऽमश्वदाः स
 हते सूर्येण । हिरण्यदाऽममृतत्वं भजंते वा सोदाः सोमप्रतिरंत-आ
 युः १७ इत्ययुः पदांतसूक्तं । अथ सोभाग्यं सूक्तं निरख्यते ।
 हिं हृण्वती वसुपत्नी वसूनां वसमिच्छेती मनसाभ्यागात् । उहा
 मश्विभ्यां पयोऽमघ्नेयसावर्धतां महते सोभगाय १८ समिध
 स्य श्रयमाणः पुरस्ताद्वसुवन्वानोऽमजरं सुवीरं । आरेऽमसं

३६

३६

दमति बाधमान उष्टयस्व महते सोभगाय १२ वनस्पतेशतवल्गो
 विरोहसहस्रवल्गो विवयुरुहेम । पंचामयं स्वधितिस्तेजमानः
 प्रणिनाय महते सोभगाय १३ इंदुर्देवानामुपसरव्यमायत्सहस्र
 धारः पवते मदाय । नृभिस्तवानोऽमनुधाम पूर्वमगन्ति इमह
 ते सोभगाय १४ अस्यपि वक्षुमतः प्रस्त्रितस्ये इ सोमस्य वरमा
 सुतस्य । स्वस्तिदामनसामादस्वार्वाचीनो रेवते सोभगाय १५
 घृतादुर्लुप्तं मधुमस्रवर्णं धनं जयंधरुणं धारयिषु । सणक्स
 पत्नादधरांश्च हृण्वदारोहमां महते सोभगाय १६ अथ गाभाधान
 मंत्रः । विष्णुर्गोत्रिं कल्पयत त्वष्टारूपाणि पिंशतु । आसिंचतु प्रजा

पतिर्धातागर्भं दधातुते। गर्भधेहि सिनीवालि गर्भधेहि सरस्वति। ग
 भंतेऽश्विनौ देवा वाधतां पुष्करस्त्रजा। हिरण्ययीऽमरणीयं निर्मयतो
 ऽश्विना। तंते गर्भं हवामहे दशमे मासि सूतवे। नेजमेष परापतसु
 पुत्रः पुनरापत। ऽस्यैमे पत्रकामाये गर्भमाधेहि यः पुमान्। ययेयं
 पृथिवी मध्कताना गर्भमादधे। एवंतं गर्भमाधेहि दशमे मासि सू
 तवे। विष्णोः श्रेष्ठेन रूपेणास्यां नार्यां गवीन्यां। पुमांसं पुत्रं नाधेहि द
 शमे मासि सूतवे। प्रजापते०। ६ ऽपनः शोशुचदधमग्रे शुशुग्ध्या
 रयि। ऽपनः शोशुचदधं। सुक्षेत्रिया सुगातुया वसूया च यजाम
 हे। ऽपनः०। प्रयद्रं दिष्ट एषां प्रास्माका मश्वस्तरयः। ऽपनः०। प्रय

३७

३७

तेऽग्ने सूरयो जायेम हि प्रते वयं। ऽपनः०। प्रयदग्नेः सहस्वतो वि
 श्वतो येति भानवः। ऽपनः०। त्वं हि विश्वतो मुखं विश्वतः परिभू
 रसि। ऽपनः०। द्विषो नो विश्वतो मखातिना वेव पारयः। ऽपनः०।
 मनः सिंधुमिव नावयाति पर्षास्वस्तये। ऽपनः०। १ वधेन दस्यं प्र
 हि वातयस्व वयः कृण्वानस्तन्वे इ स्वाये। पिपर्षियत्सहसस्पुत्र
 देवान्त्सो अग्ने पाहि नृतमवाजतेऽस्मान्। वयंतेऽग्न उक्थेर्विधे
 मवयं हव्यैः पावकमद्रशोचे। ऽस्यै रयिं विश्वारं समिन्वास्मे वि
 श्वानिद्रविणानि धेहि। ऽस्माकमग्नेऽध्वरं जुषस्व सहसः सूनो
 त्रिषधस्य हव्यं। वयं देवेषु सुकृतस्यामशर्मणानस्त्रिवरूपेन पा

हि। विश्वानिनो दुर्गहा जातवेदः सिंधूधन्नावा दुरितातिपर्षिः-म
 ग्रे-मन्त्रिवन्तमसा गृणानोरस्माकं बोध्यवितातनूनाः। यस्त्वाहदा
 कीरिणामन्यमानो मर्त्यं मर्त्यो जोहवीमि। जातवेदो यशो-मस्माक
 धेहि प्रजाभिरग्रे-ममृतत्वमश्याः। यस्मै त्वं सुहृते जातवेदे उक्तो
 कमग्रे हृणवस्यो नः।-अश्विनं सपुत्रिणं वारवंतं गोमंतं रयिनं शते
 स्वस्ति।-अग्निस्तु विश्रवस्तमंतं विब्रह्माणमुत्तमं।-अतूतं श्रावय
 त्यतिपुत्रं ददाति दाशुषे।-अग्निर्ददाति सत्यं तिंसासाहयो यधानृमिः।
 -अग्निरत्यं रघुष्यदं जेतारमपराजितं। सूर्यो नो दिवस्यातुवातो-मं
 तरिक्षात्। इति सूक्तं पूर्वं निरूप्यते। अत्रा। ५ उदीर्घातः पतिवती

३८

३८

घे ३षा विश्वा संतमसा गीर्निरीके।-अन्यामिष्टपितृषदं व्यक्तां स
 ते भागो जनुषा तस्य विधिः। उदीर्घातो विश्वा वसो नमसेळामहे
 त्वा।-अन्यामिष्टप्रफव्यं संजायां पत्यास्तृजायाः फलिनीर्याः-अय
 त्ना-अपुष्पायाश्च पुष्पिणीः। ब्रह्मस्यति प्रसूतास्तानो मुंचं ब्रह्मसः
 । इति गर्भाधानमंत्राः। पुंसवने दूर्वारमनिक्षेपणे मंत्रद्वयं
 तदिदं।-आते गर्भो यो निमैतु पुमान्चाण इवैषुधिः।-आवा रो जा
 यतां पुत्रस्ते दशमास्यः।-अग्निरैतु प्रथमो देवतां नः सोस्यै प्रजा
 मुंचत मृत्युपाशात्। तदयं राजा वरुणो नुमन्यतां ययेयं स्त्री
 पौत्रमघं नरो दात्। यत्ते सुसीमे सो हृदये हितवतः प्रजापतो

मन्येहं नांतद्विद्वांसमाहं पौत्रमघं नित्यामिति । ३ अनेन भार्या
 याः हृदयस्पर्शिनः । इति पुंसवनोपयुक्तमंत्राः । अथ नवलोभन
 मंत्राः । तत्र सहस्रशोर्बोतिषोऽश्वस्यसूक्तमुपयुक्तं तल्लिखि
 तं प्राक् । हिरण्यगर्भः समवर्ततायेभृतस्य जातः पतिरेकं
 आसीत् । सदाधारपृथिवी घामते मां कस्मै देवाय हविषा विधे
 म । यः आत्मदा बलदायस्य विश्वउपासते प्रशिष्यस्य देवाः ।
 यस्य छाया मृतं यस्य मृत्युः कस्मै । यः प्राणतो निमिषतो महि
 त्वैक इद्रा जाजगतो बभूव । य ईशोऽस्य द्विपदश्चतुष्पदः कस्मै ।
 यस्यैमेहि मवंतो महित्वा यस्य समुद्रं सया सहारुः । यस्यैमाः

३८

३९

प्रदिशे यस्य बाहू कस्मै । येन घोरुग्रा पृथिवी च दह्यते येन स्वस्तिभि
 तं येन नाकः । योऽन्तरिक्षे रजसो विमानः कस्मै । १ यं क्रंदसीऽप्र
 वसा तं स्तभाने अभ्यैक्षेतां मनसारे जमाने । यत्राधिरूरु उदि
 तो विभाति कस्मै । आपो हयद्वहती विश्वमायनं गर्भं दधाना ज
 नयंती रग्निं । ततो देवानां समवर्तता सुरैकः कस्मै । यश्चिदापो
 महिना पर्यपश्यद् दक्षं दधाना जनयंती र्यज्ञं । यो देवेष्वधि देव एक
 आसीत् कस्मै । मानो हिंसी जनितायः पृथिव्या यो वादिवं सत्यध
 र्मा जजान । यश्चापश्चंद्रां ब्रह्ती र्जजान कस्मै । प्रजापतेन ब्रह्मदेता
 न्यन्यो विश्वा जातानि परिता बभूव । यत्कामास्ते जहुमस्तं नो

अस्तवयंस्यामपतयोरथीणां॥ २ एताः षष्ठशोताः षट् होमोपयुक्ताः॥
 आयुष्यं वचस्पं रायस्योषमौद्रिदं॥ इदं हिरण्यं वचस्वि जेन्नायावि
 शतादिमां॥ ३ और्वजिपतनाषाट् सभासाहधनं जयं॥ सर्वाः स
 मग्रासधयो हिरण्येस्मिन्समाहिताः॥ शुनमहं हिरण्यस्वपितुर्मा
 ने वज्रग्रभ॥ तेन मां सूर्यं वचमकरं पूरुषु प्रियं॥ संम्राजं चाविरा
 जं चाभिष्टियाचमेध्रवा॥ लक्ष्मीराष्ट्रस्य यामुखे तयामामिन्द्रसं
 सृजा॥ अग्नेः प्रजातं परियधिरण्यममृतं जज्ञे॥ अधिमत्येषु॥ यत्
 न द्वेदस इदेन दहति जरा मृत्युर्भवति यो बिभर्ति॥ यद्वेदराजा व
 रुणो यदुदेवी सरस्वती॥ इदं यद्वत्तहा वेदतन्मे वचसं॥ आयुषे॥

४०

४०

न त इक्षोसि न पिशाचाश्चरंति देवानामोजः प्रथमजं ह्ये ३ तत्॥
 यो बिभर्ति दाक्षायणा हिरण्यं स देवेषु रुणुते दीर्घमायुः समनुष्ये
 पुह्णुते दीर्घमायुः॥ यदा बध्नं दाक्षायणा हिरण्यं शतानी काय
 सु मनस्यमाना॥ तन्न भावधामिशतशारदाया युष्माजरदाष्टि
 र्यथा सत्॥ घृता दुर्लुप्तं मधुमस्तु वणं धनं जयं धरुणं धारयिषु
 ॥ शणक्त्वा पत्ना दधरांश्च कृण्वदारोह मां महते सौभगाय॥ प्रियं
 मा कुरु देवेषु प्रियं राजसुमा कुरु॥ प्रियं विश्वेषु गौं प्रेषु मायि धेहि
 रुचारुचं॥ अग्निर्येन विराजति सूर्यो येन विराजति॥ विराज्येन
 विराजति तेनास्मा ब्रह्मणस्पते विराजसमिधं कुरु॥ एतच्च

समावर्तने अथत्रापि आयुष्यमिति सूक्तेन मणिं कंठे मुच्यस्व
 त्रतत्वादुपयुक्तं। अथाग्निराशिषः अग्नेः पूर्वे भ्रातरोऽर्धमे
 तं रथीवाध्वानमन्वावरीवुः। तस्माद्वियावरुणद्वंद्वरमायंगौरोनक्ष
 प्रोरविजेज्यायाः। कुर्मस्त-आयुरजरं यदग्नेयथायुक्ते जातवे
 दोनरिष्याः। अथावहासिस्तमनस्पमानो भागं देवेभ्यो हविषः
 सूजातः। प्रयाजान्मे-अनुयाजांश्च केवलान् ऊर्जस्वतो हविषो द
 त्तमैर्भागं। धृतं चां पां पुरुषं चोषधानामग्नेश्च दीर्घमायुरस्तु दे
 वाः। तव प्रयाजा-अनुयाजाश्च केवलान् ऊर्जस्वतो हविषः संतु
 भागाः। तवाग्नेयज्ञोऽयमस्तु सर्वः स्तुभ्यं नमतां प्रादिशश्च त

स्वः। १ एताः सर्वप्रहोमांते-अग्नेन शिर्वादायाः पद्यंते। अयसी
 मंतो न्रयते संत्राः धाता ददातु दाशुषे प्राची जीवा तमक्षिते।
 वयं देवस्य धीमहि सुमतिर्वीजिनीवति स्वाहा। धाता प्रजाना
 मुतराय ईशे धाते दं विश्वं भुवनं जजान। धाता कृशीरनिमिषा
 भिवृष्टे धात्र इष्टव्यं धृतवज्जु होत। इति सकृद्वयं। शकामहं
 सहवांसकृता हुवेषृणोतु नः सुभगा बोधतुत्मना। सा व्यत्पः
 सूच्याधिष्ठमानया ददातु वीरं शतदायमुक्थ्यं। यास्ते राके सु
 मतयः सुपेश सोयाभिर्ददासि दाशुषे वस्तुनि। तामिनी-अद्य
 सुमना उपागहि सहस्रपोषं सुभगे रराणा। नेजमेषेति तिस्रः। ३

प्रजापतेः शतिसीमंतोन्नयनमंत्राः। अथ जातकर्ममंत्राः। प्रतेद
 दामिमधुनो घृतस्य वेदसावित्रा प्रसूतिर्मद्योनाः। आयुष्मानु प्रा
 देवताभिः शतं जीवशरदो लोकेऽस्मिन्। मेधांते देवः सविता मे
 धां देवी सरस्वती। मेधांतेऽश्विनो देवा वाधतां पुष्करस्रजा।
 अपश्मा भव परशुर्भव हिरण्यमस्ततं भव। वेदो वै पुत्रतामासि स
 जीवशरदः शतं। इन्द्रश्रेष्ठानि। अस्मै प्रयं धिमघवन्त जीषिन्ति
 इरायो विश्ववारस्य भूरेः। अस्मै शतं शरदो जीवसेधाः अस्मै वीरा
 न्छवत इन्द्रशिप्रिन्। इमां कुमारो जरां धयतु दीर्घमायुः प्रजीव
 से। अस्मै स्तन प्रयं जानामाकर्वचो यशो बलं। तमर्वतं न सा

४२

४२

नसिमरुषन्तदिवः शिशुं। मर्मज्यंते दिवे दिवे। बोधघन्मा हरिभ्यां
 कुमारः साहदेव्यः। अछान हूत उदरं। उत्तमाय जता हरी कुमा
 रात्साहदेव्यात्। प्रयता सद्यः साददे। एषां देवा वश्विना कुमा
 रः साहदेव्यः। दीर्घायुरस्तु सोमकः। तं युवं देवा वश्विना कुमारं
 साहदेव्यं। दीर्घायुषं हृणोत न। एतां ये वनामकरणेऽपशि
 ष्यः। निष्क्रमणे स्वस्ति नो मिमीत इत्यं करोपणं। तत्प्रतिरथ सूक्त
 जाप्यं। तच्च क्षुदेव हितमिति सूर्यावलोकनं। अन्नपतेन्नस्य नो
 धे घनमीव स्पृष्टुमिणः। प्रप्रदातारं तारिष उजं नो धेहि द्विपदे
 चतुष्पते। इत्यन्नप्राशनं। अचौलमंत्राः। अग्रजायूंषि पवस

४३ आसुवोर्जनिषंचनः। आरेबाधस्वडुछुनाः। अग्निर्त्तपिः पवमानः पा
 चजन्यः पुरोहितः। तमामहे महागया। अग्ने पवस्व स्वपाः। अस्मेव चः
 सुवार्यै। दधद्वयि मयि पोषे। प्रजापते। १ उह्येन वाय उदकेनेहाति
 इत्फदकं। अदितिः केशान्वपत्वा पउदंतवर्चसे। ओषधेः त्रायस्वेन।
 स्वधिते मे न हिंसी। येनावपत्सविताक्षरेण सोमस्य राज्ञो वरुणस्य
 विद्वान्। तेन ब्रह्माणो वपते दमस्या युष्मान्। जरदक्षिर्यं चासत्। १
 प्रच्छिद्य प्रच्छिद्य प्राण ग्रान्छमी पणैः सह माने प्रयच्छति तानान इहे गो
 मये निदधाति। येन धाता ब्रह्मस्य ते रग्रे रिंदस्य चायुषे वपत्। तेन
 तः आयुषे वपामि सुश्लोक्या यस्वस्तये। २ येन भूयश्चराभ्यां ज्योश्च

४३ कृपश्याति स्तूर्यं। तेन तः आयुषे वपामि सुश्लोक्या यस्वस्तये। २ य
 क्षरेण मर्चयता सपेशसावप्तावपसि केशान्। छिंदि शिरो मा स्यायुः
 प्रसोषीः। इति चोक्तोक्ताः। अथोपनयनविवाहादौ नवग्रहमखा
 वश्या कलासंवादो लिख्यते। अंगणानां वागणपतिं हवामहे क
 विं कवीनाम् पमश्रवस्तमं। ज्येष्ठराजं ब्रह्मणो ब्रह्मणस्य तः मानः शृ
 ण्वन्मूतिभिः सीदसादनं। १ जज्ञानं सप्तमातरो वेधामशासतश्चिये।
 अयं ध्रुवो रयीणो चिकेत यत्। २ जातवेदसे सुनवाम सोममराती
 यतो निदहाति वेदः। मनः पर्षदति दुर्गाणि विश्वानावेव सिंधुं दुरि
 तात्पयि। ३ क्षेत्रस्य पतिना वयं हितेनेव जयामसि। गामश्च पोष

४४ यिल्वासनो मृळातीदशो ॥ ४ ॥ भानोः शंभु हुताशनौ हिमकरः स्यायौ विभ्र
 जन्मनः सेनानीः रवनी जनार्दनहरा ज्ञास्ये इ पूज्यवस्यतुः ॥ के इ वे इ
 पुत्रो मजे भृगुपते कालौ जनिर्भोस्करे रकादे रधि देवता प्रतितया
 गार्थादिभिः कीर्तिताः ॥ ११ ॥ इति ज्योतिषनिबन्धे ॥ सवितारं रुद्रं प्र
 ग्निं १ सोमं ३ सोमं २ प्रपः २ अंगारकं स्कंदं भूमिं ३ बुधं नारायणं विष्णुं
 ४ ब्रह्मस्यति ब्रह्मणस्यति इंदं ५ शुक्रं इंदं इंदं इंदं ६ शनिं यमं प्रजा
 पतिं ७ राहुं काळं सर्पां ८ केतुं चित्रं ब्रह्माणं ९ इत्यनुक्रमः ॥ आरुहे
 नरजसा वर्तमानो निवेशय नमृतं मर्त्यं च ॥ हिरण्ययो न सवितारथे
 ना देवो याति भुवनानि पश्यन् ॥ १ ॥ अंबकं यजामहे सुगंधिं पुष्टिव
 धनं ॥ उर्वारुकमिव बंधनान् मृत्योर्मुक्षीय मामृतात् ॥ २ ॥ अग्निं हतं

वणामहे होतारं विश्ववेदसं ॥ अस्य यज्ञस्य स्रक् केतुं ॥ ३ ॥ आप्यायस्व
 समेतु ते विश्वतः सोमवक्ष्ये ॥ भवा वा जस्य संगथे ४ गौरि मिमायस
 क्षित्वा नितक्षत्येकपदा द्विपदा सा चतुष्पदा ॥ अष्टापदानवपदा
 बभूवुषी सहस्राक्षरा परमेज्यो मनु ५ अक्षमे सोमो अब्रवीदंत
 विश्वानि भेषजा ॥ अग्निं च विश्वशं भुवमापश्च विश्वभेषजीः ६
 अग्निर्मूर्धा दिवः ककुत्सतिः पृथिव्या अयं ॥ अपां रेतांसि जिन्वति ॥
 ७ यदक्रंदः प्रथमं जायमान उद्यत्समुद्रा इत वा पुरा षात् ॥ श्येन
 स्पपक्षा हरिणस्य बाहू उपस्तृत्य महिजातं ते ८ अर्वन् ॥ ९ ॥ स्योना पृ
 थिवि भवान् नक्षत्रानिवेशना ॥ यद्यनः शर्म स प्रथः ॥ १२ ॥ उद्ध्वध्वं

समनसः सखायः समग्रिमिध्वं बहवः सनीळाः दधि-क्रामग्रिमु
 षसंच देवीमिंद्रावतो वसे निहयेवः १० विष्णोर्तुं कं वार्याणि प्रवोचं
 यः पार्थिवानि विममेरजांसि ॥ यो-मस्कभाय दुत्तरं सधस्व वि
 चक्रं माणस्त्रेधोरुगायः ११ इदं विष्णुर्विवक्रमे त्रेधानि दधेप
 दं ॥ समूहं मस्य पांसुरे १२ बहस्पते-अतियदयो-महद्विम
 द्विभाति क्रतुमज्जनेषु ॥ यद्दीदय एव स शतप्रजाततदस्मात्
 इविणंधो हि चित्रं १३ ब्रह्मणस्पते त्वमस्य यं तां सूक्तस्य बोधित
 नयंच जिन्वा ॥ विश्वंतद् इदं यदवति देवा बहद्वे म विदधे सवीराः
 १४ इदं श्रेष्ठानि इविणानि धो हि चित्तिं दक्षस्य स भगवमस्मै ॥

४५

४५

पोषं रयीणामरिष्टं तनूनो स्वायानं वाचः सुदिनत्वमहं १५ शुक्रः
 शुशुक्लं उषो नजारः पप्रासमाचीदिवो न ज्योतिः १६ इंद्रे विश्व
 तस्य रिहवामहे जनेभ्यः ॥ मस्माकमस्तु केवलः १७ इंद्राणीमा
 सना रिषु स भगवमहमश्रवं ॥ न घृस्या-मपरंच न जरसा मर
 ते पतिर्विश्वस्मादिदं उत्तरः १८ शमेग्रिरग्निभिः करच्छत्रस्तप
 तु सूर्यः ॥ शंवातो वाचरपा-मपस्विधः १९ यमाय सोमं सनुत यमा
 यजुहुता हविः ॥ यमं हयद्रोगघ्नं यमिदृतो-अरं कृतः २० प्रजापते
 २१ कयानश्चित्र-आभुवदती सदा वधः सखा ॥ कया शचिष्ठ्या व
 ता ॥ २२ मोषुणः परापरानि र्शतिर्दुर्हणा वधीत् ॥ पदाष्टत्सया सह

२३-आयंगोः पश्चिरक्रमादसदन्मातरं पुरः। पितरं च प्रयत्स्वः। २४ के
 तुं कृण्वन्न केतवे पेशो मया अपेशो। समुषद्विर जायथाः। २५ उ
 षो वा जं हि वं स्वयं श्वित्रो मानुषे जने। तेना वहसकृतो अध्वरा उ
 पयेत्वा गणंति वरुणः। २६ ब्रह्म ज जान प्रथमं पुरस्तादिसामतः
 स्रष्टुं चोवेन आवः। सवाधिया उपमाः। मस्य विद्याः सतश्च योनि
 मसतश्च विवः। २७ इन्द्रो विश्वतः। १ अग्निदूतं २ यमाय सोमं
 मोषुणः परापरा। ४ त्वन्तो अग्ने वरुणस्य विद्वां देवस्य हे को वयासि
 सीक्षाः। यजिष्ठो वह्नितमः शोशु चानो विश्वा द्वेषांसि प्रमुमुग्ध
 स्मत्। ५ तव वायवतस्य ते त्वष्टुर्जमातरं द्रुत। अवां स्यादणीमहे। ६

४६

४६

सोमो धेनुं सोमो अर्वतमा शुं सोमो वारं कर्मण्यं ददाति। सादन्यं वि
 दध्यं सभेयं पितृश्रवणं यो ददाशदस्मै। ७ तमीशानं जगतस्तत्सु
 षस्पतिं धियं जित्वमवसेहमहे वयं। पूषानो यथा वदे सामसद
 धेरक्षिता पायुरदब्धस्वस्तये। ८ सोमं राजाने मवसे ग्रिं गीर्निहवा
 महे। आदित्यान् विह्वं सूर्यं ब्रह्माणं च ब्रह्मस्पतिं। ९ अग्निः स्वष्ट
 तं हुत्वा। पूर्णाहुतिं कुर्यात्। अथाभिषेकमंत्राः। समुद्रज्येष्ठाः सति
 लस्य मध्यात् पुनानायेत्यनि विशमानाः। इन्द्रो यावज्जीव्यभोर
 रादताः आपो देवीरिहमा मवन्तु। या आपो हि व्याउतवास्त्रवंति स्व
 नित्रिमाउतवायास्त्रयं जाः। समुद्रार्थायाः शुचयः पावकास्ताः आ

पो०। यासां राजावरुणो याति मध्ये सत्या नृतेः प्रवपश्यं जनानां। मधुश्च
 तः शुचयो याः पावकास्ताः आपो०। यासुराजावरुणो यासु सोमो विश्वे
 देवा यासू र्जमदंति। वैश्वानरो यास्वग्निः प्रविष्टस्ताः आपो०। त्रायं ता
 मिह देवास्त्रायतां मरुतां गणः। त्रायं तां विश्वाभूतानि यथा यमर
 पाः प्रसंतः। आप इद्वा उभे षजीरापोऽमी वचातनीः। आपः सर्वस्य
 भेषजीस्तास्ते कृण्वंतु भेषजं। हस्ताभ्यां दशशारवाभ्यां जिह्वावाचः
 पुरोगवी। अनामयितुभ्यां वाताभ्यां त्वोपस्पृशामसि। इमा आपः
 शिवतमा इमाः सर्वस्य भेषजी। इमारा दूस्पवर्धनी रिमारा द्रुमृता
 मृताः। यामिरिंद्रमभ्यर्षिं च त्रजापतिः सोमं राजानं वरुणं यमं म

तुं। तामिरिंद्रमभ्यर्षिं चामित्वा महं राज्ञां त्वमधिराजो भवेह। महं
 तं त्वामहीनां संम्राजं चर्षणीनां। देवी जनप्रजी जनद्रुद्रा जनिप्र
 जी जनत्र। देवस्य त्वामवितुः प्रसवे श्विनोर्बाहुभ्यां पूष्टो हस्ताभ्या
 मग्रे स्तेजसा सूर्यस्य वर्चसं द्रुस्पेन्द्रियेणामिर्षिंचामि। बलनाय मि
 येयशस्त्रैः सेनाघाय। तद्यं योरावृणी महंगातुं यज्ञाय गातुं यज्ञप
 तये देवी स्वस्ति रस्तनः स्वस्तिर्मानुषेभ्यः। उध्वं जिगातु भेषजं।
 शन्नोऽमस्तु द्विपदेशं चतुष्पदे। ॐ नमो ब्रह्मणे नमो अस्त्वग्नये नमः
 पृथिव्यै नमो ओषधीभ्यः। नमो वाचे नमो वाचस्पतये नमो विश्वे
 महते करोमि। ॐ ब्रह्म भूर्भुवस्वः। शान्तिः शान्तिः शान्तिः॥३॥ अथ

शांतिस्तुक्तानि आनोभद्रः क्रतवोयंतु विश्वतोदव्यासोऽप्र
 परीतासउद्भिदः देवानोयथासदमिद्वधेजसन्तप्रायुवोरक्षि
 तारोदिवेदिवे देवानांभद्रास्तुमतिर्ज्ञयतां देवानोरतिरभि
 नोनिवर्ततां देवानां सरस्यमुपसेदिमावय देवानं आयः प्रतिरंतुज
 वसे। तान्पूर्वयानि विदाहूमहेवयं भगं मित्रमदिति दक्षमस्त्रिधं।
 अर्यमणंवरुणं सोममश्विना सरस्वतीनः सुभगमयस्करत। त
 न्नोवातोमयो भुवातुमेषजंतन्माता पृथिवी तत्पिताद्यौः। तद्वावाणः
 सोमस्ततोमयो भवस्तदश्विना शृणुतं धिष्यायुवः। तमीशानंज

४८

गतस्तस्युषस्पतिं धियंजिन्वमवसेहूमहेवयं। पूषानोयथावेद
 सामसद्वधेरक्षितापायुरदव्यः स्वस्तये। स्वस्तिन इंद्रो ब्रह्म
 वास्वस्तिनः पूषा विश्ववेदाः। स्वस्तिनस्ताक्ष्योऽग्निरिष्टनेमिः स्व
 स्तिनो ब्रह्मस्पतिर्दधातु। पृषदश्वा मरुतः पृश्निमातरः शुभंया
 वानो विदधेषु जगमयः। अग्निजिह्वा मनवः सूरश्चक्षसो विश्वेनो
 देवाः प्रवसागमन्निह। भद्रं कर्णेभिः शृणुयाम देवा भद्रं पश्येमा
 क्षमिष्यं जत्राः। स्थिरैरङ्गैस्तुष्टुवांसस्तनूभिर्व्यशेम देवहितं यदा
 युः। शतमिन्नुशरदोऽमंति देवा यत्रानश्चक्राजरसंतनूतं। पुत्रासो
 यत्र पितरो भवंति मानो मध्या रारिषता युगंताः। अदितिर्घोरदि

तिरंतरिक्षमदितिर्माता सपिता सपुत्रः । विश्वेदेवाः प्रदितिः
 पंचजनाः प्रदितिर्जातिमदितिर्जनित्वं । २ जातवेदसे । १
 कथानश्चित्रा ०३ स्वस्तिनो मिमीतामश्विना भगः स्व
 स्तिदेव्यदिति रनवैणः । स्वस्ति पूषाः प्रसूरो दधातुनः स्व
 स्तिघावा एषिवी सुचेतुनः । स्वस्तये वायुमुप ब्रवामहे सोमं
 स्वस्ति भुवनस्य यस्यतिः । ब्रह्मस्य तिसर्वगणं स्वस्तये स्वस्त
 यः प्रादित्या सो भवंतु नः । विश्वेदेवा नो मघा स्वस्तये वेश्वान
 रो वसु रग्निः स्वस्तये । देवा अवंतु भवः स्वस्तये स्वस्तिनो रु
 द्र पातं हसः । स्वस्ति मित्रावरुणा स्वस्ति पथ्ये रे वति । स्वस्ति

४८

न इन्द्राग्निश्च स्वस्तिनो जदिते कृधि । स्वस्ति पंथा मनुचरे मस्त
 र्या चंद्रमसा विव । पुनर्ददताम् ता जानता संगमे महि । ३ स्वस्त्य
 यनं ताक्ष्यं मरिष्टने मिं मह इतं वायसं देवताता । अमरुद्रा मिं
 सखं समस्तं ब्रह्म शो नावमि वारुहेम । ओं हो मुचमां गिरसंग
 यं च स्वस्त्या त्रेयं मनसा च ताक्ष्यं । प्रयत पाणिः शरणं प्रपद्ये स्व
 स्ति संवाधे भयं नो मस्त । ४ शन्न इन्द्राग्नी भवतामवो मिः शन्नः
 इन्द्रावरुणा शतहव्या । शमिंद्रा सोमा सुविता यशं योः शन्न इन्द्रा पूष
 णा वाजसातो । शन्नो भगः शमनः शं सो मस्तु शन्नः पुरंधिः शमुसं
 तु रायः शन्नः सत्यस्य सुयमस्य शंसः शं नो अर्यमा पुरुजातो अ

स्तु। शंनो धाता शमु धर्ता नो अस्तु शंन उरुची भवतु स्वधाभिः। शंरो द
 सी बहती शंनो अग्निः शंनो देवानां सहवानि संतु। शंनो अग्निर्ज्योतिर
 नीको अस्तु शन्तो मित्रावरुणा वशिनाशं। शंनः स कृतां स कृतानि
 सत शन्त इषिरो अभिवातु वातः। शन्ने ओषधीर्वर्तितो भवतु स्वशंनो
 रजसस्पतिरस्तु जिह्वुः॥१॥ शंन इंदो वसुभिर्देवो अस्तु शमादित्ये
 भिर्वरुणः स शंसः। शंनो रुद्रो रुद्रेभिर्जन्ताषः शंनः स्वश्यामिरिह
 शृणोतु। शंनः सोमो भवतु ब्रह्म शंनः शंनो ग्रावाणः शमु संतु यज्ञाः
 । शंनः स्वरूपा मितयो भवतु शंनः प्रस्व १ शंन्वस्तु वेदिः। शंनः सूर्य
 उरुचक्षा उदेतु शंनश्च तस्रः प्रदिशो भवतु। शन्तः पर्वता ध्रुवयो

५०

भवतु शंनः सिंधवैः वः शमु संत्वापः। शंनो अदितिर्भवतु व्रतेभिः
 शंनो भवतु मरुतः स्वर्काः। शंनो विष्णुः शमु पूषानो अस्तु शन्तो भ
 वित्रं शन्वस्तु वायुः। शंनो देवः सविता त्रायमाणः शंनो भवतु
 षसो विभाती। शन्तः पर्जन्यो भवतु प्रजाभ्यः शंनः क्षेत्रस्य पतिर
 स्तु शंभुः॥२॥ शंनो देवा विश्वदेवा भवतु शंसरस्वती सहधाभिर
 स्तु। शमभिषाचः शमुरातिषाचः शंनो दिव्याः पार्थिवाः शंनो अ
 प्यः। शंनः सत्यपतयो भवतु शंनो अर्वतः शम संतु गावः। शंन
 सभवः स कृतः सहस्ता शंनो भवतु पितरो हवेषु। शंनो अज
 एकपादेवो अस्तु शंनो हिर्बुध्न्य १ शंसमुद्रः। शंनो अयां नपात्ये

रुद्रस्तु शंनः पश्चिर्भवतु देव गोपा । आदित्यारुद्रावसवो अरुषं
 ते दं ब्रह्म क्रियमाणं नवीयः । शृण्वंतु नो दिव्याः पार्थिवा सो गो
 जाता उत ये यज्ञियासः । ये देवानां यज्ञिया यज्ञियानां मनोर्यज
 त्राः ममता सतदाः । ते नो रासंता मुरु गायमद्ययूयं पातः ॥
 ३ शंवतीः पारयंत्ये ते तं पृच्छेति वचो युजा । अभ्यारंतं यमा के
 तुं य एवेदमिति ब्रवन् । भासा केतुं परिस्क्रुतं भारती ब्रह्मवर्ध
 नीः । संजानानामहमाता य एवेदमिति ब्रवन् । इन्द्रस्तु किं विभुं
 प्रभुं भानुनेयं सरस्वती । येन सूर्यमरोचयद्येने मेरोदसी उभे
 । ऊषस्वाग्नेः मंगिरः काण्वं मेधातिथिं । मात्वा सोमस्य बर्च

५९

५९

हस्तस्य मधुमत्तमः । त्वमग्ने मंगिरः शोचस्व देव वीतमः । मा शं
 तमशं तमाभिरभिष्टिभिः शंतिस्वस्तिमकुर्वत । शंनः कनिक्कद
 देवः पर्जन्यो अभिवर्षतु । शंनो द्यावा पृथिवी शं प्रजाभ्यः शं नरधि
 द्विपदेशं चतुष्पदे ॥ १ ॥ रक्षो हणं वाजिनमाजिघर्षि मित्रं प्रथि
 षमुपयामिशर्मा । शिशानोः मग्निः क्रतुभिः समिधः स नो दिवास
 रिषः पातु नक्तं । मयो दंष्ट्रो मर्चिषा यातु धानानुपस्य शजात वेदः
 समिधः । माजिद्वयामर देवान् न भस्व क्रव्यादो वृक्यपिध स स्वा
 सन् । उभो भया विभ्रुपधे हि दंष्ट्रा हिंस्त्रः शिशानो वरं च । उतांतरि
 क्षे परियाहिराजं जंभैः संधेद्यमियातु धानान् । यज्ञैरिषूः संनम

मानो-अग्रेवाचाशल्या-अशनिभिर्दिहानः। तामिर्विध्यहृदयेयातु
 धाना-अतीचोबाहु-प्रतिभङ्ग-धेषा।-अग्रेवचयातुधानस्यभि
 धिहिंस्त्राशनिहंरसाहंत्वेन। प्रपर्वाणिजातवेदः शृणाहि क्रव्या
 क्रविष्टुर्विचिनौतुवृक्का ॥१॥ यत्रेदानीं पश्यसि जातवेदस्ति
 श्रुंतमग्रउतवाचरंतं। यद्वांतरिक्षेपयिभिः पतंतं तमस्ताविध्य
 शर्वाशिशानः। उतालब्धं स्पृणुहि जातवेदः-आलेभानादृष्टि
 मिर्यातधानात्।-अग्रेपूर्वोनिजहि शोशुचान-आमादः। क्षाक्ष्वं
 कास्तमदंत्वेनीः। इहप्रब्रूहियतमः सो-अग्रेयोयातुधानोयद्
 दंरुणोति। तमारभस्वसमिधायविष्णुवक्षसः श्वक्षुषेरंधये

नातीक्ष्णनाग्रेवक्षुषारक्षयज्ञं प्रोचं वसुभ्यः प्रणयप्रचेतः।
 हिंस्त्रं रक्षां स्पमिशोशुचानं मात्वादभन्यातस्याग्रेपृष्णीहं
 धानान्वक्षः। नवक्षारक्षः पारिपश्यविक्षुतस्यत्रीणिप्र
 तिशृणीह्यग्रा। तस्याग्रेपृष्णीहंरसाशृणाहि त्रेधामूलयातु
 धानस्यवृश्च। २ त्रिर्यातुधानः प्रसितितंरत्नतंयो-अग्रे-अ
 न्त्वेनहंति। तमर्चिषस्पृजयं जातवेदः समक्षमेनं गणते
 निवृंग्धि। तदग्रेवक्षुः प्रतिधोहिरेभेशफारुजं येन पश्य
 सियातुधानं।-अर्थववज्ज्योतिषादैव्येन सत्यंधूर्वं तमचि
 तस्योष। यदग्रेअद्यमिथुनाशपातोयद्वाचस्तथं जनयंत

रेभा-मन्योर्मनसः शरव्या ३ जायते यातया विधमहृदये यातु
 धानान् । पराश्रणी हितपसा यातु धानान् पराश्रे रक्षो हरसा
 श्रणी हि । पराचिषा मूरदेवान्छणी हि परासूतृष्टोपोऽभि
 शोशुचानः । पराद्यदेवा वृजिनं श्रणं तु प्रत्यगेनं शपथायं
 तु तृष्टाः । वाचास्तेनं शरव स छंतु मर्म निश्वस्ये तु प्रसितिं
 यातु धानः । ३ यः पौरुषेयेण क्रुविषा समक्ते योऽश्वेनप
 शुना यातु धानः । यो अघ्माया भरति क्षारमग्रे तेषां शीर्षा
 णि हरसा पिवश्च । संवत्सरीणं पये उस्त्रिया यास्तस्य माशा
 द्यातु धानो नृवक्षः । पीयूषमग्रे यतु मस्ति तृप्सा तं प्रत्यं

५३

चमर्चिषा विधमर्मन् । विषंगवां यातु धानाः पिवंत्वा वृश्चं
 तामदितये दुरेवाः । परैर्नान्देवः सविता ददातु पराभागमो
 षधीनां जयंतां । सनादग्रे मणसि यातु धानां नृवारक्षां सिष्ट
 तनामृजिग्यः । अनुदह सहस्रान्क्रव्यादो माते हे सा मुक्षत
 देव्यायाः । त्वन्तोऽग्रे अधरा दुदक्ता त्वं पश्चादुतरक्षात्पुरस्ता
 त् । प्रतिते तेऽमजरा सस्तपिष्ठाऽघशं संशोशुचतो दहंतु ॥
 ४॥ पश्चात्पुरस्तादधरा दुदक्ता क्वविः काव्येन परिपाहिराज
 न् । सखे सखा यमजरो जरिणो ग्रे मर्तोऽममर्त्यस्त्वेनः । परि
 त्वाग्रे पुरं वयं विप्रं सह स्पधामहि । धृषद्वर्णं दिवे हंतारं भंगु

रावताः। विषेण भंगुरावतः प्रतिष्परक्षसादह। अग्रेति मेनशो
 चिषातपुरग्राभिर्शष्टिभिः। प्रत्यग्रेमिथुनादहयातुधाना किमी
 दिनाः। संत्वाशिशामिजागृह्यदध्वंविप्रमन्मभिः। प्रत्यग्रेहरसा
 हरःशृणीहविश्वतः प्रति। यातुधानस्यरक्षसोबलंविहजवीर्यं
 ॥५॥ माशुःशिशानोवृषभोनभामोघनाघनःक्षोभणःचर्षणा
 ना। संक्रंदनोनिमिषेणकवीरःशतसेनाअजयसाकर्मिदः। संक्रं
 दनेनानिमिषेणजिष्णुनायुक्कारेणदुश्चवनेनधक्षुना। तदिद्रेण
 जयततत्सहध्वंयुधोनरइषुहस्तेनवृक्षा। सइषुहस्तेःसनिषं
 जिभिर्वशीसंस्त्रष्टासयुधइद्रोगणेन। संस्त्रष्टजिसोमपाबूहु

शर्धू॥ अथधन्वाप्रतिहिताभिरस्ता। बहस्पतेपरिदीयारथेनरक्षोहा
 मित्राअपबाधमानः। प्रभंजत्सेनाःप्रमृणोयुधाजयन्तस्माकमे
 ध्यवितारयानां। बलविज्ञायःस्त्रविरःप्रवीरःसहस्वान्वाजीस
 हमानउग्रः। अभिवीरोअभिसत्वासहोजाजैत्रमिंद्ररथमातिष्ठ
 गोवित्। गोत्रमिदंगोविदंवज्रबाहुंजयंतमजमप्रमृणंतमोजसा
 । इमंसजीताअनुवीरयध्वमिंद्रसखायोअनुसंरभध्वं॥ १॥ अभि
 गोत्राणिसहसागाहमानोदयोवीरःशतमंयुरिंद्रः। दुश्चवनेनः
 एतनाषाळकध्योस्माकंसेनाअवतुप्रकत्स। इंद्रःप्रोनेताबह
 स्पतिर्दक्षिणायज्ञःपुरएतुसोमः। देवसेनानामभिजंतीनांजयं

श्रीसविता ब्रह्मस्यतिः शतायुषा हविषे मं पुनर्दुः। आहार्षेत्वा विदंत्वा पुन
 रागाः पुनर्नव। सर्वो गसर्वे ते चक्षुः सर्वमायुश्च ते विदं। १ त्वमृषुवा
 जिनंदेव जूतं सहावानंत रुतार रथानां। अरिष्टनेमि पृतना जमा
 शुं स्वस्तयेताक्ष्यमिहा हुवेम। इंद्रे स्पे वराति माजो हुवाताः स्वस्तये
 नावमिवारुहेम। उवन्न पृथ्वी बहुले गभारे मावामेतो मा परेतोरि
 षाम। सद्यश्चिद्यः शवसा पंचक्षुः सूर्यश्च ज्योतिषापस्ततान। स
 हस्त्रसाः शतसाः प्रस्यरं हि नस्मावरं ते युवति न शय्यो। २ महित्रीणा
 मवोक्तद्वक्षं मित्रस्यार्यम्णः। इराधर्षं वरुणस्य। न हितेषा ममाच
 ननाध्वसवारणेषु। ईशोरि पुरद्यशंसः। यस्मै पुत्रा सोऽमदितेः प्र

५६

५६

जीवसे मर्त्याय। ज्योतिर्यद्यंत्यजस्त्रं। ३ इति अन्नसूक्तानि शांति सू
 क्तानि। अथ रात्रि सूक्तं निरव्यते। रात्री व्यख्यदायती पुरुत्रा देव्या
 क्षमिः। विश्वा अधिश्चि यो धितः। मोर्वप्रा अमर्त्या निवतो देवू। इतः
 ज्योतिषा बाधते तमः। निरुस्वसारमस्वतोष संदेव्या यती। अपे
 हा सते तमः। सानो अद्ययस्या वयं नितेया मन्नविक्षमहि। वक्षे नव
 सति वयः। निग्रामा सोऽमविक्षत निपदं तो निपक्षिणः। निश्येना
 सः श्चिदर्थिनः। यावया वक्यो। वकं यवयस्ते नमूय्यो। अथानः सुत
 राभव। उपमापेपि शतमः। हस्तं व्यक्तम। स्थित। उपसणे वयातय। उ
 पतेगा इवाकरं वृणा। प्रउहित दिवः। रात्रिस्तोमं न जिग्युषे। १ आरात्रि

पाचिर्वरजः पितरः प्रायाधामभिः । दिवः सदां सिब्रहतीवितिष्ठसः ॥
 त्वेषं वर्तते तमः । ये ते रात्री नृचक्ष सोय क्ता सोतवतिर्नवः ॥ अशतिः
 संत्वष्टा उतो ते सप्त सप्तती । रात्री प्रपद्ये जननी सर्वभूतनिवेशिनी ।
 भद्रां भगवतीं कृष्णां विश्वस्य जगतां दिशां । संवेशिनीं संयामिनीं गृ
 हनक्षत्रमालिनीं । प्रपन्नो हं शिवां रात्रीं भद्रपारमसीमहिभद्रपा
 रमशामद्यो नमः । तामग्निवर्णां तपसा ज्वलन्तीं वैरोचनीं कर्मफल
 पुज्ज्वां । दुर्गे देवी शरणमहं प्रपद्ये सुतरसितरसे नमो नमः । दुर्गा
 दुर्गेषु स्थानेषु शन्नो देवी रमिष्टये । इमं दुर्गास्तिवं पुण्यं रात्री रात्री
 सदा पठेत् । दुर्गेषु विषमेद्योरे संग्रामे रिपुसंकटे । अग्निचोरनि

पातेषु सर्वग्रहनिवारणे । सर्वग्रहनिवारण्यो नमः । दुर्गेषु विषमे
 पुत्रं संग्रामेषु वनेषु च । मोहयित्वा प्रपद्यंते तेषां मे अभयं कुरु
 तेषां मे अभयं कुर्वन्ति नमः । केशिनी सर्वतां भूतानां पंचमी तु जना
 मुता । सामां समो दैदिशां देवी सर्वतः परिरक्षतु सर्वतः परिरक्ष
 त्वां नमः । हिमस्य त्वा जरायुणा शाले परिव्ययामसि । उत हृदोहि
 नो भुवोऽग्निर्ददातु भेषजं । शिशोः तद्दोहि नो भुवोऽग्निर्ददातु भेष
 जं । अंतिकामग्निमजरद्वदः शिशुरागमत् । अजातपुत्रपक्षा
 या हृदयं मम हूयते । विपुलं मनं बद्धा काशं चरजातवेदः कामा
 यामांश्चरक्षपुत्रांश्च शरणमभूतव । पिंगाक्षलोहितग्रीव

रुक्मवर्णनमोस्तुते। यस्मां द्विपहयस्योनां सागरस्योर्मयो यथा
 । इन्द्रः शस्त्रं ददातु वरुणमभिषिचतु। शत्रुवो निधनं याति जय
 स्त्वं ब्रह्मतेजसा। कपिलजरी सर्वभक्षं वाग्निं प्रत्यक्षदेवतं। वरु
 णं च वशां मय मे मम पुत्रांश्च रक्षतु मम पुत्रांश्च रक्षत्यो नमः। या
 वदादित्यस्तपतियवद्वा जतिचंद्रमाः। यावद्वा युः कृवा जतिताव
 जीव जया जयो नमः। एतां वैश्वानरो सर्वदेवं नमोस्तुते। पिशांग
 भृष्टिर्मभृणं पिशाचिमिंद्रसंमृण। सर्वरक्षो। नैव हय। रक्षाणां
 अग्नेतवरक्षणे भारारक्षाणः सुमरवप्रीणानः। प्रतिष्फुरविरुज
 वी इहो जहिरक्षो महिचिद्रावधानं। उलूकयातुं शुशुलूकया

तुं जहिरुक्मयातु मुतकोकयातुं। सुपर्णयातु मुतगृध्रयातुं दृषदेव प्रम
 णरक्ष इन्द्र। मानोरक्षोऽमिनिद्रातुमावतामयो छतुमिथुनाया
 किमादिना। एथिवीनः पार्थिवात्पात्वं हसो तरिक्षां दिव्यात्पात्वं स्मा
 न्। इन्द्रजहिपुमां संयातु धानमुतस्त्रियं मायया शाशदाना। विया
 वासो मूरदेवा स दंतुमाते देशं सूर्यमुच्चरंतं। प्रतिवक्ष्वविचक्ष्वे
 द्रश्च सोम जागृतं। रक्षोभ्यो वधमस्य तमशानियातु मद्रः। यत इ
 द्रभयामहे ततो नोऽभयं कृधि। मघवन्ध्याग्धतव तन्न रुतिमिर्विदि
 षो विमृधो जहि। चं हिराधस्य ते राधसो महः क्षयस्यासि विधतः।
 तं वावयं मघवन्निंद्रगिर्वणः सुतावंतो हवामहे। इन्द्रस्य लुतवन्न

हापरस्यानोवरोण्यः। सनोरक्षिषश्चरमंसमध्यमंसपश्चात्पातुनः
 पुरः। त्वं नः पश्चादधरा इतरात्पुर इंदुनिपाहिविश्वतः। मरिः मुस्म
 ळुहिदैव्यं भयमारैहेतीरदेवीः। अद्याद्याश्वश्व इंदुत्रास्यपरेच
 नः। विश्वाचनो जरिहत्सत्यते महादिवानक्तं चरक्षिषः। प्रभंग
 श्वरोमघवातुवीमद्यः संमिश्रोवार्ययकं। उभाते बाहू वृषणी शत
 क्रतो नियावज्जंमिमिक्षतुः। स्वप्रः स्वप्राधिकरणे सर्वान्निघापया
 जमन्। आसूर्यमन्यान्स्वापयद्गू। ॐ जाग्रियादह। मजगरोना
 मसर्पः सर्पिरक्षिषोमहान्। तस्मिन्निहसर्पः स्रुधितस्तेन त्वास्वाप
 यामसि। सर्पः सर्पोऽजगारः सर्पिरक्षिषोमहान्। तस्य सर्पोत्सिंध

वस्तस्पगाधमशामहि। काळिकोनामसर्पोनवनागसहस्रबळः।
 यमुनद्रुदेसो जातो३ योनारायणवाहनः। यदिकाळिकदूतस्य यदि
 काः काळिकाद्र्यात्। जन्मभूमिमिति क्रतो निर्विषोयातिकाळिकः
 । आयाहं द्रुपधिभिराळितेभिर्यज्ञमिमन्नोभागधेयं जूषस्वात् रश
 जहुर्मातुल्यस्येवयोषाभागस्तेपेत्तद्वसेयावपामिव। यशस्करं बलं
 वंतं प्रभुत्वं तमेवराजाधिपतिर्बभूव। संकीर्णनागाश्वपतिर्नराणां स
 मंगल्यंसततं दीर्घमायुः। कर्कोटकोनामसर्पो योदृष्टीविषु उच्येत।
 तस्य सर्पस्य सर्पत्वं तस्मै सर्पे नमोस्तुते। नमो अस्तु सर्पेभ्यो ये केचप
 थिवीमनु। येऽन्तरिक्षे योदिवितेभ्यः सर्पेभ्यो नमः। माविभेन मरिष्य

सिपरित्वापामिसर्वतः। घनेनहन्निवश्विकमहंदंडेनागतं। आदित्यर
 यवेगेनविहोबहुबलेनच॥ गरुडपक्षनिपातेनभूमिगच्छमहाय
 शः। गरुडस्यजातमात्रेणस्त्रयो लोकाः प्रकंपितः। प्रकंपितामहीसर्वास
 शैलवनकानना। गगनंनष्टचंद्राकं ज्योतिषंनप्रकाशते। देवताभय
 मिस्त्रातामारुतो न प्रवायतिमारुतो न प्रवायत्योनमः। भोसर्पभद्र
 भद्रंतेदूरंगच्छमहायशः। जन्मेजयसियज्ञांतेजास्तीकवचनंस्मर
 । आस्तीकवचनंश्रुत्वायःसर्पेननिवर्तते। शतधाभिद्योतेमूर्ध्निशि
 शतक्षफलंयथा। नमदायेनमः प्रातनमदायेनमोनिशि। नमो
 स्तुनमदेतुभ्यंत्राहिमांविषसर्पतः। योजरत्कारुणाजातोजरत्कन्या

६०

६०

महायशः। तस्यसर्पापभद्रंतेदूरंगच्छमहायशः। स्वस्त्ययनंताक्ष्यं
 इतिरात्रिसूक्तं॥ अर्चतप्रार्चतप्रियमेधासोअर्चत। अर्चंतुपुत्रका
 उतपुरंनधृष्ट्वर्चत। गंधद्वारांदुराधर्षो नित्यपुष्टांकराषिणो। ईश्व
 रोसर्वभूतानांतामिहोपद्वयेश्रियं। आयनेतेपरायणेद्वारोहंतु
 पुष्पिणीः। हृदाश्चपुंडरीकाणिसमुद्रस्यग्रहाइमे। अग्निस्तुविश्रवस्तु
 मंतुविब्रह्माणमुत्तमं। अतूतंश्रावयत्यतिपुत्रंददातिदाशुषे। यस्मै
 त्वंस्मृतंजातवेदउल्लोकमग्रेक्ष्णवःस्योनं। अश्विनंसपुत्रिणंवा
 रवंतंगेमंतरयिनशतेस्वस्ति। भोजंत्वामिदं वयंहुवेमददिष्टुमिद्रा
 पांसिवाजान्। अविदुर्दृश्चित्रयानउतीक्ष्णवृषान्निद्रवस्यसोनः।

भोजाजिग्युः सूरभियोनिमये भोजाजिग्युर्वध्वं यासुवासाः । भोजाजि
 ग्युरंतः पेयं सुराया भोजाजिग्युर्ये अहताः प्रयंति । भोजायाश्वं संमजं
 त्याशुं भोजायास्ते कन्याश्च भूमानाः । भोजस्येदं पुष्करणीववेश्मपरि
 कृतं देवमानेवाचित्रं । भोजमश्वाः सुधुवाहो वहंति सुवृद्धो वर्तते द
 क्षिणायाः । भोजं देवा सोवता भरेषु भोजः शत्रूंस्तमना केषु जेता । स्तवि
 ष्यामि त्वामहं विश्वस्यामृतं भोजनं । अग्रे त्रातारममृतं मिथे ध्ययजि
 षं हव्यवाहन । स्वादुः पवस्व दिव्या यजन्मने स्वादुरिंद्राय स्तै सहवीतु
 नाम्ने । स्वादुर्मित्राय वरुणाय वायवे बृहस्पतये मधुमां प्रदाभ्यः । उपा
 स्मे गायतानरः पवमाना ये दवो । अभि देवा इयक्षते । अभिते मधुना

पयोधर्वाणो अशिश्नयुः । देवं देवाय देवयु । सनः पवस्व शं गवेशं जना
 यशमवर्तते । शंराजन्तोषधाभ्यः । बभ्रवेनुः स्वतवसे रुणाय दिवि स्पशे
 । सोमाय गायमवर्तते । हस्तच्युते भिरद्रिभिः स तं सोमं पुनीतन । मधावा
 धावातामधु । अहं रुद्रेभिर्वसुभिश्चराम्यहमादित्यै रुत विश्वदेवैः ।
 अहं मित्रावरुणो भावि भर्म्यहमिंद्राय । अहं दधामिद्रविणं हविष्मते
 सुप्राव्ये मे मश्विनो भा । अहं सोममाहनसं बिभर्म्यहं त्वष्टारमुत पूषण
 भगं । अहं दधामिद्रविणं हविष्मते सुप्राव्ये ३ यजमानाय सुत्वंते । अ
 हं राष्ट्री संगमनी वसूतो चिकितुषी प्रथमा यज्ञियानां । तां मा देवा व्यद
 धः पुरुत्राभरिस्थात्राभ्यावेशयंती । मया सो अन्नमत्तियो विपश्यति

यः प्राणितियईष्टोत्पुक्तं। अमंतवोमांत उपक्षिप्योति श्रुधिः श्रुतः श्रु
 धिवंतैवदामि। अहमेव स्वयमिदं वदामि जहं देवे निरुतमानुषेभिः।
 यंकामयेतंतमुग्रं कृणोमि तं ब्रह्माणंतमृषितं समेधां। १। अहं रुद्राय
 धनुरातनो मि ब्रह्म द्विषेशरवे हंत वा उ। अहं जनाय समंद कृणोम्यहं द्या
 वा पृथिवी आविवेश। अहं सुवे पितरमस्य मूर्धन्यममयो निरप्स्व। तः स
 मुद्रे। ततो वितिष्ठे भुवनानि विश्वोतामं घां वर्षणोपस्पशामि। अहमेव
 वात इव प्रवाम्यारमा भणा भुवनानि विश्वा। परो दिवा पर एना पृथिव्ये
 तावती महिना संबभूव। २। बळित्यात द्वेषे धायि दर्शतं देवस्य भर्गः स
 ह सो यतो जनि। यदा मुपहरते साधते मति संतस्य धेना अनयंत सस्र

६२

६२

तः। पक्षो वपुः पितुमा नित्यः माशये द्वितीयमा सप्तशिवा सुमा तपु। त
 तीयमस्य वृषभस्य दोहमे दश प्रमतिं जनयंत योषणः। निर्यदो बुधा
 न्महिषस्य वर्षस ईशानासः शवसा क्रंत सूरयः। यदा मनुप्रदि वो मध्व
 आधवे गुहा संतं मातरि श्वामयायति। प्रयत्नितुः परमा नीयते पर्याप
 क्षधो वीरुधो दंसरो हति। उभाय दस्य जनुषं यादि न्वत जादि घविष्ठो
 अभवद्युणा शुचिः। आदिन्माहरा विशद्या स्वाशुचि रहि स्यमान उर्वि
 या विवा वधे। अनुयत्युर्वि अरुहत्सना जवौ निनव्य सीधवरा सुधाव
 ते। ३। केशं श्यं। ग्रिकेशा विषं केशा विभर्ति रोदसी। केशा विश्वं स्वदश
 केशा दं त्योति रुच्यते। मुनयो वातशनाः पिशंगा वसते मला। वातसा

नुभ्राजियंति यद्देवासोऽविक्षतः। उन्मदितामोनेयेन वातांऽ-मातस्त्रि
 मावयं। शरीरेदस्माकं यूयं मर्तासोऽ-मभिपश्यथ। अंतरिक्षेण पतति
 विश्वारूपा वचा कशत्रुः। मुनिर्देवस्य देवस्य सोऽकृत्याय सत्वाहितः। वात
 स्यात् श्वो वायोः सखा यो देवेषितो मुनिः। उभौ समुद्रा वाक्षेति यश्च पूर्व
 उतापरः। अक्षरसो गंधर्वाणो मृगाणां चरणे चरन्। केशा केतस्य वि
 दान् सखा स्वादुर्मदितमः। वायुरस्माऽउपामंथत्युनष्टिस्माकनन
 मा। केशा विषस्य पात्रेण यद्देवा पिबत्सह। ४ उत देवाऽ-मवाहितं दे
 वाऽउन्नयथा पुनः। उता गश्च कृषं देवा देवा जीवयथा पुनः। द्वाविमौ वा
 तो वातऽआसिंधोरापरावतः। दक्षं तेऽअन्यऽआवातु परान्मौ वातुय

६२

६२

द्रुपः। आवातवाहिभेषजं विवातवाहियद्रुपः। त्वंहि विश्वभेषजो दे
 वानंदूतऽईयसे। आत्वा गमं शंतातिमिरथोऽमरिष्टतातिमिः। दक्षं
 तेभद्रमाभार्षे परायक्षमं सुवामिते। त्रायंतामिह देवाः स्त्रायतां मरु
 तां गणः। त्रायंतां विश्वाभूतानि यथायमरपाऽअसत्। आपूइद्वा उ
 भेषजीरापोऽअमा वचातनीः। आपः सर्वस्य भेषजीस्तास्ते कृण्वं
 तु भेषजं। हस्ताभ्यां दशशाखाभ्यां जिह्वा वाचः पुरोगवी। अनाम
 यितुभ्यां त्वाताभ्यां त्वोपस्पृशामसि। ५ बहस्पते प्रयमं वाचोऽअ
 ग्रं यत्प्रेरतनामधेयं दधानाः। येदं प्राश्नं यदरिप्रमासीत्प्रेणातदे
 षां निहितं गुहाविः। सक्तुमिव तितउना पुनंतो यत्र धीरामनसा वा

चमकत। अत्रासखायः सख्यानिजानते भद्रैषां लक्ष्मीर्निहिताधि
वाचि। यज्ञेन वाचः पदवीयमायन्तामन्वविन्दन्तपिषु प्राविष्टा। तामा
भृत्या व्यदधुः पुरुत्रातां सप्तरेभाऽऽमिसन्त्रवंते। उत त्वः पश्यन्तद
दर्शवाचमुत त्वः शृण्वन्त शृणोत्येतां। उतो त्वस्मै तन्वं विमस्त्रे जाये
वपत्य उशती सुवासाः। उत त्वं सख्ये स्थिरपीतमाहूतैर्न हिन्वंत्यपि वा
जिनेषु। मधेन्वा चरति माययेषवाचं शुश्रुवां अफला मपुण्या। ६। य
स्ति सा जसचिविदं सखायं न तस्य वाच्यपि भागो अस्ति। यदी शृणोत्य
लकं शृणोति न हि प्रवेदं सुकृतस्य यथा। अक्षण्वन्तः कर्णवंतः सखा
यो मनो जवेष्म समा बभूवुः। आदघ्रास उपकक्षास उल्लेखदा इव स्त्रा

त्वा उल्लेखदृष्टो। हृदा तेषु मानसो जवेषु यद्वा स्मृणाः संयजंते सखायः। अ
त्राह त्वं विजहुर्वेद्यामिरो ह ब्रह्माणो विचरं त्युत्वे। इमे ये नावाङ्ग परश्चरन्ति
न ब्राह्मणसो न सूते करासः। तरुते वाचमभिषद्य पापयासिरीस्तं तन्व
तेऽप्रजज्ञयः। सर्वे नन्दंति यशसा गते न सभासा हेन सख्या सखायः।
किं लिखिष्यत्यितुषणिद्येषामरंहितो भवति वाजिनाय। स चां त्वः पोष
मास्ते पुपुष्धान् गायन्तं लो गायति शङ्कराषु। ब्रह्मा लो वदति जातविद्याय
ज्ञस्पमात्रां विमिमीत उत्वः। ७ ततः दक्षिणशान्तिप्रहित्य वगम्यते। क
निक्रदज्जनुषं प्रब्रुवाण इयति वाचमरिते वनावां। समंगलश्च शकुने
भवासिमात्वा काचिदभिभाविष्या विदत्। मा त्वश्येन उद्धधीन्मा संप

णोमात्वाविददिषुमान्वीरोअस्ता॥पिआमनुप्रदिशंकनिऋदत्समंग
 लोभइवादीवदेह॥अवऋददक्षिणतोर्गहाणांसमंगलोभइवादीश
 कुंतो॥मानस्तेनईशतमाघशंसोबृहद्वदेमविदयेसवीराः॥१॥प्रदक्षिणि
 दभिर्गणंतिकारवोवयोवदंतसतथाशकुंतयः॥३॥भेवाचोवदतिसा
 मगाइवगायत्रंचत्रैषुभंचानुराजति॥३॥कृतेवशकुनेसामगायसिब्र
 ह्मपुत्रइवसवनेषुशंससि॥वर्षेववाजीशिशुमतीरपीत्यासर्वतोःश
 कुनेभइमावदविश्वतोःशकुनेपुण्यमावद॥मावदंस्त्वंशकुनेभइ
 मावदतूष्णीमासीनःसमतिंचिकिधिनः॥यदुत्पतंचदसिकर्करि
 र्यथाबृहद्व०॥२॥भइंवददक्षिणतोभइमुत्तरतोवद॥भइपुरस्तान्तो

वदभद्रं पश्चात्कपिंजला॥ भद्रं वद पुत्रैर्भद्रं वद गृहेषु च॥ भद्रमस्माकं नो
वद भद्रं नो ज्ञानयन्तु धीः॥ भद्रमधस्तात्नो वद भद्रमुपरिशान्तो वद॥ भद्रं
भवताम्॥ भद्रं भवतु सर्वत्र॥ भद्रं भवतु सर्वत्र॥ भद्रं भवतु सर्वत्र॥ भद्रं भवतु सर्वत्र॥

नृतानि विश्वसतेन मित्रावरुणासचेये। २ भद्रावस्त्रासमन्या ३ वसानो
 महान्कविर्निवचनानिशंसनः। आवच्यस्वचम्योः पूयमानो विचक्षणो
 जागृविर्देववीतौ। ३ प्रसेनानीः शूरोऽग्रेरथानां गव्यं नेति हर्षते अ
 स्पसेना। भद्रां कृण्वन्निंदहवात्सखिभ्यः। सोमो वस्त्रारभसानिद
 ते। ४ वेदिषदे प्रियधामाय सवैद्यते धासि मित्रप्रभरायो निमग्नये।
 वस्त्रेणेव वासयामन्मना शुचिं योतीरयं शुक्रवर्णं तमोहनं। ५ सतु व
 स्त्राण्यधपेशनानि वसानोऽग्निर्नाभापयिव्याः। मरुषो जातः पदइ
 कायाः पुरोहितो राजन्यक्षी ह देवान्। ६ उभा उन्नतं तदिदं यथेयं कित
 न्वायेधियो वस्त्रापसेव। सध्रीचीनायातवे प्रेमजीगः सुदिनेव पक्षमा

६६

६६

तंसयेये। ७ पुनानः कलशेषावस्त्राण्यरुषो हरिः। परिगम्यान्ववतः।
 ८ वसिष्ठा हिमियो ध्यवस्त्राण्यर्जुनपते। सेमनोऽध्वरं यज। ९ दिवश्चि
 दापूर्व्या जायमाना विजागृविर्विदये शस्यमाना। भद्रावस्त्राण्यर्जुना
 वसाना सेयमस्मे मनजापि आधीः। १० वितन्वते धियोऽजस्माऽजपां
 सि वस्त्रा पुत्राय मातरो वयंति। उपप्रक्षे रषणो मोदमाना दिवस्पथाव
 ध्वोयं त्यच्छ। ११ इन्द्र ब्रह्म क्रियमाणं जूषस्व यातो शविष्ठनव्याऽजं कर्म
 । वस्त्रेव भद्रा सकृता वस्तू रयं नधीरः स्वपाऽमृतक्षमः। १२ एता
 न्वस्त्रप्रावणेशिष्ठाः पदंति। ऋयेयज्ञेन दक्षिणया समक्ताऽइन्द्रस्य
 सरव्यममृतत्वमानश। तेभ्यो भद्रमंगिरसो वोऽमस्तु प्रतिगृह्णीतमा

नवंसुमेधः सः। यः उदाजान्पितरो गोमयं वस्वतेनाभिंदन्यरिव स
 रेवत्। दीर्घायुत्वमंगिरसो वोऽस्तु प्रतिगृभी। यज्ञतेन सूर्यमा
 रोहयदिव्यप्रथयन्पृथिवीमातरं वि। सुप्रा जास्त्वमंगिरसो वोऽस्तु
 प्रति। जयं नाभावदतिवल्गुवो गृहे देवपुत्रा सषयस्तच्छृणो
 तन। सुब्रह्मण्यमंगिरसो वोऽस्तु प्रति। विरूपास इदृषयस्त इकुंभा
 रवेपसः। ते अंगिरसः सूनवस्ते अग्नेः परिजज्ञिरे। ये अग्नेः परिजज्ञि
 रे विरूपासो दिवस्पतिः। नवग्वो नुदराग्वो अंगिरस्तमः सचा देवेषु मं
 हते। इंद्रेण युजानिः सजंत वाद्यतो ब्रजं गोमंतमश्विनं। सहस्रं मे दद
 तो अष्टकर्ण्यः। श्रवो देवेषु कृतः। प्रनूनं जायतामयं मनुस्तो कमेव रोह

तु। यः सहस्रं शताश्वं सद्यो दानाय मंहते। नतमश्रोति कश्चन दिव इव स
 न्वारभं। सावर्ण्यं स्पदक्षिणा विमिधुरिव पप्रथे। उत दासा परि विषे स्म
 द्विष्टा गोपरीणसा। यदुस्तुर्वश्वमामहे। सहस्रदा ग्रामणी मारिषमनुः
 सूर्येण स्पयतमानैतु दक्षिणा। सावर्णे देवाः प्रति रंत्वायु र्यस्मिन् श्रंता
 असनामवाजं। २ परावतो ये दिधिषंत आप्यं मनु प्राता सो जनिमा वि
 वस्वतः। यया ते येन रुष्यस्पवर्हिषि देवाः प्रासते ते अधिब्रुवंतु नः। विश्वा
 हि वोनमस्या निबन्धाना मानि देवा उत यज्ञिया निवः। ये स्वजाता अदिते
 रज्यस्पति स्येये पृथिव्या स्ते म इह श्रुता हवः। ये न्यो मातामधमत्यिन्वते
 पयः पायूषं द्यौरदिति रदिवर्हाः। उक्थ शुभान्वेष भरान्त्वप्रसस्ताः प्रा

दित्यां अनुमदा स्वस्तये । न वक्षसोऽग्निमिषं तो अर्हणा बह देवासोऽम
 म तत्त्वमानशुः । ज्योतीरथाऽमहिमायाऽमनागसो दिवो वर्ष्माणं वसते स्व
 स्तये । संम्राजो ये स्रवधो यज्ञमाययुरपरिक्ता दधिरे दिवि क्षयं । ताः
 प्राविवासनमसा स्रवक्ति निर्महोऽप्यदित्या अदितिं स्वस्तये । ३ को व
 स्तोमं राधतियं जुजोष्य विश्वे देवासो मनुषो यतिष्ठत । को वो ध्वरं तु वि
 जाता अरं करद्यो नः पर्षदस्य हः स्वस्तये । येभ्यो होत्रां प्रथमामाये जेमनुः
 समिधाग्निर्मनसा सप्त होतृभिः । तप्यादित्या अभयं शर्मयिष्यत स्रगा
 नः कर्तृ स्रपथा स्वस्तये । यद्गशिरे भुवनस्य प्रचेतसो विश्वस्य स्थातु
 र्जगतश्च मंतवः । तेनः कृता दहता देन स स्पर्धया देवासः पिपृता स्वस्त

६८

६८

ये । भरोष्विंद्रं स्रहवं हवामहे होमुचं स्रकृतं दैव्यं जनं । अग्निं मित्रं वरुणं
 सातये भगंधावा पृथिवी मरुतः स्वस्तये । स्रत्रामाणं पृथिवी धामने
 हसं स्रशर्माणमदितिं स्रप्रणीतिं । देवीनां वंस्वरित्रामनागसमस्र
 वंती मारुहेमा स्वस्तये । ४ विश्वे यजत्राऽग्निवो च तोतये त्रायध्व
 नोदुरेवायाऽग्नि कुतः । सत्ययावो देव हूत्या हुवे मश्नवतो देवा अवे
 से स्वस्तये । अपामी वामप विश्वामना हुतिमपारातिं दुर्विदत्रामघाय
 तः । अरे देवा द्वेषोऽस्मक्यो तनोरुणः शर्मणस्य रि यमादित्या
 यच्छता स्वस्तये । अरिष्टः समर्तो विश्व एधते प्रप्रजाभिर्जायते धर्म
 णस्य रि यमादित्या सो न यथा स्रनीति निरति विश्वानि दुरिता स्व
 स्तये । यं देवासो वयवा जसा तोयं शूरसाता मरुतो हि ते धने । प्रात

र्यावाणं रथमिन्द्रसानसिमरिष्यंतमारुहेमास्वस्तये। स्वस्तिनः पथ्या
 सधन्वसस्वस्त्य। स्रवजनेस्ववर्ति। स्वस्तिनः पुत्रकथेषु योनिषु
 स्वस्तिराये मरुतो दधातन। स्वस्तिरिधिप्रपथे श्रेष्ठारेकणस्वत्पमि
 यावाममेति। सानोऽममासोऽपरणे निपातुस्वावेशाभवतु देवगो
 पा। एवाकृतेः स्रनुरवी वधद्वो विश्वजादित्या अदिते मनाषा। ई
 शाना सो नरोऽमर्त्येनास्ता विजतो दिव्योगयेन। ५ ते वदन् प्रथमा
 ब्रह्म किल्बिषे कूं पारः सलिलो मातरि श्वा। वी कुरु रास्तप उग्रो म
 यो भूरापो देवीः प्रथमजा सतेन। सोमो राजा प्रथमो ब्रह्मजा यो पु
 नः प्रायश्च दहणीयमानः। अन्वर्तितावरुणो मित्रः मासादग्निर्होता

६६

६६

हस्तगृह्यानिनाय। हस्तेनैव ग्राह्यः माधिरस्या ब्रह्मजायेयमिति चे
 दवोचन्। न दत्ताय प्रद्येत स्वरणपातपाराङ्गुपितं क्षत्रियस्य। देवा
 एतस्यामवदंत पूर्वसप्तशषयस्तपसे येति षेदुः। भामाजाया ब्राह्मण
 स्यापनीता दुर्धो दधाति परमेव्यो मनः। ब्रह्मचारी चरति वेविषद्विषः
 स देवानां भवत्येकमंगं। तेन जायामन्वविदह हस्यतिः सोमेन नीतां
 ऊहं। न देवाः। पुनर्वै देवा जददुः पुनर्मनुष्या उत। राजानः सत्यं कृण्वा
 ना ब्रह्मजायां पुनर्ददुः। पुनर्दाय ब्रह्मजायां कृत्वा देवैर्निकिल्बिषं।
 ऊर्जं पृथिव्या भक्ता योरुगायमुपासते। १ ब्रह्मस्य ते प्राक् किल्बिषितं
 अयमौ जीबन्धन उपयुक्ताः। यवं वस्त्राणि। १ मित्रस्य चक्षुर्धरुणं

बलीयस्तेजोयशस्विस्त्वविरंसमिधं। अनाहनस्पंवसनंजरिस्तुप्ररि
 दंवाज्यजिनंदधेयं। यज्ञोपवीतंपरमंपवित्रंप्रजापतेर्यसहजंपु
 रस्तात्। आयुष्यमग्न्यंप्रतिमुंचशुभ्रंयज्ञोपवीतंबल्लमस्तुतेजः। त
 तःचौलोक्ताहवतमंत्राः। तत्सवितुर्वर्णीमहेवयंदेवस्यभोजनं।
 श्रेष्ठंसर्वधातमंतुरंभगस्यधामहि। देवस्यत्वास्तुत्रोक्ताः। युवास
 वासाःपरिवीतभागात्सउश्रेयान्भवतिजायमानः। तधीरासःकव
 यउन्नयंतिस्वाध्यामनसादेवयंतः। अग्नयेसमिधमहार्घंब्रह्मते
 जातवेदसे। तयात्वमग्नेवर्धस्वसमिधाब्रह्मणावयंस्वाहा। ॐ तत्स
 वितुर्वरेण्यंभगोदेवस्यधामहि। धियो यो नः प्रचोदयात्। अग्नये

सर्वंस्तुत्रेति। अथब्रह्मोदने। सदसस्पतिमद्भुतंप्रियमिंद्रस्यका
 म्यं। सनिंमेधामयासिषं। गायत्री। सषिभ्यश्तिच। मेधाजने। मेधा
 मघमंगिरसोमेधांसप्तर्षयोददुः। मेधामिंद्रश्चाग्निश्चमेधांधाता
 ददातुते। मेधांतेवरुणोराजामेधांदेवीससैरस्वती। मेधांतेअश्वि
 नौदेवावाधतांपुष्करस्वजा। यामेधाअप्सरसगंधर्वेषुचयन्मनः।
 देवीयामानुषीमेधासामामाविशतादिमां यन्मेनोक्तंतद्रमतांशके
 यंयदनुब्रुवे। निशामतांनिशामयिमयिब्रतंसहेव्रतेषु। ह्रया ह्रणा
 संगमेमहि। शरीरंमेपुनर्ददवाग्नेमधमदुघां। अवधमहमसौ। स्त
 योब्रह्मणानीत्यःश्रुतंमेमाप्रहासीः॥१॥ यामेधांदेवगणाःपितरश्चो

पयं पञ्चासते। तयामामेधयामेमेधाविनंकुरु। मेधां देवी समनसो ज
 षाणं ईश प्रतिनो जषस्व। मध्यं मेधां वद मध्यं श्रियं वद मेधावाभस्या
 समजराजरिह्यु। सदसस्पतिमद्रुतं प्रियमिंद्रस्य काम्यं। सनिं मेधा
 मया सिषं। मेधाव्यं सगणः सप्रवीरः श्रधामनाः सत्यमतिः सुशेवः
 । महायशाधारयिह्युः प्रवक्ताभस्या समस्येह्यु दयाप्रयोगे। नाशयि
 त्रीबलाशस्यारुशसोपधिकामसु। अथोततस्य यक्ष्माणं पापारोध
 विनाशिनीं। इति मेधासूक्तं। ब्रह्मवक्ष्यताशत्वं श्रधामेधां वदे
 हि मे। वक्षाधिपनमस्तभ्यं अत्रुत्वं सनिधो भव। सुश्रवः सुश्रवा अ
 सियथात्वं सुश्रवः सुश्रवा अस्पेवं मा सुश्रवः सोश्रवसंकुरु। यथात्वं
 देवानां यज्ञस्य निधिपो स्पेव महमनुष्याणां वेदस्य निधिपो भूयासं

७२

७२

इति सूत्रोक्ताः। अथ संध्यावंदनोपयुक्ताः। आपो हि क्षामयो भुवस्तान ऊ
 र्जं दधातन। महेरणाय चक्षसे। यो वः शिवतमो रसस्तस्य भाजयते हनः
 । उशतारिवमातरः। तस्मा अरंगमा मवोयस्य क्षयाय जिन्वय। आपो
 जनयथाचनः। शं नो देवी रमिह्यय आपो भवंतु पीतये। शं योरमिस्त्रवं
 तुनः। ईशाना वार्याणां क्षयं ती श्रवर्षणा नां। अपो याचामि भेषजं। अश्रु मे
 सोमो अश्रु वा दंत विश्वानि भेषजा। अग्निं च विश्वशं भुवं। आपः पृणी
 त भेषजं वरुयंत न्वे ३ मम। त्योक्ते सूर्यं दशे। इदमापः प्रवहत यत्किं
 च इरितं मयि। यद्वाहममिदुद्रो हयद्वशे पउतानृतं। आपो अद्या च वा
 रिषं रसेन समगमहि। पयस्वानग्र आगहितं मासं सृजवर्चसा। सस्र

षास्तदपसोदिवानक्तंचसस्त्रुषीः वरेण्यक्रतूरहमादेवारवसेरुवे। १
 मित्रो जना न्यातयति ब्रुवाणो मित्रो दाधार पृथिवीमुत द्याम्। मित्रः कृष्ण
 रनिमिषा मित्रं षे मित्राय हव्यं दत्तवज्रं होत। प्रसमित्रमर्तोऽप्रस्त
 प्रयस्वान्यस्तः आदित्यशिक्षति व्रतेन। न हन्यते न जीयते त्वो तो नैनम
 होऽप्रश्रोत्यंति तो न दूरात्। अ नमीवास इळयाम दंतो मित श्रवो वरि
 मन्ता पृथिव्याः। आदित्यस्य व्रतमुपक्षिप्यं तो वयं मित्रस्य समतोऽस्या
 म। अयं मित्रो नमस्यः सुशेवो राजा सुक्षत्रोऽप्रजानिष्टवेधाः। तस्य व
 यं समतो यज्ञियस्यापि भद्रं सोमनसे स्याम। महा आदित्यो नमसोपस
 द्यो यातयज्जनो गणते सुशेवः। तस्मात्तत्पुन्यं न्यतमा यज्जुमश्रौ

७२

७२

मित्राय हविशं जुहोत। २ मित्रस्य चर्षणा धृतो वो देवस्य सानसि। ध
 म्नां चित्रं श्रवस्तमं। अभियोमहि नादिवं मित्रो बभूव स प्रयाः। अभि
 श्रवो मिः पृथिवी मित्राय पंचयो मिरे जनाः अभिष्टि शवसे। स देवान् वि
 श्वान् विभर्ति। मित्रो देवेष्वायुषु जाना य वक्तवर्हिषे। इष इष्ट व्रताः अ
 कः। २ तद्वो दिवो दुहितरो विभाती रूपं ब्रुव उषसो यज्ञकेतुः। वयं स्या
 म यशसो जनेषु तद्योश्च धत्तां पृथिवी च देवाः। अंबकं जातवेदसे।
 उदुत्यं जातवेदसमित्यादि २ यच्चिधितो विशो यथा प्रदेव वरुण व्रतं
 मिनीमसिद्यविद्यविमानो बधाय हनवे जिह्वा कानस्परा रधः। मा
 रुणानस्य मन्यवे। विमृळी कायते मनो रथी रश्वं न संदितं। गार्भिर्वरु

णसीमहि। पराहिमेविमन्यवः पतंतिवस्य इष्टये। वयो नवसतीरुप।
 कदाक्षत्रश्रियं नरमावरुणं करामहे। मृळीकायोरुचक्षसां१ तदिस
 मानमाशातेवेनंतानप्रयुच्छतः॥ धृतव्रतायदाशुषे। वेदायोवीनांपद
 मंतरिक्षेणपततां। वेदनावः समुद्रियः। वेदमासोधृतव्रतोद्वादश
 प्रजावतः। वेदायउपजायते। वेदवातस्पवर्तनिमरो र्षस्यबृहतः
 । वेदायेअध्यासते। निषसादधृतव्रतोवरुणः पस्त्या३स्वा। सांम्रा
 ज्यायसुक्रतुः॥ २ वयमद्येइस्पप्रेष्ठावयंश्वोवोचेमहिसमये। वयं
 पुरामहिचनोअनुद्युत्तन्नसभुक्षानरामनुष्यात्। इत्युपस्थानो
 पयुक्ताः॥ अथश्रावणाकमेपियुक्ताः॥ सावित्र्यैब्रह्मणेश्रधायैमे

७३

७३

धायैप्रज्ञायैधारणायैसदसस्पतयेनुमतयेछंदोभ्यसपिभ्यश्चेति
 । अथदधिसक्तन्नजुहोति। अग्निमीकेपुरोहितंयज्ञस्पदेवमत्वि
 जं। होतारंरत्नधातमं॥ कुपुंभकस्तदब्रवीद्विरेः प्रवर्तमानकः। व
 श्विकस्यारसंविषमरसंवश्विकतेविषं॥ २ त्वमयेद्युमिस्त्वमाशुशु
 क्षणिस्त्वमज्यस्त्वमश्मनस्पतिः। त्वं वनेभ्यस्त्वमोषधाभ्यस्त्वं नृणां
 नृपतेजायसेशुचिः॥ ३ आवदंस्त्वंशकुनेभद्रमावदत्तृष्णीमासानः
 समतिचिकिधिनः॥ यदुत्पतन्वदसिकर्करिर्यथाबृहद्देमविदधे
 सुवीराः॥ ४ सोमस्पमातवसंवक्ष्यग्रेवह्निंवक्यविदधेयजध्ये।
 देवाइंअष्टादीद्यंजेअद्रिशमायेअग्रेतन्वंजुषस्व॥ ५ गृणानाजम

दग्निना यो नावतस्य सीदतं । पातं सोममृतावधा । ६ त्वं ह्यग्ने सदमि
 त्समन्यद्वो देवा सो देवमरतिन्येरिर इति कृत्वान्येरिरे । अमर्त्यं य
 जतमर्त्येष्वा देवमा देवं जनत प्रचेतसं विश्वमा देवं जनत प्रचेतसं ।
 ७ धामं ते विश्वं भुवनमधि श्रितमंतः समुद्रे हृद्यो तरायुधि । अ
 पामनी के समिधेयः प्राभृतः स्तमश्याममधुमंतं तरुमि । ८ अबो
 ध्यग्निः समिधा जनानां प्रतिधेनुमिवायती मुषासं । यद्वा इव प्रव
 यामज्जिहानाः प्रभानवः सिस्त्रतेनाकमच्छ । ९ गंतानो यज्ञं यज्ञि
 याः स्रशमिश्रोता हवमरक्षतवयामरुत । १० त्वेष्वा सो न पर्वता सो वो
 मनियूयंतस्य प्रचेतसः स्यात दुर्द्धर्तवो निदः । ११ त्वं ह्यग्ने प्रथमो म

नोता स्याधियो अभवो दस्म होता । त्वं सी वृषन्नरुणो दुर्द्धर्तुसहो वि
 श्वसौ सहसे सहध्वे । ११ योनः स्वो अरणो यश्चानिष्टो जिघांसति । दे
 वास्तं सर्वधूर्वंतु ब्रह्मवर्मममांतरं । १२ अग्निं नरो दीधितिभिररण्यो
 हस्तच्युती जनयंत प्रशस्तं । दूरे दृशंग्रहपतिमथयुं । १३ प्रतिचक्ष्व
 विचक्ष्वे इश्वसोम जागृतं । रक्षोभ्यो वधमस्य तमशनिं यातुमश्रुः ।
 १४ माचिदन्यद्विशंसत सखा योमारिषण्यत । इदमिस्तोता वृषणं
 सचासते मुहुरुक्था चशंसत । १५ आग्नेया हि मरुत्सखारुदेभिः सो
 मपीतये । सोभया उपसृष्टिमादयस्व स्वणे रे । १६ स्वादिष्ठयाम

दिद्ययापवस्वसोमधारया। इंद्रायपातवेस्तुतः। १७ यत्तेराजछृतं हं विस्ते
 नः सोमाभिरक्षतः। अराती वामनस्तारी मोचनः किंच नाम मादिंद्रायेंदो
 परिस्त्रव। १८ अग्रे बहन्नुषसामूर्ध्वोऽस्त्रान्निजगन्वांतमसो ज्योतिषा
 गात्। अग्निर्भानुनारुशतास्वंगमाजातो विश्वासप्रान्यप्राः। १९ समा
 नीवः प्राकृतिः समाना हृदयानिवः। समानमस्तु वो मनो यथावः सुसहा
 सति। २० एतान् उपाकर्मोऽसर्जनयोः पुयुक्ताः। शाकळानां समानीव इत्यंतीः
 बाष्कळानां तु तद्योरावृणामहे अंतावित्यचः। एकत्र दधिसक्तू होम
 उपाकर्मणि। उ-सर्जने च सिद्धान्तेनेति ज्ञेयं। ॐ अग्निमीळे पुरोहितं
 यज्ञस्य देवमृत्विजं। होतारं रत्नधातमम्। अग्निः पूर्वेभिर्ज्ञातमिरीज्यो

नूतनैरुत। स देवां एह वक्षति। अग्निना रयिमश्रवसोषमेव दिवेदि
 वे। यशसं वारवत्तमम्। अग्नेयं यज्ञमध्वरं विश्वतः परिभूरसि। स इदे
 वेषु गच्छति। अग्निर्होता कविक्रतुः सत्यश्चित्रश्रवस्तमः। देवो देवेभिरा
 गमत्। १ यदंगदाशुषे लमग्ने भद्रं करिष्यसि। तवेत सत्यमंगिरः। उ
 पत्वाग्ने दिवेदिवे दोषावस्तर्हि यावयं। नमो भरत एमसि। राजंतम
 ध्वराणो गोपामृतस्य दादिविं। वर्धमानं स्वेदमे। स नः पिते वसू नवे
 ये सृपाय नो भव। स च स्वानः स्वस्तये। २ वायवाया हि दर्शते मे सो
 मा अरं हताः। तेषां पाहि श्रुधा हवं। वाय उक्थेभिर्जरंते त्वामछाज
 रितारः। सुस्तसोम अहर्विदः। वायो तव प्रपंचती धेना जिगाति

दाशुषे। उरुवीसोमपीतये। इन्द्रवायू इमे सुता उपप्रयो निरागतं। इन्द्रो वा
 मुशंति हि। वायविं इन्द्रचेतय सुतानां वाजिनीवसू। ता वायात मुपद्रव
 त्। ३ वायविं इन्द्रसन्वतः प्रायात मुपनिष्कृतं। मक्ष्वी। त्याधियानरा। मि
 त्रं हुवे पूतदक्षं वरुणं च रिशादसे। धियं घृताचो साधंता। स तेन मित्रा
 वरुणा वता वधा वतस्पृशा। क्रतुं ब्रह्म तमाशाये। कवी नो मित्रावरु
 णा तु विजाता उरुक्षया। दक्षं दधाते उपमं। ४ अश्विना यज्वरिषो
 इवत्याणी शुभस्पती। पुरुभुजा च नस्पतं। अश्विना पुरुदं ससानराशवा
 रयाधिया। धिष्या वनतंगिरः। दस्त्रायुवाकवः सुताना सत्या वक्रवर्हि
 षः। प्रायातं रुद्रवर्तनी। इन्द्राया हि चित्रभानो सुता इमे वायवः। मण्वी

७६

७६

मिस्तना पूतसः। इन्द्राया हि धियेषितो विप्रजुतः सुतावतः। उपब्रह्मा
 णि वाद्यतः। इन्द्राया हि क्रतुजान उपब्रह्माणि हरिवः। सुते दधिघ्न नश्व
 नः। ५ जोमा सश्वर्षणी धृतो विश्वे देवास जागत। दाश्वं सो दाशुषः सु
 तं। विश्वे देवासो अमरुः सुतमा गंततूर्णयः। उस्त्रा इव स्वसराणि। वि
 श्वे देवासो अस्त्रिधर हिमाया सो अहुहः। मेधं जुषंत वक्त्रयः। पावका
 नः सरस्वती वाजे मिवाजिनीवती। यज्ञं वष्टुधियावसू। चोदयित्री स्तु
 तानां चेतंती समतीनां। यज्ञं दधे सरस्वती। महो अर्णः सरस्वती प्रचेतय
 तिकेतुना। धियो विश्वा विराजति। ६ सरूपस्तु मृतये सुदधामिव गो
 डहे। ऊहमसि घविघवि। उपनः सवना गहि सोमस्य सोमपाः पिवा गो

दाइदेवतोमदः। अथाते अंतमानां विद्यामसुमतीनां। मानोऽपतिरव्य
 आगहि। परेहिविग्रमस्ततमिंद्रं पृच्छाविपश्चितं। यस्ते सखिभ्य आ
 वरं। उत्तब्रुवंतु नो निदो निरन्यतश्चिदास्त। दधाना इंद्र इवः। ७ उत्त
 नः सुभगोऽपरिर्वोचैयुर्दसमकृष्यः। स्यामो दिंद्रस्य शर्मणि। एमा शुभा
 शवे भरयत्त श्रियन्त मादतं। पतयन्मंदय सखं। अस्य पीत्वा शतक्रतो
 धनो वृत्राणामभवः। प्रावो वाजेषु वाजिनं। तंत्वा वाजेषु वाजिनं वाज
 यामः शतक्रतो। धनानामिंद्र सातये। यो रायो ३ वनिर्महान्त्सु पारः सु
 चतः सखा। तस्मा इंद्राय गायत। ८ आत्वेता निषादते इंद्रमभिप्रगाय
 त। सखा यस्तोमकं वाहसः। पुरुतमं पुभूणामीशानं वार्याणां। इंद्रो

७७

७७

मे सचाकृते। सद्यानो योगः आभुव सखा ये स पुरंध्यो। गमद्वाजो निरास
 नः। यस्य संस्थेन वृण्वते हरी समात्सु शत्रवः। तस्मा इंद्राय गायत। सुत
 पात्रे सता इमेषु च यो यंति वातयो। सोमा सो दध्याशिरः। ९ त्वंसुतस्य पा
 तये सद्यो वृद्धो भूजायथाः। इंद्र ज्यैष्ठ्याय स क्रतो। आत्वा विशंत्वा शवः
 सोमा स इंद्र गिर्वजः। शंते संतु प्रचेतसे। त्वंस्तोमाऽप्रवा वृधन्त्वा मुक्था
 शतक्रतो। त्वं वधं तु नो गिरः। अक्षितोतिः सनेदिमं वाजमिंद्रः सहस्रि
 णं। यस्मिन् विश्वानि यौ स्या। मानो मर्ता अभिद्रुहन्त नूनामिंद्र गिर्वजः
 इशानो यवया वधं। १० युंजंति ब्रध्नमरुषं चरंतं परितस्त्रुषः। ये चं
 ते रोचना दिवि। युंजंत्यस्य काम्या हरी विपक्षसारथे। शोणा घृष्ट

वाहसा। केतुं हृण्वन्नेकेतवेपेशोमर्याजपेशोसेर्याशसे। समुषद्विरजा
 यथाः। आदहस्वधामनुपुनर्गर्भत्वमेरिरे। दधानानामयज्ञियं। वीकु
 चिदारुजलुभिर्गुहाचिदिद्विभूमिः। अविंदउस्त्रियाःमनु। ११ देव
 यंतोयथामतिमद्याविदद्वसंगिरः। महामनूषतश्रुतं। इंद्रेणसंहिद
 क्षसेसंजग्मानोऽपविभ्युषा। मंदसमानवर्चसा। अनवद्यैरभिद्युभि
 मरवःसहस्वदर्वति। गणैरिंद्रस्यकाम्यैः। अतःपरिज्मन्नागहिदिवोवा
 रोचनादधि। समस्मिन्जतेजिरः। इतोवासातिमामहेदिवोवापार्थि
 वादधि। इंद्रंमहोवारजसः। १२ इंद्रमिहायिनोबृहदिंद्रमर्केभिर
 किणः। इंद्रवाणारनूषत। इंद्रइधर्योःसचासामिश्रलःपावचोयुजा। इं

७६

७६

द्रोवज्रीहिरण्ययः। इंद्रोदीर्घायचक्षसः। आसूर्यरोहयद्विवि। विजो
 मिरदिमैरयत। इंद्रवाजेषुनोवसहस्रप्रधनेषुच। उग्रउग्रभिरु
 तिभिः। इंद्रैवयंमहाधनइंद्रमर्भेहवामहे। युजं वनेषुवज्जिणं।
 १३ सतोवृषन्ममुंचरुंसात्रादावपीन्पावधि। अस्मभ्यमप्रतिश्रुतः
 । तंजेतुंजेयउत्तरेस्तोमाइंद्रस्पवज्जिणः। नविंधेऽमस्यसुश्रुतिं। वृषा
 यूयेववंसगःकृषारियत्योजसा। ईशानोऽप्रतिश्रुतः। यत्कश्चवर्षणी
 नांवसूनामिरज्यति। इंद्रःपंचक्षितीनां। इंद्रोविश्वतस्पारिहवामहे
 जनेभ्यः। अस्माकमस्तकेवलः। १४ इंद्रसानासिरयिंसजित्वानंसदा
 सह। वर्षिषस्तयेभर। नियेनमुष्टिहत्सयानिवत्रारुणधामहे। त्वो

तोसो न्यवता । इन्द्रोतास आवयं वज्रं घनाददीमहि । जयेमं स य
 धिस्पधः । वयं शूरेभिरस्त्यभिरिन्द्रव्यायजावयं । सा सद्यामप्य
 न्यतः । महा इन्द्रः परश्वनुमहिवमस्तु वज्रिणे । द्यौर्नप्रधिनाशवः
 १५ समो हेवायजाशतनरस्तोकस्य सनितौ । विप्रासो वाधियाय
 वः । यः कुक्षिः सोमपातमः समुद्रवपिन्यते । उवरापो न काकुदः
 । एवाद्यस्य सूनता विरप्ता गोमतीमहा । पक्वाशाखानदाशुषे । एवा
 हिते विभूतय ऊतय इन्द्रमावते । सद्यश्चि संतिदाशुषे । एवाद्यस्य
 काम्यास्तोम उक्थं वशंस्य । इन्द्राय सोमपीतये १६ इन्द्रे हिमस्पध
 सो विश्वेभिः सोमपर्वभिः । महा इन्द्रो अभिषिरो जसो । एमेनं सजतासु

तेमंदिमिंद्रायमंदिने । चक्रिं विश्वानि चक्रये । मत्स्वास्त्यशिप्रमं
 दिभिस्तोमेभिर्विश्वचर्षणे । सवैषु सवनेषा । अस्यमिंद्रतेजि
 रः प्रतित्वा मुदहासत । अजोषा वृषभपति । संचोदय चित्रमर्वा
 ग्राध इन्द्रवरेण्ये । असदिते विभुप्रभु १७ अस्मात्सुतत्र चोदये
 इराये रभस्वतः । तुविद्यन्तयशस्वतः । संगोमदिंश्वाजवदस्मेष्ट
 युश्रवो बृहत् । विश्वायुर्धेद्यक्षितं । अस्मेधे हि श्रवो बृहद्यन्तसह
 स्तसातमं । इन्द्रतारधिना रिषः । वसोरिंद्रवसुपतिंगाभिर्गणंत
 सग्मियं । होमगंतारमृतये । सुते सुतेन्यो कसे बृहद्बृहत्तण्डुदरिः
 १८ इन्द्राय श्रवमर्चति । १९ गायंतित्वा गायत्रिणोर्चं त्यक्मर्किणः । २०

ज्ञानस्त्वाशतकृत उद्वंशमिव येमिरे । यत्सा नोः शानमारुह्य
 स्पष्टकृती तदिदं अर्पे वेत तियूथेन वष्टिरे जति । पुश्वाहिकेशि
 नाहरा दषणा कक्षप्रा । अथान इंदु सोमपा गिरामुपश्रुतिं वर ।
 एहिस्तोमां अभिस्वराभिगृणी घ्रातुव । ब्रह्मचनो वसो सचेंद्रयज्ञं
 ववर्धय । उक्थमिंद्राय शंस्यं वधनिं पुरुनिः पिधे । शक्रो यथा सते
 पुणो शरणत्सरव्येषु च । तमित्सखित्व ईमहेतं रायेतं सवीर्ये । सशक्र
 उत नः शकदिंद्रो वसुदयमानः । १२ सखित्वं सनिरजमिंद्रत्वादात
 मिद्यशः । गवामपव्रजं वधि कृणुष्वराधोऽमद्विवः । न हित्वारोदसी
 उभे सद्या यमाणमिन्वतः । जेषः स्वर्वातीरपः संगं जस्मभ्यं धूनुहि

। अथ कृणुष्वधीह वं नूचिद्विधमे गिरः । इंदुस्तोममिमं मम कृषाय
 जाश्विदंतरे । विष्वाहिवा वृषन्तमं वा जेषु हवनश्रुतं । वृषंतमस्य हूमह
 रुतिसस्त्रसातमां । आतन इंदु कौशिकमंदसानः सतं पिब । नव्यमायुः
 प्रसूतिरक्ष्मी सहस्रसामृषिः । परित्वा गिर्वणो गिर इमा भवंतु विश्वतः ।
 वधायुमनुवधयो जृष्टा भवंतु जृष्टयः । २० इंद्रं विश्वा अवीरधन्समुद्र
 व्यचसं गिरः । रथा तमं रथानां वा जानां सप्ततिं पतिं । सख्येत इंदुवाजि
 नो मा भेम शवसते । त्वामभिप्रणोतु मो जेतारमपराजितं । पूर्वशरिंद्रस्य
 शतयो न विदस्यं सृतयः । यदीवा जस्य गोमतस्तोत्तभ्यो मंहते मघं ।
 पुरिं निदुर्गुवाकविरमितौ जा अजायत । इंद्रो विश्वस्य कर्मणो धर्ता

वज्रीपुरुषतः। त्वं वलस्पगोमतोपावरदिवो विलं। त्वां देवा अविभ्युषस्त
 ज्यमानास-आविषुः। तवाहं शररातिभिः प्रत्यायं सिंधुमावदन्। उपाति
 छतगिर्वणो विदुष्टे तस्य कारवः। मायाभिरिंद्रमायिनं त्वं शुद्धुमवातिरः।
 विदुष्टे तस्य मोधिरास्तेषां श्रवांस्युतिर। इंद्रमाशनमोजसाभिस्तोमा
 मन्तूषत। सहस्रं यस्मिन् रातय उत वा संतिभ्यसीः। २१ इत्येकवर्गः। आ
 वणां वेदाहिमारभंत उक्तं वा अनुवाकां ता उपयुज्यते आधादावपि उपयु
 ज्यते। अथोषधीः सूक्तं। या-ओषधीः पूर्वाजाता देवेभ्यस्त्रियुगं पु
 रा। मनैनुवन्नणामहं शतं धामानि सप्तच। शतं वो-मंबधामानि सहस्र
 मुत वोरुहः। अधाशतं क्रत्वो ययमिमं मे अगदं कृत। ओषधीः प्रतिमो

दध्वं पुष्पवतीः प्रसूवरीः। अश्वा इव सजित्वरा वरुधः पारयिहवः। ओ
 षधीरिति मातरस्तद्वै देवी रूपब्रुवे। सनेयमश्वं गां वा सजात्मानं तव पू
 रुष। अश्वत्थे वो निषदनं पणो वो वसति कृता। गोभाज इत्किं लासय
 यत्सनवपपूरुषं। १ यत्रोषधीः समगमतरा जानः समिताविव। विप्रः
 स उच्यते निषग्रक्षोहामीव चातनः। अश्वावती सोमावती मूर्जयंताम्
 दोजसं। आविस्मि सर्वा ओषधीरस्मा-अरिष्टतातये। उधुष्मा ओषधीनां
 गावो गोष्ठादिवेरते। धनं सनिष्पंतीनामात्मानं तव पूरुषं। इष्टुतिर्नाम
 वो माताथो ययं स्थिति कृतीः। सीराः पतत्रिणी स्थनय दामयति निष्कथ।
 अति विश्वाः परिष्ठास्ते न इव ब्रजमक्रमुः। ओषधा प्राचुच्यवुर्य किंच

तन्वोऽरपः२ यदिमावाजयन्नहमोषधीर्हस्तिआदये। आत्मायक्ष्मस्यन
 श्यतिपुराजीवर्गभोयथा। यस्योषधीः प्रसर्पथांगमंगपरुष्यरु। ततोय
 क्ष्मंविबाधध्वउग्रोमध्यमशारिव। साकंयक्ष्मप्रपतचाषेणकिकिदो
 विना। साकंवातस्यध्राज्यासाकंनश्यनिहाकया। अन्यावोअन्यामव
 चन्यान्यस्याउपावत। ताः सर्वाः संविदानाश्दमेप्रावतावचः। याः फल्नि
 नीर्याअफल्नाअपुण्यायाश्चपुष्पिणीः। ब्रह्मस्यतिप्रसूतास्तानोमंचत्वं
 हसः।३ मुंचंतुमाशपथ्याश्दयोवरुण्याहुताअथोयमस्यपडूशास
 र्वस्मादेवकिल्बिषावाअवपतंतीरवदन्दिवाओषधयस्यरि। यंजी
 वमश्रवामहेनसरिष्यातिपूरुषः। याओषधीः सोमराज्ञीर्विचिता। य

८२

८२

थिवीमनु। ब्रह्मस्यतिप्रसूताअस्यैसंदत्तवीर्यामावोरिषत्स्वनितायस्यै
 चाहंस्वनामिवः। द्विपञ्चतुष्यदस्माकंसर्वमस्त्वनातुरे। याश्चेदमुपष्ट
 ण्वंतियाश्चदूतंनंपरागताः। सर्वाः संगत्यवीरुधोस्यै०। ओषधयः संवदंते
 सोमेनसहराज्ञां। यस्यैहृणोतिब्राह्मणस्तंराजन्यारयामसि। त्वमुत्तमास्यो
 षधेतववक्ष्याउपस्तयः। उपस्तिरस्तसोऽस्माकंयोः प्रस्माहंअभिदासति।
 ४ अथपजन्मसूक्तानि। तिस्रोवाचः प्रवदज्योतिरग्रायारतदुक्तेमधु
 दोधम्रधः। सवत्संक्षुण्वनाभमोषधीनांसद्योजातोवृषभोरोरवाति।
 योवर्धनमोषधीनांयोअपांयोविश्वस्यजगतोदेवईशे। सत्रिधातु
 शरणंशर्मयंसत्रिवर्तुज्योतिस्वमिष्य। स्मै। स्तरारुत्वद्रवतिस्मृतउत्तघ

धावशतन्वंचक्रणः। पितुः पयः प्रतिगृभ्णातिमातौ तेन पिता वर्धते ते
 न पुत्रः। यस्मिन्निश्चानिभुवनानितस्त्वुस्तिस्त्रोधावस्त्रेधासस्क्रापः।
 त्रयः कोशास उपसेचनासोमध्वश्चोतसमितो विरपाः। इदं वचः पर्जन्या
 यस्वराजे हृदोऽनुस्त्वं तरंतं जुम जोषत्। मयो भुवो वष्टयः सं त्वस्मै सपि
 प्यन्ना ओषधी देवगोषाः। सरेतो धावृषभः शश्वतीनां तस्मिन्नामा जगतस्त्वं
 स्त्वुषश्चातन्मरुतं पातु शतशारदाय यूयं॥१॥ पर्जन्या य प्रगायत दिवस्प
 त्रायसीं हृषे। स नो यवसमिच्छतु। योगर्भमोषधानां गवां हृणोत्यर्वतां। प
 र्जन्यः पुरुषीणां। तस्मा इदास्ये हविर्जहोतामधुमत्तमं। इच्छानः संयतं क
 रतः। २ संवसरं शश्याना ब्राह्मणा व्रतचारिणः। वाचं पर्जन्यजिन्वितां प्र
 मंडूका भवादिषुः। दिव्यान्नापो अभियदेन मायं दृतिं न शुक्लं सरसी शया

८३

८३

नं। गवामहनमायुर्वसिनीनां मंडूकानां वशुरन्नासमेति। यदा मेनां उश
 तो अभ्यवर्षीरण्यावतः प्रावृष्यागतायां। अकृश्वत्काक्षसापितरं न पुत्रो
 अन्यो अन्यमुपवदंतमेति। अन्यो अन्यमनुगृह्णात्येनोरपां प्रसर्गे यद
 मंदिषातां। मंडूको यदभिवष्टः कनिष्ठं पृश्निः सं पृष्टुं हरितेन वाचं।
 यदेषामन्यो अन्यस्य वाचं शाक्तस्येव वदति शिक्षमाणः। सर्वतदेषास
 मध्येव पर्वयस्मवाचो वदयनाध्यक्षः। ३ गोमायुरेकोऽप्रजमायुरे
 कः पृश्निरेको हरित एक एपां। समानं नाम बिभ्रतो विरूपाः पुरुत्रा
 वाचं पिपि शुर्वदंतः। ब्राह्मणा सो अतिरात्रे न सो मे सरो न पूर्णमनि
 तो वदंतः। संवसरस्य तदहः परिष्टयन्मंडूकाः प्रावृषाणं बभूव। ब्राह्म

णामः सोमिनोवाच मरुतब्रह्मकृण्वंतः परिवत्स रीणं । अध्वर्यवो धर्मि
 णः सिद्धिदाना आविर्भवंति गुह्या न केचित् । देवहितं ऋगुपुद्गादशस्य स
 तुं नरो न प्रमि तं ये ते । संवत्सरे प्रावृष्या गतायां तप्ता धर्मा अश्रुवते विम
 र्गः । गोमाय रदा दजमा पुरदा त्प्रश्निरदा हरितो नो वसूनि । गवां मं इका
 ददतः शतानि सहस्रसावे प्रतिरंत मायुः । उपप्लवत मं इकी वर्षमावदता
 दुरि । मध्ये रुदस्य प्लवस्य निगृह्य चतुरः पदः ॥ ४ ॥ अद्यावदतव संगीभि
 राभिस्तुहि पज्जन्यं नमसा विवासः । कनिक्कद द्वषभो जीरदान् नरे तो दधा
 त्योषधा षुगभं । विवृक्षान् न हं त्फत हंति रक्षसो विश्वं बिभाय भुवनं महा
 वधात् । उताना गा ईषते वृक्ष्यावतो यत्पज्जन्यस्तनय न हति दुष्कृतः । रथा

८४

८४

वकशया शवाः अभिक्षिपन्ना विर्दतान् कृणुते वष्पः ३ अह । दूरात् सिंहस्य स्तन
 चा उदीरते यत्पज्जन्यः कृणुते वष्पः १ नभः । प्रवाता वांति पतयंति विक्कत उदो
 षधा जिहते पिबते स्वः । इरा विश्वस्मै भुवनाय जायते यत्पज्जन्यः पृथिवी
 रेतस्मवति । यस्य व्रते पृथिवी नं नमाति यस्य व्रते शफवज्जभुराति । य
 स्य व्रतं जोषधा विश्वरूपाः सनः पज्जन्यमहिशर्मय ह्य ॥ १ ॥ दिवो नो वृष्टिं
 मरुतो रराध्वं प्रपिबत वृक्षो जश्वस्य धाराः । अवाङ्मतेन स्तनायितु न ह्य
 पो निषिंचन्न सरः पितानः । अमिक्कंदस्तनयगभमाधा उदन्वता परिदा
 यारयेन । दतिं सुकर्ष विषितन्यं चं समाभवत्तूदतानि पादाः । महांतको
 शमदवानिषिंचस्पंदं तां कुल्या विषिताः पुरस्तात् । घृतेन द्यावा पृथिवी

व्युं धिस्तु प्रपाणं भवत्वध्याभ्यः । यत्पुनर्न्यकनिःकृतं स्तनयन् हंसि दुष्क
 तः । प्रतापं विश्वं मोदते यत्किंच पृथिव्या माधि । अवषर्ष्वर्षमदुष्कृता
 या कर्धन्वा न्यसेत वा ३ । अजा जन ओषधीर्भोजनाय कमुत प्रजाभ्यो वि
 दो मनाषां । २ बळिस्थापर्वतानां खिद्रं विभर्षि पृथिवि । प्रयाभूमिं प्रवत्
 तिमद्गाजिनोषिमहिनि । स्तोमासस्त्वा विचारिणि प्रतिष्ठो भंत्यक्तुभिः ।
 प्रयावा जंन हेषंतं पेरुमस्य स्पृजर्जनि । ६०० हाचिद्यावनस्पतीन् क्षमया ददृष्यो
 जसा । यत्ते अभ्रस्य विद्यतो दिवो वर्षंति वृक्षयः । वर्षंतु ते विभाव रिदिवो
 अभ्रस्य विद्यतः । रोहंतु सर्वबीजा न्यवब्रह्मद्विषो जहि । ३ प्रसव आपो
 महिमानमुत्तमं कारुर्वीचाति सदने विवस्वतः । प्रसप्त सप्त त्रेधा हि चक्र

८५

८५

नुः प्रसत्त्वरीणमति सिंधुरो जसा । प्रतेरददुरुणो यात वेपथः सिंधो
 यद्वाजोऽभ्यश्चस्त्वं । भूम्या अधिप्रवतायासि सानुना यदेवैषाम
 यजगतामिरज्यसि । दिवि स्व नो यत ते भूम्यो पर्यंतं तं शुभमुदियति
 भानुना । अभ्रादिव प्रस्तनयंति वृक्षयः सिंधुर्यदेति वृषभो नरो रुवतः ।
 अभित्वा सिंधो शिशुमि न मातरो वाश्चा अर्षंति पयसे वधेन वः । राजे
 व युध्वानयसि त्वमित्ति चो यदा । सामग्रं प्रवतामि न क्षसि । इमं मे गं
 गेयमुने सरस्वति श्रुतुं द्विस्तोमं स च तापरुक्ष्या । असि क्रयाम रुद
 धे वितस्तया जीकीये शृणु ह्यसूषो मया । ४ सितामिते सरिते य
 त्र संगयेत तत्राप्नुता सो दिवि मुत्पतंति । ये वै तन्वा । विस्वजंति धा

रास्तेजनासो अमृतत्वं भजंते । एते सूक्तत्रयं श्रावणा कर्मोपयुज्य
 ते । अथ गोदान समावर्तमानं न त्रा । चोक्तोक्तेषु होमः केशशब्दे शम
 श्रुशब्दः । एवं तस्मान्नेमामिति । युवं वस्त्राणि । अश्मनस्ते जोसीत्या
 धाः सूत्रोक्ताः । आयुष्यमिति सूक्तं लिखितं प्राक् । ममाग्रे इति दश
 मिः समिधोमः । ममाग्रेव चो विहवे धस्तवयं च धानास्तन्वपुषे मा । म
 धं नमंतां प्रदिशश्च तस्त्वया ध्येक्षणपृतना जयेम । मम देवा विहवे
 संतु सर्व इन्द्रवंतो मरुतो विष्णुरग्निः । ममां तरिक्षमुरुलो न कमस्तम
 धं वातः पवतां कामे जास्मि । मयि देवा इविणमायं जंतां मया शीरस्त
 मयि देव हतिः । दैव्या होतारो वनुषंत पूर्वे रिष्टा स्याम तन्वा सुवीराः । म

८६

८६

धं यजंतु ममयानि हव्याकृतिः सत्या मनसो मे अस्तु । एतो मानि गांकतम
 चना हं विश्वे देवा सोऽग्निवो चतानः । देवाः षळुवश्चरुनः कृणोत विश्वे दे
 वा स इह वीर्यध्वं । माहास्महि प्रजया मातनूभिर्मरिधाम द्विषते सोमरा
 जन् । अये मन्युं प्रतिनुदन्परेषामदध्योगोपाः परिपाहिनस्त्वं । प्रत्यं चो
 यंतु निगुतः पुनस्ते श्मेष्वाचितं प्रबुधां विनेशत् । धाता धातृ णो भुवनस्य
 यस्पतिर्देवं त्राता रमनिमातिषाहं । इमं यज्ञमश्विनो भाव हस्पतिर्देवाः
 पांतु यजमानं न्ययात् । उरुव्यचानो माहिषः शर्मयं सदा स्मिन्हवै पुरुह
 तः पुरुक्षः । सनः प्रजायै हर्यश्वमळयेद्मानो राक्षसिषो मापरादाः । ये
 नः सपत्ना अपते भवं त्विंशान्भ्यामववाधामहेतान् । वसवो रुद्रा जा

दित्या उपरिस्थ शमो ग्रं चेत्तारमधिराजमक्रुत् । अवोचमिंद्रममुतो हवा
 महेयोगे जिधन जिदश्व जिद्यः । इमं नो यज्ञं विहवे जष स्वास्पकुम्भो
 हरिवो मे दिनं त्वा । २ ननक्तं स्नायादित्यादयः सूत्रोक्तः । अथ मधुप
 कोपियोगितः । अहं वर्षमसृजामातां विधत्तामिव सूर्यः । इदं तमधिति
 षामियो माकश्वाभिदासति । इति विष्टरोपवेशने मंत्राः । विष्टरः पा
 धमर्धमित्याद्यास्त्रिरुक्ता मंत्राः । अमृतोपस्तरणमसि । मित्रस्य त्वा च
 क्षुषा प्रतीक्षे देवस्य त्वा । मधुवाता सतायते मधुक्षरं तिसिंधवः । मा
 ध्वीर्नः संत्वोषधीः । मधुनक्तं मुतोषसो मधुमत्पार्थिवं रजः । मधुघ्नो
 रक्तनः पिता । मधुमां नो वनस्यतिर्मधुमा । अस्तसूर्यः । माध्वीर्गावो

८७

८७

भवंतु नः । इदं त्वमधुपको वक्षणे विनियुक्तं । वसवस्त्वेति पंच । विराज
 इत्यादयः । अमृतापिधानमसि । सत्यं यशश्च श्रीर्मधिश्चाश्रयतां । हतो मे या
 प्रमा इत्येते सूत्रोक्ताः । मातारुद्राणां इहिता वस्त्रां स्वसादित्यानाममज
 स्यनामि । प्रनुवो चंचिकितुषे जनायमागामनागामदिति वाधिष् । इति
 जोरुसर्जने अथ वधूवरयोरुपयुज्यते वधूवर्गहप्रास्यर्थं सत्येनोक्त
 मितासूक्तं पठंति शिष्टाः । समुद्रतिरेवासिनो द्विजा ग्याः । विहिसो तोरस
 क्षतेत्यादिवर्गचतुष्टयं फलदाने पठंति । ॐ सत्येनोक्तमिताभूमिः सूर्य
 णोत्तमिताद्योः । सतेनादित्यास्तिष्ठंति दिविसोमो अधिष्ठितः । सोमेना
 दित्या बलिनः सोमेन पृथिवीमहा । अथो नक्षत्राणामेषामुपस्ते सोम

आहितः। सोमं मन्यते पपिवा न्यत्सं पिषं त्योषधिं। सोमं यै ब्रह्माणो वि
 दुर्न तस्या श्रातिकश्चन। आद्यद्विधानैर्गुपितो बार्हतैः सोम रक्षितः। या
 ण्वामिष्टुं वंति षसिन ते अश्राति पार्थिवः। यत्वा देव प्रापि वंति ततः मा
 प्याय से पुनः। वायुः सोमस्य रक्षिता समाना मासः मा कृतिः। १ रेभ्या
 सीदनु देयाना राशं सीन्यो चनी। सूर्या पाप न इमि द्वा सो गीय योति परि
 कृतं। चित्ति रा उप बर्हणं वक्षुरा अभ्यं जनं। द्यौर्भूमिः कोशः मा सीधु
 दया सूर्या पतिं। स्तोमा आस प्रति धयः कुरारं छंदो पशः। सूर्या
 या अश्विना वरागिरा सीत्युरोगवः। सोमो वधू कर भवदश्विना स्ता
 मुभा वरा। सूर्या यत्स त्पेशं संती मनसा सविता ददात्। मनो अस्या अ

८८

८८

न ज्ञासी घौरा सी दुत छदिः। शुक्रा वन द्वा हा वा स्तां य दया सूर्या गृहं। २
 सक्ता माभ्यामभिहितो गवौ ते सामना वितः। श्रोत्रं ते चक्रेः आस्तां दिवि
 पंचाश्व राचरः। शुची ते चक्रे यात्या व्यानोऽमक्षः आहतः। अनो मनस्म
 यं सूर्या रोह त्रय ती पतिं। सूर्या या वहतुः प्रागात्सविता यम वा सृजत्
 । अघा स्र ह न्यं ते गवो र्जन्योः पर्युद्यते। यदश्विना पृथुमाना वया तं
 त्रिचक्रेण वहतुं सूर्या याः। विश्वे देवाः अनु त द्वा म जान न्यु त्रः पितरा
 व वं णी त पूषा। यदया तं शुभ स्पती वरे यं सूर्या मुप छे कं चक्रं वा मा सी
 छि दे द्या य त स्थ युः। ३ द्वे ते चक्रे सूर्ये ब्रह्माण स तु या विदुः। अथै कं
 चक्रं यद्गृहा त द द्वा त य इ द्विदुः। सूर्या यै देवेभ्यो मित्रा य वरुणा य चा ये

भूतस्य प्रचेतस इदं तेभ्यो करन्तमः । पूर्वापरं चरतो माययेतौ शिशून् ।
 कंतौ परियातो अध्वरं । विश्वान्यन्यो भुवनाभिचक्षत तूँरन्यो विदध
 जायते पुनः । नवो नवो भवति जायमानो ह्यंकेतुरुषसामेत्यग्रं । भागं
 देवेभ्यो विदधात्यायन् प्रचं इमास्तिरते दीर्घमायुः । स किं शुक्रं शल्मलिं
 विश्वरूपं हिरण्यवर्णं स्रष्टं स चक्रं । मारो ह सूर्येऽमृतस्य लोकं स्योनं प
 त्येव हतुं हृणुष्य । ४ उदीर्घातः पतिवती ह्ये ३ षा विश्वावसं नमसा गीर्भिरा
 के । अन्यामिच्छ पितृषदं व्यक्तं स ते भागो अनुषातस्य विधिः । उदीर्घातो वि
 श्वावसो नमसे कामहेत्वा । अन्यामिच्छ प्रकुर्य १ संजायो पत्या सृज । अन
 क्षरा क्रजवः संतु पंथा येभिः सखा यो यंति नो वरेयं । समर्थमा संभगो नो

नो निनाया संजास्य संसृय मम स देवाः । प्रत्वा मुंचामि वरुणस्य पाशाद्येन त्वा
 बध्ना सविता सुशेवः । स तस्य योनौ स्रष्टु तस्य लोके रिशं त्वा सह पत्या दधा
 मि । प्रेतो मंचामि नामुतः स्रवधाममुत स्वरं । यथेयमिं इमीदूः स प्र पुत्रा स भ
 गा सति । ५ पूषा चेतो नयतु हस्तं गृह्या श्विना त्वा प्रवहं तारयेन । गृहानाद्य
 गृहपती यथा सो वशिनी त्वं विदधमा वदासि । इह प्रियं प्रजयाते समृध्यता
 मस्मिन्नाहे गार्हपत्या यजा गृहि । एना पत्या तन्यन्वं १ संसृज स्वाधा जिब्री वि
 दधमा वदायः । नीललोहितं भवति कस्या सक्तिव्यज्यते । एधं ते अस्याज्ञा
 तयः पतिर्बध्नेषु बध्यते । परादे हि शामुल्यं ब्रह्मभ्यो विभजावस । कृत्येषा पद
 ती भृत्या जाया विशते पतिं । अश्रीरात नू भवति रुशती पापयामुया । प

तिर्यद्ध्वोऽवाससास्वमंगमनिधिसते।६। येवध्वश्चंद्रवहतुं यक्ष्मायंति
जनादतु। पुनस्ताम्रजियादेवानयंतुयतजागताः। माविदंयपरिपंचिनोय
आसीदंतिदंपती। सुगोभिर्दुर्गमतीतामपशंत्वरतयः। सुमंगलारियंवधू
रिमांसमेतपश्यत। सौभाग्यमस्येदत्वायाथास्तंविपरेतन। तस्मैतत्कुरु
कमेतदपाषवद्विषवन्तैतदत्तवे। सूर्यायोब्रह्माविद्यासइद्वाधूयमहंति।
आशसनंविशसनमथोऽधिधिकर्तनं। सूर्यायाः पश्यरूपाणितानिब्रह्मा
तुष्टुंधति। ७ गृभ्णामितेसौभगत्तौत्वायहस्तंमयापत्याजरदष्टिर्यथासः।
भगोअर्यमासवितापुरंधिर्महंत्वादुर्गाहंपत्यायदेवः। तांपूषन्निवतमा
मेरयस्वयस्यांबीजंमनुष्याः३ वपंति। यानउरुउशतीविश्रयातेयस्याम्

शंतः प्रहरामशेषं। तुभ्यमग्रेपर्यवहत्सूर्योवहतुनासह। पुनःपतिभ्योजी
योदाअग्रेप्रजयासह। पुनःपत्नीमग्निरदादायुषासहवर्चसा। दार्घ्यायु
रस्यायःपतिर्ज्ञाश्वातिशरदःशतं। सोमःप्रथमोविविदेगंधर्वोविविद
उत्तरः। तृतीयोअग्निश्चेपतिःसूरायस्तेमनुष्यजाः। ८ सोमोदददुधं
वायुगंधर्वोदददग्रये। रयिंचपुत्रांश्वादादग्निर्मह्यमथोहमां। इहैवस्त
मावियोष्टंविश्वमायुर्व्यश्रुतं। क्रीळंतौपुत्रैर्नष्टांमभिर्मोदमानौस्व
गृहे। आनःप्रजाजनयतुप्रजापतिराजरसायसमनत्कर्ममा। अदुर्म
गन्तीःप्रतिलोकमाविशशान्तोभवद्विपदेशंचतुष्पदे। अघोरचक्ष
रपतिद्येधिशिवापशुभ्यःसमनाःसुवर्चाः। वीरसुर्देवकामास्योना

शंनो॥ इमां त्वमिंद्रमातृ सपुत्रां सभगं कुरु ॥ दशास्यां पुत्रानाधेहि
 पतिमेकादशं कुरु ॥ सम्राज्ञी श्वशुरे भवसंम्राज्ञी श्वश्ववान्भवानना
 दरिसंम्राज्ञी भवसंम्राज्ञी अधि-वृषु ॥ समं जंतु विश्वे देवाः समापो हृद
 यानिनो ॥ संमातरि श्वासंधाता समुदक्षी दधातु नो ॥ २ ॥ अविधवा भव
 वर्षाणि शतं सा ग्रतु सवत ॥ ते जस्वी च यशस्वी च धर्मपत्नी पतिव्रता
 ॥ जनयद्बहु पुत्राणि मा च दुःखं न भवेच्चित् ॥ भर्ता ते सोमपानित्यं भ
 वे धर्मपरायणः ॥ अष्टपुत्र भव त्वं च सभग च पतिव्रता ॥ भर्तुश्चैव पि
 तु भ्रातुर्हृदयानंदनी सदा ॥ इंद्रस्य तु यथेन्द्राणां श्रीधरस्य यथाश्रिया ॥
 शंकरस्य यथागौरात इतु रपि भर्तारि ॥ अत्रैर्यथा नु स्यात्स्याद्वसिष्ठस्य

८१

८२

प्वरंधती ॥ कौशिकस्य यथा सती तथा त्वमपि भर्तारि ॥ भ्रूवैधिपोष्याम
 यिमघंत्वा दाह्यस्यति ॥ मया पत्या प्रजावती संजीवशरदः शतं ॥ १ ॥
 प्रातया वाणारथ्ये ववीरा जेवयमावरमा सचेष्टे ॥ मेने इव तन्वा ३ शुभ
 माने दंपती वक्रतु विदा जनेषु ॥ त्वमयमा भवसियत्कनीनां नाम स्वधा
 वनगुह्यं विभर्षि ॥ अं जंति मित्रं सधितं न गोभिर्यद्वं पती समनसा क
 णोधि ॥ संगोभिरांगिरसो नक्षमाणो भगश्चेदयमणं निनाया ॥ जने
 मित्रो न दंपती ॥ मनक्ति वृहस्पते वा जयाश्रं रिवाजौ ॥ सा विदन्य रिपं
 धिनो यजासीदंति दंपती ॥ सगोभिर्दुर्गमतीता मपद्रां त्वरातयः ॥ समं
 गली रित्यादि प्राक्लिखितं ॥ उभावा मिंद्रा ग्रीआहु वध्या उभा राध

सः सहमादयध्ये। उभादाताराविषोरयीणामभावाजस्यसातयेवेका
 । अस्पप्रजावती गृहे सश्वेती दिवेदिवे। इळाधेनुमती मैदुहे। यादंपती
 समनसा सनुतजावधावतः। देवासो नित्ययाशिरा। इमोत्व० संम्राज्ञी
 ० समं जंतु० अविधवा० विहिसो तोरसृक्षतनेंद्रदेवममंसत। यत्रामद
 द्वाषाकपिरयः पुष्टेषु मसखा विश्वस्मादिंद्रउत्तरः। आयुषंतं वचस्व
 तं। अयोः अधिपतिं विशां। अस्याः पृथिव्याध्यक्षं। इममिंद्रवृषभं कृ
 णु। पूरुः पूषेणमद्यं। दीर्घायुत्वाय शतशारदाय। शतं शरभ्यजायुषे
 वचसे। जीवात्वे पुण्याया। एतेन वै देवा जैत्वा न वित्वा। यंकाममकामयंतं
 तमाप्नुवन्। यंकामं कामयेत्। तमेति नाप्नोति। पृथिवी सवर्चा युवतिः स

५२

५२

जोषाः। पौर्णमास्युदघाद्यौ भमाना। आप्याययंती इरितानि विश्वा। उरुं
 इहां यजमानाय यज्ञं। अपश्यंत्वामनसा चे किं तानंतपसो जातंतपसो
 विभूतं। इह प्रजामिहरयिं रराणः प्रजायस्व प्रजया पुत्रकाम। अपश्यं
 त्वामनसा दीध्यानां स्वायांत नृसंख्येनाधमानां। उपमा मुच्चा युवति
 वभूयाः प्रजायस्व प्रजया पुत्रकामे। सहस्रमारव्यात्रेतद्याद्यते प्रति
 गरित्र एते चैवासने श्वेतश्वाश्चतरीरयोहो तुः पुत्रकामा हाप्यारव्या
 पयेरं नृत्नभंतं ह पुत्राल्लभंतं ह पुत्रान्। इति दंपत्यो राशिषः। प्रसू
 मंताधियसानस्य सक्षणिर्वरे निर्वरा० अभिषु प्रसीदतुः॥ अस्माक
 मिंद्र उभयं जजोषति यत्सोम्यस्याधसो बुबोधति। वींद्रया सिदिव्या

निरोचनाविपार्थिवानिरजसापुरुषुत। येत्वावहंति मुहुरध्वरा उपतेस
 वन्वंतुवग्ननांमराधसः। तदिन्मेछंसद्वपुषोवपुषरंपुत्रोयज्ज्ञानं पि
 त्रोरधीयति। जायापतिंवहतिवयुनासमत्यंसइद्रोवहतुःपरिष्कृतः
 । तदिसधस्यमभिवास्तुदाधयागवोयष्टासन्वहतुंनधेनवः। माताय
 नमतुर्यथस्यपूर्व्याभिवाणस्यसप्तधातुरिज्जनः। प्रवोद्यारिरिचेदेव
 पुष्पदमेकोयुद्रेभिर्यातितंर्वणिः। जरावायेध्वमतेषुदावनेपरिवकुमेभ्यः
 सिंचतामधः। इतिवरयमाणाननुमंत्रयेत्। अन्धक्षरास्रजवः। इत्या
 गच्छमानमनुमंत्रयेत्। अथोवरवध्वोः स्रक्वाइदमग्रेइत्यादिरवडा
 निषोऽशायुर्मन्त्राः षड्सौभागयेत्यंतादंपत्यंकिताश्चाशिर्वीदतयाःअ

८३

८३

विपठनीयेप्रागेवलिताः ऋक्वाइदमग्रेसामवास्तांसैवनामसगासा
 दमोनामसामसासावासकसामोपावदन्मिथुनंसंभवावप्रजात्याइति
 नैत्यब्रवीसामऽयायान्वाअतोमममहिमेतितेदेभ्रत्वोपावदतांतेन
 प्रतिचनसमवततास्तिस्त्रोभ्रत्वोपावदंस्तत्तिस्त्रभिःसमभवद्यत्तिस्त्रभिः
 समभवत्तस्मात्तिस्त्रभिस्त्रुवंतितित्तिस्त्रभिर्द्रायंतितित्तिस्त्रभिर्हिसामसंमितं
 तस्मादेकस्यबह्व्योजायाभवंतिनैकस्यैवहवःसहपतयोयद्वैतसाचा
 मश्चसमभवतांतसामाभवत्तसाम्नःसामत्वंसामभवतियएवंवेदयो
 वेभवतियश्चेतामश्नुतेससामन्भवत्ससामन्यइतिहिनिंदंतितेवैपंचा
 न्यद्रुत्वाकल्येतामाहावश्चहिंकारश्चप्रस्तावश्चप्रथमाचसगुहा
 यश्चमथ्यमाचप्रतिहारश्चोत्तमाचनिधनंचवषट्कारश्चतेयसंचान्यद्रु

त्वापचाभ्यङ्गवाकल्येतांतस्मादाहुः पांडूोयज्ञः पांडूः पशव इति यदुविश
 जंदशिनीमभिसमपद्येतांतस्मादाहुर्विशजियज्ञोदशिन्यां प्रतिष्ठित इ
 त्यात्मावैस्तोत्रियः प्रजानुरूपः पत्नीधाव्यापशवः प्रगाथोग्रहाः सूक्ते
 सवाचपस्मिंश्चलोके मुष्मिंश्च प्रजयाचपशुभिश्च गृहेषु वसति य ए
 वं वेद १ स्तोत्रियं शंसत्यात्मावैस्तोत्रियस्तमध्यमयावाचाशं सत्या
 त्मानमेव तत्संस्कुरुते नुरूपं शंसति प्रजावाचनुरूपः स उच्चैस्तरामि
 वातुरूपः शंस्तव्यः प्रजामेव तच्छ्रयसीमात्मनः कुरुते धाव्यां शंसति
 पत्नीवैधाव्यासान्ती चैस्तरामिव धाव्यां शंस्तव्या प्रतिवादिनी हा
 स्पगृहेषु पत्नीभवति यत्रैवं विद्वान्ती चैस्तरां धाव्यां शंसति प्रगा
 थं शंसति त्रैसम्बरवत्यावाचाशंस्तव्यः पशवोवैस्वरः पशवः प्रगा

यः पशूनामवरुध्या इदं स्पनुवीयाणि प्रवोचमिति सूक्तं शंसति तद्वा
 एतस्मिन्मिं इत्यसूक्तं निष्केवल्ये हेरप्यसूक्तं मेतेन वै सूक्तेन हिरण्य
 सूक्तं आंगिरस इदं स्पत्रियं धामोपागच्छत्स परमं लोकं मजयदुप इत्य
 त्रियं धाम गच्छति जयति परमं लोकं य एव वेद गृहावै प्रतिष्ठा सूक्तं तत्प्रति
 स्थितं तमयावाचाशंस्तव्यं तस्माद्यद्यपि द्वंद्वं दूर इव पशून् भूते गृहानेव ना
 नाजिगमिषति गृहाहि पशूनां प्रतिष्ठापयंति प्रतिष्ठापयंति २ यच्चावां
 वोद्यावापृथिवीयं शंसति घावापृथिवीवै प्रतिष्ठे इयमेवैह प्रतिष्ठा सावमु
 त्र तद्यद्यावापृथिवीयं शंसति प्रतिष्ठयोरैवै नंतत्प्रतिष्ठापयंति १ द्वं
 द्वं मिंद्रेण देवताः शस्यंते द्वंद्वं वै मिथुनं तस्माद्वंद्वं मिथुनं प्रजायते प्र

ध्यासते गति। तेभिर्दुग्धं पपिवात्सोम्यं मध्वं शोवधति प्रथा। ते वृषायते।
 वृषावो अंशुर्न किलारिषा यनेका वंतः सदमित्स्वनाशिताः। रेवत्येव
 महसा चारवस्वनयस्य यावाणो अज्जपध्वमध्वरं। एताश्च वध्वोः
 कंकणे हेतुः सूत्रपरिवेष्टने पठंति शिष्टाः। अनाध्वमिति सूत्रे उद
 काभिर्मंत्रणे। यत्कक्षावांसंवननमिति वध्वकुक्षिस्पर्शने। आपो हि घे
 तिति सूत्रश्च। समुद्रज्येष्ठा इति च तस्रोभिषके। आनः प्रजो जनय प्रजा
 पतिरि च तस्यभिः अभिषके। अस्य प्रजावती गृहे सश्च्यंता दिवे दिवौ।
 इकाधेनुमता इहे। यादं पती समसान सनुतः। आचधावतः। देवासा
 नित्यया शिरा। अयं कंठाभरणे विनियोगः। अग्रे विश्वेभिः स्वना कदे

२६

२६

वैश्वर्णा वंतं प्रथमः सीदयोनि। कुलायिनं घृतवंतं सवित्रे यज्ञं नय यजमा
 नायमाध। अयं नीललोहितमिति कंकणबंधनोपयुक्तौ मंत्रभेदनः।
 विश्वे ताते सवनेषु प्रवाच्याया च कर्षमघवन्निद्रस्त्वते। पारावतं यत्सु
 रुसंभृतं वस्वपावणोः शरभाय सपिबं धवे। इति पुंसः। ब्रह्मसोमिति
 त्रियः कंकणबंधनं। ब्रह्मसामक्षत्रभट्टद्वद्वद्वस्य त्रिष्टुभोजः शुभित
 मुग्रवीरं। इंद्रेस्तोमेन पंचदशेन मध्यमिदं वातेन सगरेण रक्षः प्रक्षता
 रोपणं। देवी वाचम जनयंत देवास्तो विश्वरूपाः पशवो वदंति। सानो
 मंद्रेषमूर्जं दुहानाधेनुर्वागस्मानुपसृष्टैतु। संस्तुं धनमुभयं।
 असौ वध्वरौ पवेशने उपयुज्यते। अथ विवाहोपयुक्ताः। अग्रं आय

चितितिस्रः। त्वमयमित्येका प्रजापतेति आज्यहोमः। गृभ्णमितेति वध
 हस्तग्रहणं। अमोहमस्मिन्नोक्ताः। प्रदक्षिणोपयुक्ताः। इममश्मान
 मानमितिस्रः। अश्मारोपणोपयुक्ताः। अयमणनुदेवमितित्रयः स्र
 नोक्ताः। लाजाहोमोपयुक्ताः। प्रत्वामुंचामीति द्वेशिरवाविमोचिन्योः। अ
 न्यस्रत्रेस्फुरंबोध्याः। अथ गृहोप्रवेशहोमोविनियुक्ताः। वाममध्य
 सवितर्वाममुखोदिवेदिवेवाममस्मभ्यंसावीः। वामस्याहिक्षयस्पदे
 वभरैरयाधियावामभाजस्याम। आनः प्रजापीति चत्सरमिराज्यहो
 मः४ समं जंतु विश्वे देवा इत्यनया दधिप्राशनं। घृतेन हृदयां जनवा
 १६। अथ चतुर्थिकर्मणितं कोपिविशेषः। लेखनायोस्त्री वस्त्रदानं। तदं २६

गीहत्वा। तैरिणी त्वमुमा देवीत्याद्याः श्लोकात्मकमंत्राः। अष्टवर्षात्रियं क
 न्यापुत्रवस्याकृतामया। इदानीं तव पुत्राय दत्तास्नेहेन पाल्यातां।
 अनेन वरमातुरुसः उपवेश्य निवेदोदिति। आतु। अथोपासनमंत्राः
 ॐ प्रत्यवरोह जातवेदः पुनस्त्वं देवेभ्यो हव्यं वहनः प्रजानन्। प्रजां पुष्टि
 रयिमस्माकृधेद्यथा भवयजमानाय शंयोः। इत्येतेनाग्नौ समिधं क्षिपे
 त्। विश्वानिनो दुर्गहा जातवेदः सिंसचा ३ प्रागे निखितं। त्वेनार्चनं कृता
 । प्रधानाहुताहुत्वापस्त्रानंकुर्यात्। अग्रे त्वन्नोऽमृतमउतत्राता शिवो
 भवावश्यः। वसु रग्निर्वसुश्चैश्रवाः मघानक्षिधमत्तमरयि
 दाः। मनो बोधिश्च धीहव मुरुष्याणोऽपघायतः समस्मात्। तं

त्वाशोविषदादिवःसम्प्रायन्नमीमहेसखिभ्यः॥ जौचमे॥ मानस्तेके॥
 शतिविभूतिवन्दनं॥ कुर्मस्तः॥ आयुरिति राशिषः॥ अयंतेयोनिर्त्तवियोय
 तोजातोऽमरोचथाः॥ तंजानन्नग्रः॥ आसीदाथानोवर्धयागिरः॥ अनेन
 मंत्रेणसमिसमारोपणं॥ अयस्थालीपाकमंत्राः॥ ऊहोदमूनाः॥ अति
 चिदुरोणश्मन्तोयज्ञमुपयाहिविद्वान्॥ विश्वाः॥ अग्रेः॥ अभियुजोविहस्य
 शत्रूयतामाभराभोजनानि॥ एष्ट्यग्रहहोतानिषीदादब्धः॥ सपुरस्ताभ
 वानः॥ अवतांत्वाशेदसीविश्वमिन्वेयजामहेसौमनसायदेवान्॥ २॥ अग्नि
 नाग्निः॥ समिध्येकविर्गृहपतिर्युवा॥ हव्यवाङ्मुक्तास्यः॥ यत्रवेत्यवनस्पते
 देवानां गुह्यानामानि॥ तत्रहव्यानिगमय॥ ४॥ प्रनूनंजातवेदसमश्वंहि

२८

२९

नोतवाजिनं॥ इदंनोबर्हिशसदे॥ अस्यप्रजातवेदसोविप्रवारस्यमीळुषः॥
 महामियमिस्सृष्टिं॥ यारुचौजातवेदसोदेवत्राहव्यवाहनी॥ तानिर्नोयज्ञ
 मिन्वतु३॥ ऊर्ध्वोऽग्निः॥ समतिंवस्वो॥ अश्वेतृतीची॥ ऊर्णिर्देवतातिमेति॥ नेजा
 तेऽग्नी॥ रण्येवयंयामृतं॥ होतानशपितोयजाति॥ ५॥ विज्योतिषाब्रह्मताभासयि
 राविर्विश्वानिकृणुतेमहित्वा॥ प्रादेवीर्मायाः॥ सहतेदुरेवाः॥ शिशोतेश्चंगेरक्ष
 सेविनिक्षे६॥ चत्वारिष्टंगात्रयोऽस्यपादादेशार्धेसप्तहस्तासोऽस्यात्रि
 धावधोवृषभोरोरवीतिमहोदेवोमर्त्याः॥ आविवेशा॥ अथाग्निमूर्तिवक्ष्या
 मिसर्वाभाष्टप्रदायकं॥ एकदेहंदिशार्धस्कंजराभुकुटमंडितं॥ सदासंस्व
 र्णवपुषंशशांकशकलान्वितं॥ चतुश्रोत्रंदिनासंचषडक्षंषिङ्गकप्रभं॥ आ

स्पृहयं सतां श्रोत्रं सप्तजिह्वा समावृतं । दक्षिणास्ये चतुर्जिह्वास्ति स्त्रोवेवाम
 वक्रके । प्रसन्नं स्मृतं शांतं सप्तहस्तं समान्वितं । दक्षिणे ~~भू~~ चतु
 हस्तं वामभागे त्रिहस्तकं । स्कृक् स्कृक् वीराक्तिमिध्मं च धारयं दक्षिणे भु
 जौः । धारयंतो मरं वामे व्यजनं घृतपात्रकं । स्कृक् स्कृक् वीराक्तिमिध्मं । त्रिमे
 खलं त्रिपादं च मेषा रूढं वरप्रदं । यं हस्तं त्रधरं सोम्यं सर्वाभरणभूषि
 तं । रक्तं वरधरं देवं रक्तमाळा विभूषितं । रक्तं चंदनं लिप्तांगं ज्वालाको
 रिसमप्रभं । स्वाहे च दक्षिणे पार्श्वे देवी वामे स्वधा भवेत् । एवं संचित्य म
 नसा वक्रिमध्ये समाहूयेत् । सप्तहस्तं चतुःशृंगं सप्तजिह्वं द्विशीर्षकं ।
 त्रिपात्प्रसन्नवदनः सखासीनः शुचिस्मृतः । स्वहां तु दक्षिणे पार्श्वे देवी
 वामे स्वधांतया । बिभ्रद् दक्षिणहस्ते स्तुतिमन्त्रं स्कृवं स्कृवं । तोमरं व्यज

८८

८८

रं वामे घृतपात्रं च धारयं । आत्माभिमुखमासीन एव रूपो हुताशनः । प्रवर्त
 स्वप्रवर्तस्व ब्रह्मपुरुषकपिलजरावेश्वानरशांडिल्यगोत्रमेषा रूढवर
 प्रदप्राप्नुवो देवममसमुखो भव । ब्राह्मणमावाहयामि । एषो हि देवः
 प्रदिशो नु सर्वाः पूर्वो ह जातः स उगर्भे अंतः । स जायमानः स जनिष्यमाणः
 प्रत्यक्षस्वास्ति घृतु विश्वतो मुखः । ब्रह्म न पः प्रणेष्यामि ब्रह्मस्यति ब्रह्मा
 ब्रह्मसदनं आशिष्यते । ब्रह्मस्य ते यज्ञं गोपायसयज्ञं पाहिसयज्ञं पतिं पा
 हिसमो पाहि । ॐ भूर्भुवः स्वः ब्रह्मस्यति प्रसूतो प्रणय । ॐ ब्रह्म न पः प्रणेष्या
 माति पृच्छ ॐ प्रणयेत्स पवित्रं मध्यमवर्ति मंत्राः । सवितुश्चा प्रसवउत्पुना
 म्यच्छिरेण पवित्रेण वसोः सूर्यस्परश्मिनिः । अयमा ज्योत्यवने विनियुक्तः ।

विश्वानि न इत्यचेन अग्निं अर्चनः । ॐ अयंत इध्माऽमात्मा जातवेदस्तेने
 ध्यः स्ववर्धः स्ववेधवर्धयचास्मान् । प्रजापशुभिर्ब्रह्मवर्चसेना नार्धेन
 समिधयस्वाहा । ॐ प्रजापतये र अग्नये स्वाहा । सोमाय स्वाहा । एते चक्षुषी
 प्रधानं । अग्निं इन्द्राग्निभ्यो स्वाहा । अग्नये अग्नीषोमाभ्यो स्वाहा । दर्शपो
 णिमास्यो । यदस्य कर्मणोत्परीरिचं यदा न्यूनमिहाकरे । अग्निष्टस्वि
 ष्टकृद्विदा त्सर्वं स्विष्टं स्रुते करोतु मे । अग्नये स्विष्टकृते स्रुते सर्वं प्रा
 यश्चिन्ताहुतीनां कामानां समर्धयित्रे सर्वान्नः कामान्समर्धयस्वाहा । अ
 नेन स्विष्टकृधोमः । रुशयपशुपतये स्वाहा । अनेन इध्मबंधनमग्नौ
 निक्षिपेत् । अयाश्चाग्नेस्तनमिशस्तीश्च सत्यमित्वमया असि । अया

सावयसा हूतो या स हव्यमृहिषेयानो धोहिभेषजं स्वाहा । अतो देवाः ।
 इदं विष्णुः । व्याहृतयः । अनाज्ञातं यदा ज्ञातं यज्ञस्य क्रियतो मिथु । अ
 ग्नेतदस्य कल्पयत्वं हि वेत्ययथा तथं स्वाहा । पुरुषसंमितो यज्ञो यज्ञः
 पुरुषसंमितः । अग्नेतदस्य यत्पाकत्रामनसा दीनदक्षानयज्ञस्य मन्व
 ते मर्त्यासः । अग्निष्टुतो ताकृतविद्विजानन्यजिष्ठो देवाः सतु शोयजा
 ति । यद्वो देवा जतिपातयानिवाचा च प्रयुती देवहेळनं । अरायो अस्मा
 अभिदुष्टुनायते न्यत्रास्मिन्मरुतस्तं निधेत न स्वाहा । व्याहृतिभिर्हुत्वा
 । पूर्णमसि पूर्णं मे भरयाः स्रुपूर्णमसि पूर्णं मे भरयाः सदसि सन्मे भरयाः
 सर्वमसि सर्वं मे भरयाः । अक्षितिरसि मामेक्षेष्वा इत्यथेनां पूर्णपात्रा

अतिदिशमुदकमुदक्षंतीवाचयति प्राच्यांदिशिदेवास्तत्त्रिजोमार्जयेतां।
 दक्षिणस्यांदिशिमासाः पितरोमार्जयेतां। प्रतीच्यांदिशिग्रहाः पशवो
 मार्जयेतां। उदाच्यांदिश्यापशोषधयोवनस्पतिर्मार्जयेतां। उर्ध्वाद्यांदि
 शियज्ञः संवत्सरः प्रजापतिर्मार्जयेतां। मार्जयतामिति॥ आपो-मस्मा
 न्मातरः शुंध्यंतु घृतं तेन नो घृतघः पुनंतु। विश्वं हिरिप्रं प्रवहंति देवा
 रुदिदाभ्यः शुचिरापूत एमि। इदमापः प्रवहतः। स्तुमि-यान-मापशोष
 धयः संतु। दुर्मिमास्तस्मै संतु। योस्मान्देष्टुं च वयाद्विष्मः तं दन्मि।
 माहं प्रजो परासि चंयानः सयावरी स्थनः। समुद्देवो नितयानिः स्वपा
 यो-अपीथ। शांतिः पुष्टिः स्तुष्टिश्चास्तु। सर्वेभ्य इत्यनेन परिस्तरण

१०९

१०९

दधनि-अग्नौ क्षिपेत्। ॐ चमेस्वरश्चमेयज्ञोपचतेन मभ्य। यत्तेन्यूनं
 तस्मै ते उपयत्तेति रिक्तं तस्मै तेनमः। इति संस्वा जपः। स्वस्ति श्रद्धां मे
 धां यशः प्रज्ञां विद्यां बुद्धिं श्रियं वल्लं। कुर्मस्तु जायुराशिषः। मंत्रहीनं
 क्रियाहीनं भक्तिहीनं हुताशनं। यदुतंतु मया देवपरिपूर्णं तदस्तु मे। यस्य स्म
 त्याऽगच्छ गच्छ स्तुभ्योऽस्वस्त्वाने परमेश्वर। यत्र ब्रह्मादयो देवास्तत्र गच्छ
 हुताशनं। इति स्वातीपाकमंत्राः। सज्जर्तुभिः सज्जर्विधाभिः सज्जरिंद
 ग्निभ्यां स्वाहा। सज्जर्तुभिः सज्जर्विधाभिः सज्जर्विश्वेभ्यो देवेभ्यः स्वाहा
 सज्जर्तुभिः सज्जर्विधाभिः सज्जर्धावा एधि वीभ्यां स्वाहा ३ॐ प्रजापते त्वा
 गृहं गृह्णामि मद्यं श्रियं मद्यं यशः समद्यमन्नाद्याया। भद्रान्नः श्रेयः समने

इदेवास्त्वयावशे न समशी महिम्ना । मनोमयो भूः पितवावशे ह शन्नो भव
 द्विपदेशं चतुष्पदे । अनेनान्नप्राशनं । अमोसि प्राणतदतं ब्रवीम्यमासि स
 र्वानसि प्रविष्टः । समेजरां रोगमपनु घशरीरादमामरधिमा मृषा ५५ ।
 अनेन आत्मानो नाभिलभते । अमृताय यणे श्रायान्नवान्नयदि । तदवैश्व
 नराय बलिं पूर्णं हुंति वाकुर्यात् । द्वादशवारं आज्यं गृहात्वा स्रुचं पूरये
 दिति पूर्णं हुतिं स्वधूपं । क्वचित्प्रायश्चित्तार्थं महा व्याहृतिभिः अपि हो
 मोपयुक्ताः । भूरग्ये च पृथिव्यै च महते च स्वाहा । भुवो वायवे चांतरिक्षा
 य च महते च स्वाहा । स्वरादित्याय च दिवे च महते च स्वाहा । भूर्भुव
 स्वश्चंद्रमसे च नक्षत्रेभ्यो दिग्भ्यश्च महते च स्वाहा । अथ श्राद्धसंक

ल्यः समस्तसंपत्समवाप्तिहेतवः समुत्थितापत्कुळधर्मकेतवः । अपार
 संसारसमुद्रसेतवः पुनंतु मां ब्राह्मणपादपांसवः । आपद्भुजध्वान्तसहस्र
 भानवः समीहितार्थार्पणकामधेनवः । समस्ततीर्थोबुधवित्रमूर्तयोर
 क्षंतु मां ब्राह्मणपादपांसवः । विप्रौघदर्शनात्क्षिप्रं क्षियंते पापराशयः ।
 वंदनान्मंगळावाप्तिरर्चनादभ्युतंपदं । आधि व्याधिहरं नृणां मृत्युदारि
 द्रनाशनं । श्रीपुष्टिः कीर्तिदं वंदे विप्रश्रापादपंकजं । अक्रोधनैशौचपूरै
 सततं ब्रह्मचारिभिः । भवातव्यं भवद्भिश्च मया च श्राद्धकारिणा । एते वि
 प्रप्रार्थनापयुक्ताः । नतं शैलूषिः कुलमलबहिषो वामदेव्यो वा हो मु
 ग्वेश्वदेव मुपरिष्ठाद्धार्हतमं त्यात्रिष्टुप् ॥ नतमं हो नदुरितं देवा सो अ

एमर्त्यः। स जोषसो यमयन्मा मित्रो नयंति वरुणोऽमतिद्विषः। तद्विषयं व
 पणीमहे वरुणमित्राय मन्त्रः। येनानि रंहसो यूयं पाथनेथा चमर्त्यमति
 द्विषः। तेनूनं नो यमृतये वरुणो मित्रोऽमर्त्यमा। नयिषिष्ठा उ नो नेषणि
 पर्विष्ठा उ नः पर्वण्यतिद्विषः। यूयं विश्वं परिपाथ वरुणो मित्रोऽमर्त्यमा
 । युष्माकं शर्मणि प्रिये स्याम स प्रणीतयोतिद्विषः। आदित्या सोऽमति
 त्विधो वरुणो मित्रोऽमर्त्यमा। उग्रं मरुद्भीरुं हवे मे दं मग्निं स्वस्तयेति
 द्विषः। नेतार ऊ पुणास्तिरो वरुणो मित्रोऽमर्त्यमा। अति विश्वानि
 दुरिता राजानश्चर्षणीनामतिद्विषः। शुनमस्मभ्यमृतये वरुणो मित्रो
 अमर्त्यमा। शर्मयस्सु स प्रथजादित्या सो यदा महे अतिद्विषः। यथाह

१०३

१०३

तद्भवो गौर्यं चित्पदिषिताममुंचतायजत्राः। एवो ध्वं सममुंचतायं
 हः प्रतार्यन्ते प्रतरं नः मायुः। शुची वो हव्यामरुतः शुचीनां शुचिं हिनो
 म्यध्वं शुचिभ्यः। स तेन सत्यमृतसापः मायं शुचिजन्मानः शुचयः पा
 वकाः। अग्निः शुचि व्रततमः शुचिर्विप्रः शुचिः कविः। शुचीरो चतः प्राहु
 तः। उदये शुचयस्तव शुक्रा जंत इरते। तव ज्योतीष्य च यः। एतो न्वि
 इस्तवाम शुधं न साम्ना। शुधे रुक्म्ये वा वध्वा सं शुध जाशी वान् मम तु
 इ इ शुधो न जागहि शुधः शुधामिरुतिभिः। शुधोरयिं निधारय शुधो म
 म धिसोम्यः। इ इ शुधो हिनोरयिं शुधो रूना निदा शुधे। शुधो वत्रणि
 जिघ्रसे शुधो वाजं सिपाससि। अपवित्रः पवित्रो वा। इदं सूक्तं तिलो

दके पठन्ति। ममाग्नेवर्च इत्यपि। शन्नो देवातिमंत्राः। यवोसियवयास्मद्वेषो
 यवयाः परातीः। अनेन नमः। आधुप्रमोसमीपेयवविकिरणं। जपाहता
 अस्तरारक्षांसि पिशाचाः। येक्षयन्ति पृथिवीमनु। अन्यत्रेतोगच्छंतु यत्र
 तेषां गतं मनः। अनेन तिळान्विकिरेत्। उदारतामवरउत्परासः। अनेन
 पितृहस्तेति लोदकं। ॐ भूर्भुवस्वः तसवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि।
 धियो यो नः प्रचोदयात्। अनेन देवातिके उदकं। प्रसये हरसा हरः शृणा
 हि विश्वतः प्रति। यातु धानस्य रक्षसो बलं विरुजवायं। तिलारक्षां च
 सुरां दभारक्षंतु राक्षसान्। पत्तिर्वै श्रोत्रियो रक्षेदतिथिः सर्वरक्षकः।
 त्रिनिष्ठं देवसवितः ३ देवेभ्य उन्नमं हविः। एवं रवः पाकप्रोक्षणं। आ

१०४

१०४

धुप्रमो गयंध्यात्वा ध्यात्वा देवं गदाधरं। वस्वादींश्च पितृन् ध्यात्वा ततः आ
 धुं प्रवर्त्तते। विश्वे देवाः सजागृतशृणुताम इमं हवं। एदं बर्हिर्निषीदत।
 विश्वे देवाः शृणुते मंहवं मेये अंतरिक्षे य उपधविष्ठ। ये अग्नि जिह्वा उ
 तवायजत्राः आसघास्मिन् बर्हिषि मादयध्वं। यादिया आपः पृथिवी संव
 भ्रवुर्यो अंतरिक्ष्या उत पार्थिवीर्याः। हिरण्यवर्णाय जियास्तान आपः श्यं
 स्योना भवंतु। नमोस्त्वनंताय सहस्रमूर्त्तये सहस्रपादाक्षिशिरोरुबा
 हवे। सहस्रनाम्ने पुरुषाय शाश्वते सहस्रकोरीयुगधारिणे नमः। अ
 नेन देवा र्चनं। देवताभ्यः पितृभ्यश्च महायोगीभ्य एव च। नमस्वाहा
 ये स्वधा ये नित्यमेव नमो नमः। यवोसि धान्यराजो वा वारुणो मधुसं

युतः। निर्णोदः सर्वपापानां पवित्रस्य निस्सृतं। इति देवाध्यपात्रचर्चनं। ति
 लोमिसोमदेवयोगोसवेदेवनिर्मितः। प्रनवाद्भिः प्रलः स्वधयापितुनि
 मांल्लोकाः प्रीणयाहीनः स्वधानमः। इति पित्राध्यपात्रचर्चनं। उशंतस्त्वानि
 धामघृशंतः समिधामहि। उशंतुशतः आवहपितरुहविषेजत्तवे। आ
 यंतुनः पितरः सोम्यासोयिः शान्तापायिनिर्देवयानैः। अस्मिन्पितृस्वध
 यामंदंत्वधिब्रुवंतुतेवंत्वस्मान्। इदं पितृभ्योनमोऽसस्त्वधयेपूर्वासायउ
 परासईयुः। ये पार्थिवेरजस्यानिषत्तायेवान्ननेसवजनासुविक्षः। यथाच
 क्रधरोविष्णुस्त्रैलोक्यं परिरक्षतु। एवंमंडळभस्माकंसर्वभूतानिरक्षतु।
 सर्वेषां पापदृष्टीनांचक्षुर्वध्रातिकेशवः। भस्मनामंडळंकुर्यात्पुनक्तिदोषा

नविद्यते। पिशंगभृष्टिमंभृणं। रक्षाणोऽमयेरइदं सोमायपितृमतये।
 इदमग्नयेकमवाहनाय। इति भागभिमर्शः। ॐ वमो इति संस्वाजयः।
 ॐ भूर्भुवस्वः तसवितुः पात्राभिधारणं। ॐ मूर्धनि दिवो अरतिं पृथिव्या
 वेश्वानरमृतमजातमग्निं। कविं संम्राजमतिथिं जनानामासना
 पात्रं जनयंत देवाः। आमासुपक्वमैरयमासूर्यरोहयोदिवि। घर्मनसा
 मंतपतासवृत्तिभिर्जृष्टं गिर्वणसेरुहत्। उपकृयेत्तुघ्रांधेनुमेतां
 सहस्रोगोधुगुतदोहदेनां। श्रेष्ठं सवं सवितासाविषन्नोभीधोघर्म
 स्तुषुप्रवोचं। हिं कृण्वती वसपत्नी वसूनां वत्समिच्छंती मनसाभ्या
 गात्। उहामखिभ्यापयोऽध्रद्येयं सावर्धतां महते सोभगाय।

इंद्रदध्यामकोशाअभ्रवन्पज्ञायशिक्षणतेसखिभ्यः। दुर्मायवो
दुरेवामर्त्यासोनिषंगिणोरिपवोहंत्वासः। वाशामंतःसृष्टिमंतोमनी
षिणःसुधन्वानइषुमंतोनिषंगिणोः। स्वश्वास्वसरथाःपृश्निमात
रःस्वायुधामरुतोयातनाशुभं। चतुर्वक्त्रपदायुवतिःसूपेशाघतप्रतीक
वयुनानिवस्ते। तस्यांसुपर्णावृषणानिषेदतुर्यत्रदेवादधिरेभागधेयै।
एकःसुपर्णःससमुद्रमाविवेशसइदंविश्वंभुवनंविचष्टे। तं पाकेनमन
सापश्यमंतितस्तंमातारेऽहिसउरेऽहिसमातरं। सुपर्णविप्राःकवयो
वाचोभिरेकंसंतंबहुधाकल्पयंति। छंदांसिचदधसैतोअध्वरेषु
गहात्सोमस्यमिमतेद्वादश॥ ब्रह्मोद्यं वदंतिकस्विदेकाकीचरतिकै

स्विज्ञायतेपुनः। किंस्विष्टिमस्यभेषजंकिंस्विदावपनंमहदितिहोताध्व
युंरुष्टिसूर्यएकाकीचरतिचंद्रमाजायतेपुनः। अग्निर्हिमस्यभेष
जंभूमिरावपनंमहदितिप्रत्याकिंस्वि-सूर्यसिमंज्योतिःकिंसमुद्रस
मंसरः। किंस्वित्पृथिव्यैवर्षीयान्कस्यमात्रानविद्यतइत्यध्वयुहोतारं
रुष्टिसत्यसूर्यसमंज्योतिर्घोःसमुद्रसमंसरः। इंद्रःपृथिव्यैवर्षीयान्मे
गोस्तमात्रानविद्यतइतिप्रत्याहृषधामित्वाचितयेदेवसरवयदित्वम
त्रमनसाजघंथ। केषुविष्णुस्त्रिषुपदेधस्थःकेषुविश्वंभुवनमाविवे
शेतिब्रह्मोद्गातारंरुष्ट्यपितेषुपदेधस्मियेषुविश्वंभुवनमाविवेश।
सद्यःपर्येमिपृथिवीमुतद्यामेकेनागेनदिवोअस्यरुष्टमितिप्रत्याहके

धतः पुरुषा विवेश कान्यतः पुरुष-आर्पितानि। एतद्ब्रह्मन्नुपवल्हामसि
 त्वां किं स्विनः प्रतिवो-चास्पत्रे त्यक्ता ता ब्रह्माणं पृच्छति पंचः स्वतः पुरुषा
 विवेश कान्यतः पुरुष-आर्पितानि। एतत्वात्र प्रतिवन्वानो-अस्मिन्माय
 या भवस्फुत्तरो मदिति प्रत्याह प्रांचमुपनिष्कस्ये कैकशो यजमानं पृच्छे
 ति। पृच्छामि त्वापरमंतं पृथिव्याः पृच्छामि यत्र भुवनस्पनाभिः। पृच्छामि
 त्वा वृहो-अश्वस्यरेतः पृच्छामि वाचः परमं व्योम। इयं वेदिः परो-अंतः
 पृथिव्या-अयं यज्ञो भुवनस्पनाभिः। अयं सोमो वृहो-अश्वस्यरेतो ब्रह्मा
 यं वाचः परमं व्योमेति प्रत्याह महिम्ना पुरस्तादुपरिष्ठाच्चैव पानां चरंति
 सभ्रः स्वयंभ्रः प्रथममंतर्महत्पुर्णवे। दधेह गर्भं नृत्वि यं यतो जातः

१७

१७

प्रजापतिः। होता यश्च प्रजापतिर्महिम्नो जघतां वेतुपि बतु सोमं होतय
 जेति प्रेषः स्तवे मे लोकाः प्रदिशो दिशश्चैति यात्याश्वो जस्त परो गोम
 न इति प्रापे जात्या वैश्वदेवी कृत्तिरितरेषां पशूनां प्रचरंति पंचमेन पृथ्याः
 कृशस्यं व्यूहस्य १ त्रीणि ह वै यज्ञे क्रियंते जग्धं गार्गं वातं तधैतदेव
 जग्धं यदाशं समानमात्विज्यं कारयत उत वामे दद्यादुत वामा वृणीते
 तितधत त्पराडे वयथा जग्धं न हैव तद्यजमानं भुनक्त्यय हैतदेव गार्गं
 यद्विभ्यदात्विज्यं कारयत उत वामान बाधेतोत वामेन यज्ञवेशं कुर्या
 दिति तधत त्पराडे वयथा गार्गं न हैव तद्यजमानं भुनक्त्यय हैतदेव
 वातं यदभिशास्यमानमात्विज्यं कारयते यथा ह वा इदं वातामनुष्पा

बा न संत एव तस्माद्देवास्त धत त्पराडे वयथा वा तं न हेव त घ ज मानं भु
 नक्ति स एतेषां त्रयाणा माशान्नेया तं यद्येतेषां त्रयाणामेकं चिद काम म
 भ्या भवेत्त स्यात्ति वाम देव्यस्य स्तोत्रे प्रायश्चित्तिरिदं वा इदं वाम देव्यं य
 जमान लोको मृत लोकः स्वर्गो लोकस्तत्रिभिरक्षरैर्न्यूनं तस्य स्तोत्र
 उपसृप्य त्रेधा त्मानं विगृह्णीयात्पुरुष इति स एतेषु लोकेषु त्मानं दधा
 त्यस्मिन् यजमान लोके स्मिन् मृत लोके स्मिन् स्वर्ग लोके सृजं वां इति
 छिमत्येत्यपि यदिसमृद्धा इव सविजस्युरिति हस्मा हा य हेत ज्ञापेदे
 वेति १ चितुस्तु स्तोषं महो धर्माणं त विषी ॥ यस्य त्रितोम्यो जसा वचं वि
 पर्व मर्दयत् ॥ स्वादो पितो मधो पितो वयं चाव वमहे ॥ अस्माकमवि

ता भवा उपनः पितवा चर शिवः शिवाभि रतिभिः मयो भुरद्विषेण्यः
 सखा सखे वो अद्वयाः ॥ तव त्पे पितो रसारजां स्पनु विच्छिताः ॥ दिवि वाता
 इव श्रिताः ॥ तव त्पे पितो ददत स्यै स्तव स्वादिष्ठे पितो ॥ प्रस्वा घानो र
 सानां तु विग्रीवा इवे रते ॥ १ ॥ त्वे पितो महानां देवानां मनो हितं ॥ अकारि
 चारु केतुना तवा हि मवसा वधीत् ॥ यददो पितो अजगन्निव स्वपर्व
 तानां ॥ अत्रा चिन्तो मधो पितो रं भक्षाय गम्याः ॥ यदयामोषधीनां परि
 शमारि शा महे ॥ वाता पेपी व इद्रव ॥ यत्ते सोम गवा शिरो यवा शिरो भजा
 महे ॥ वाता पेपी ॥ करं भः ॥ मोषधे भवपी वो व द्ध उदारयिः ॥ वाता पेपी ॥ तं वा

वयंपितोवचोभिर्गावोनहव्यासूपदिमादेवेभ्यस्त्वासधमादमसमभ्य
 त्वासधमादः॥२॥ कयानश्चित्राभुवदतीसदावधःसखा॥कयाश
 विष्टयावता॥कस्त्वासत्योमदानांमंहिषोमसदधसः॥द०हाचिदा
 रुजेवसु॥अभाषुणःसखीनामविताजरिहणा॥शतंभवास्यूतिभिः॥
 स्वदेरभक्षिवयसःसमेधाःस्वाध्यावरिवोवित्तरस्य॥विश्वेयेदेवा
 तमर्त्यासोमधुब्रुवंतोअभिसंचरेति॥अंतश्चप्रागाअदितिर्भवास्प
 वपाताहरसोदैवस्य॥इंदविंदस्यसख्यंजषाणःश्रौष्टीवधरमनुराय
 सध्याः॥अपामसोमममृताअभ्रमागन्मज्योतिरविदामदेवान्॥किं
 नूनमस्मान्कृणवदरातिःकिमुधूर्तिरमृतमर्त्यस्य॥शंनोभवहृदः॥

१०२

१०२

पीतइंदोपितेवसोममृनवेसुशेवः॥सखेवसख्यउरुशंसधीरःप्र
 णआधुजरवसेसोमतारीः॥इमेमापीतायशसउरुष्यवोरचन्नगावः
 समनाहपर्वसुतेमारक्षंतुविस्त्रसश्चरित्राउतमास्त्रामाधवयंत्विं
 दवः॥१॥अग्निंनमामयितंसेदिदीपःप्रचक्षयक्ष्णहिवस्यसोनः॥
 अप्याहितेमदःआसोममन्येरेवाः॥इवप्रचरापुष्टिमच्छः॥इषिरेणतेम
 नसाकृतस्यभक्षामहिपिअस्येवरायः॥सोमराजन्म्रणआयूषिता
 रारहातीवसूर्योवासराणि॥सोमराजन्मळयानःस्वस्तितवस्मसिब्रत्या॥
 स्तरुस्यविधिः॥अलर्तिदक्षउतमान्युरिंदोमानोअयोअनुकामंप
 रादाः॥त्वंहिनस्तन्वःसोमगोपागात्रेगात्रेनिषसस्थान्चक्षाः॥यत्तेवयं

प्रमिनामव्रतानि सनो मरुतः सखा देववस्यः । सददरेण सखा सचेय
 योमानरिषेद्वयश्च पातः । अयं यः सोमो न्यधाप्यमेतस्माद्दं प्रतिरमे
 म्यायुः २ अपत्या अस्तुरनिरा अमीवानिरत्र संतनिषी चारभैषुः । आ सोमो
 अस्माऽं अरुहद्विहाया अगन्मयत्र प्रतिरंत आयुः । योन इंदुः पितरो हव्यं
 सखा तोमर्त्यो मर्त्या आविवेशा । तस्मै सोमाय हविषा विधेम मरुकी के अ
 स्य समतौ स्याम । त्वं सोम पितृभिः संविदानो नुद्यावा पृथिवी जाततं य । त
 स्मै त इंदो हविषा विधेम वयं स्याम पतयोरयाणां । आता रो देवा अधिवो
 चतानो मानो निश इशतमो तजल्पिः । वयं सोमस्य विश्वाह प्रियासः सुवी
 रा सो विदधमा वदेम । त्वं नः सोम विश्वतो वयोधास्त्वं स्वविदा विशान् च

११६

क्षाः । त्वं न इंदुतिभिः सजोषाः पाहि पश्चात्ताडत वा पुरस्तात् । ३ देवताभ्यः
 पितृभ्याश्च नवा उदेवाः क्षुधमिद्वधं दुरुता शितमुपगच्छति मर्त्यवः ।
 उतो रयिः पृणतो नो पदस्य त्यक्ता पृणमार्डितारं न विदते । य आध्राय च
 कमानाय पित्वो नवात्सना फिता यो पजाग्मुषे । स्त्रिरं मनः कृणुते सेवते
 पुरोतो चि सार्डितारं न विदते । स इन्द्रो ज्यो यो गृहवे ददात्यन्नं कामाय च
 रते कृशाय । अरमस्मै भवतिया मरुता उता पराषु कृणुते सखायं । न
 स सखा योन ददाति सख्ये सचा भुवै स च मानाय पित्वः । अपास्मात्प्रेयो
 नतदोको अस्ति पृणंतमा न्यमरणं विदि छेत् । पृणीयादिना धमाना
 यत व्यान्द्वाघीयो समा नुपश्येत पंथो । ओहि वत्तं ते रथ्ये ववक्रा न्यमन्य

मुपतिष्ठतरायः ॥१॥ मोघमन्त्रं विंदते अप्रवेताः सत्यं ब्रवीमि वध इत्स
तस्या नार्यमणं पुष्पतिनो सखायं केवलाद्यो भवति केवलादी ॥ क
षिन्ति फाल्गुना शितं कृणोति यन्त्रध्वानमपवृत्ते जरित्रैः ॥ वद
ब्रह्मा वदतो वनीयान्यनन्तापिरप्यणंतमभिध्यात् ॥ एकपादूया
द्विपदो विचक्रमे द्विपात्रिपादमभ्येति पश्चात् ॥ चतुष्पादेति
द्विपदामभिस्वरे संपश्यन्ती रूपतिष्ठमानः ॥ समो विद्धस्तोनसमं
विविष्टः संमातरा विन्नसमं दुहाते ॥ यमयोश्चिनसमा वीर्याणि ह्य
तीचि संतौ न समं पणीतः ॥ २ ॥ इदमन्तस्तुतिः अथ राक्षोघ्नकानि
तिरव्यते ॥ नासदासीना सदासी तदानीनासी इजो नो व्योमाप

१क शेषतः किमावरीवः कुहं स्पृशमन्त्रं भः किमासीद्गहनं गभीरं ॥ नमस्तु
रासीदमन्त्रं तर्हि नरा आ जहन्मासीत् प्रकेतः ॥ आनीदवा तं स्वधया
तदेकं तस्माद्धान्यं न परः किंच नास ॥ तमजासीत् तमसा गृह्णन्मये
प्रकेतं सन्ति तं सर्वमा इदं ॥ तु ध्येना भवपिहितं यदासीत् पसस्तन्म
हिना जायते कं ॥ कामस्तदग्रे समवत्तं ताधि मनसो रेतः प्रथमं यदासी
त् ॥ सतो बंधुमसति निरविन्ददि प्रतीष्या क्व यो मनीषा ॥ तिरश्चीनो वि
ततो रस्मिरेषामधस्विदासीदुपरिस्विदासीत् ॥ रेतो धाः प्रा सन्महिमा
नः प्रा सन्स्वधाः प्रा वस्तात्प्रयतिः परस्तात् ॥ कोऽमधा वेदक इह प्रवा
चकत जा जाता कुत इयं विमृष्टिः ॥ अवाग्देवा अस्य विसर्जने नाथा को वे

दयत-भाबभूव । इयं विसृष्टिर्द्यत-भावभूवयदिवादधेयदिवान । योऽ
 स्याध्वक्षः परमेवोमन्तो-अंगवेदयदिवानवेद । यो यज्ञो विश्वतस्तत्तु
 निस्तत एकं शतं देवकर्मभिरायतः । इमे वयंति पितरो य आययुः प्रव
 यापवयेत्यासतेतते । पुमां एनंतनुत उत्तुणति पुमान् न्वितत्वे अधि
 नाके-प्रस्मिन् । इमे मयूरवा उ पसेदु रसदः सामानि च कृत्तसमो राण्या
 तवे । कासीत्प्रमाप्रतिमा किं निदानमा ज्यं किमासीत्परिधिः क-आसीत्
 । छंदः किमासीत्प्रउगं किमुक्थ्ये देवा देवमयजंत विश्वे । अग्रेर्गाय
 यभवत्सयुग्मिज्वाहिरया सविता संवभूव । अनुष्टुभा सोम उक्थ्ये म
 हस्वान्धहस्पतेर्बृहती वाचमावत् । विराणिमत्रावरुणयो रभिश्चरि

इत्यत्रिष्टुमिह भागो-अङ्कः । विश्वान्देवा अगत्या विवेशते न चाकू प्रकृ
 पयोमनुष्याः । चाकू प्रेतैन शषयो मनुष्या यज्ञे जाते पितरो न पुरा
 णे । पश्यन्मन्ये मनसा चक्षसाता न्य इमयज्ञमयजंत पूर्वा । सहस्रो मा
 सहस्रं दस-आवृतः सहस्रमा शषयः सप्तदेव्याः । पूर्वेषां पंथा मनुद
 श्यधाश-अन्वालेभिरेरथ्यो इ न रश्मीन् । कृणुष्वपाजः प्रसितिं न
 ण्यं याहि राजे वामवो इमे न । तृष्णी मनु प्रसितिं इणानोस्तासि वि
 ध्वरक्षसस्तापिष्ठैः । तव भ्रमास-आश्रयापतं त्यनुस्य शध्वषता शोशु
 चानः । तपूंष्यमेक्ष्णपतंगानसंदितो विसृज विघ्नगुल्काः । प्रतिस्प
 शो विसृजतर्णि तमो भवापायुर्विशो-अस्या-अदब्धः । यो नोदरे-अघ

शंसो यो अंत्यग्रे मकि ष्वे व्यधिरा दधष १२ । उदयेति च प्रत्या तनु धन्य १ मि
 त्रोऽप्रोषता त्तिग्महेते । यो नोऽमरा तिसमिधान चक्रे नीचा तं धन्य तसं
 नशुद्धं । रुध्वो भव प्रति विध्या स्मदा विष्णु ष्वदेव्या न्यग्रे । जवस्त्रिरा
 तनु हिया तुजूनी जामि मजामि प्रमणा हि शत्रु न ११ । सते जानानि
 समतिं यविष्ठय ईवते ब्रह्मणे गा तु मे रत् । विश्वान्यस्मै सुदिना
 निरायो धन्ना न्ययो विदुरोऽभिधौ त । सेदग्रे अस्तु स भगः सदा
 नुर्यस्त्वानित्ये नो हि विषाय उक्थेः । पिप्रा षति स्व आयुषि दुरोणे वि
 श्वेदस्मै सुदिना सा सदिष्टिः । अर्चामिते समतिं घोष्य वी क्तं ते वा
 वाता जयंता मियंगीः । स्वश्वास्त्वा सुरथाम ऊयिमा सक्षत्राणि धा

रये रन धूत । इहत्वा भर्या चरे दुपत्सन्दोषा वस्तु धी दी दिवांसमनु धूत ।
 क्रीळंतस्त्वा समनसः सपेमा मिधु म्नात स्त्रिवांसो जनानां । यस्त्वा स्व
 श्वः स हिरण्योऽग्न उपयाति वसु म तारथेन । तस्य त्राता भवसित
 स सखायस्त आतिथ्यमानुष पुजोषत १२ । महोरु जामि बंधुता व
 चो मिस्तन्मा पितुर्गोतमा दन्विया य । त्वन्तो अस्पव च सश्चि कि धि
 होत र्या विष्ठ स क्रतो दमनाः । अस्व प्रज स्तरणयः सशो वा अत रा सो
 वकाः अश्रमिष्ठाः । ते पायवः सध्र्यं चो निषद्या ग्रेत वनः पां लम्हर । ये पा
 यवो मामतेयं ते अग्रे पश्यं तो अंधं दुरिता दरक्षन् । ररक्षता त्सु क्त
 तो विश्व वेदादि श्रंत इति पवो नाह देभुः । त्वयो यावयं सधन्य । स्त्वोता

स्तवप्रणीत्यश्यामवाजान्। उभाशंसास्तदयसत्यतातेनुष्ठुयाकणुघ
 रुयण। अयातेअग्नेसमिधाविधेमप्रतिस्तोमंशस्यमानं गृभाय। दह
 शसोरक्षसः पाह्यः। स्माहुहोनिदोमित्रमहोऽभवधात्। ३ इन्द्रासोमा
 तपतंरक्षउततन्यर्पयतं वषणातमोवधः। पराशृणातमचितो न्यो
 षतं हतं नुदेषां निशिशातमत्रिणः। इन्द्रासोमासमघशंसमभ्यधं
 तपुय्यस्तुचरुरग्निवाऽइव। ब्रह्मदिषेऽक्रव्यादेधोरचक्षसेद्वेषो ध
 त्तमनवायं किमीदिने। इन्द्रासोमाऽदुक्तोवचेऽंतरनारंभणे तमसि
 प्रविध्यतं। यथानातः पुनरेकश्चनोदयतद्दामस्तुसहसेमन्युमघ
 वः। इन्द्रासोमावर्तयतं दिवोवधं संपृथिव्याऽमघशंसायतहं। उत्त

क्षतंस्वयं पर्वतेभ्योयेनरक्षोवावधानं निजूर्वयः। इन्द्रासोमावर्तयतेदि
 वस्यय्यितस्तेभिर्कृवमश्महन्मभिः। तपुर्वधेभिरजरेभिरत्रिणो निप
 शनेविध्यतं येतुनिस्वरं। इन्द्रासोमापरिवाभस्तुविश्वतइयंमतिः कक्ष्या
 श्वेववाजिना। यांवां होत्रां परिहिनोमिमेधयेमा ब्रह्माणि नृपतीव जि
 न्वतं। प्रतिस्मरेथांतुजयद्विरेवैहंतं हुहोरक्षसोभंगुरावतः। इन्द्रासो
 माऽदुक्तेमासुगंभ्रघोनः कदाचिदसिदासतिहुहा। योमापाकेनमनसच
 रंतमनिचष्टेऽनृतेभिर्वचोभिः। आपइवकाशिनासंगृभीताऽमसंन
 स्त्वासतइइवक्ता। येपाकशंसंविहरंतएवैवाभद्रूपयंतिस्वधाभिः। अ
 हयेवाताऽददातुसोमऽमावादधातुनिर्जतेरुपस्ते। योनोरसंदिष्मति
 पित्वोऽग्नेयोऽश्वानांयोगवांयस्तनूनां। रिपुस्तेनस्तेनस्तेयकृदभ्रमे

तु निषहयतां तन्वा ३ तच न चार परः सोऽस्तु तन्वा ३ तना च तिस्रः पृथि
 वारधोऽस्तु विश्वाः १ प्रतिशुष्यतु यशोऽस्तु देवा योनो दिवादिस्तु यश्व
 नक्तं १ सुविज्ञानं चिकितुषे जनाय सञ्जीव सञ्चवचसी पस्पधाते १ तयो य
 त्सयं यतरदजीयस्तदित्सोमो वातिहं स्या सत् १ न वा उ सोमो वृजिनं हिनोति
 नक्षत्रियं मिथुयाधारयंतं १ हंति रक्षो हं स्या सद्दंतमुभा विंशस्य प्रसितो
 शयाते १ यादिवाहमनृतदेव आसमो घं वा देवां अप्युहे अग्ने १ किमस्मभ्यं
 जातवेदो हणा वै श्रेयवाचस्ते नि र्क्षयं सवंतां १ अघामूरा ययदिया तु धानो
 अस्मि यदिवा पुस्तत पूरुषस्य १ अधा सवीरैर्दशमिर्विधूया यो मामो
 घं या तु धाने त्याह १ ३ यो मा या तु या तु धाने त्याह यो वारक्षाः शुचिर

त्याह १ इन्द्रस्तं हंतु महता वधेन विश्वस्य जंतोरधमस्य दीष्ट १ प्रयाजिगातिरव
 र्गत्वेव नैकमपद्रुहातन्वं १ ग्रहमाना १ वज्राऽनंतं तां जवसा पदाष्टग्रावाणो प्र
 तुरक्षस उपवैः १ वितिष्ठध्वं मरुतो विध्वी १ छतगभा यतरक्षसः संपिन
 ष्ण १ वयो ये भूत्वा पयंतं पतिनक्तमिरेवारिपो दधिरे देवे अध्वरे १ प्रव
 र्त्तयदिवो जश्मानमिंद्रसोमशितं मघवत्सं शिश्राधि १ प्राक्ता दपाक्ता दध
 रा दुदक्ता दभिजहिरक्षसः पर्वतेन १ एत उ त्पेतयंति श्वपातव इंद्रं दिप्तं
 तिदिप्तवो दाभ्यं १ शिश्रातेशक्तः पिशुनेभ्यो वधं नूनं सजदशनिं वा तुम
 ष्यः ४ इंद्रो यातृनाम भवत्यशशरो हविर्मथानामभ्या १ विवासतां १ अभा दु
 शक्रः पपशु र्ययावनं पात्रे वभिदत्सत एतिरक्षसः १ उलूकयातुं शुशुलू

कयातुं जहि खयातुमुतको कयातुं। सपर्णयातुमुतगध्रयातुं दषदेव प्रमण
 रक्ष इन्द्र। मोनोरक्षोऽभिन ज्ञातुमावतामपो घृतमिधुनाया किमादिना।
 पचिवीनः पार्थिवात्मात्वं हसोतारि क्षांदिमात्मात्वं स्मान्। इन्द्र जहि पुसं यातु
 धानमुतस्त्रियं मायया शाश्वतानां। विग्रीवा सोमर देवा शदंतु माते दशन्त
 र्यमुच्चरंतं। प्रातिवक्ष्ववि वक्ष्वे इश्व सोम जागृतं। रक्षोभ्यो वधमशयतम
 शनिं यातुमज्ञः। ५ रक्षो हणं शातिस्तु मध्ये प्रागे वानि खितं॥ अथपि
 तस्तुतं॥ उदीरतामवर उत्तराह्वेषु सउन्मध्यमाः पितरः सोम्यासः। अ
 भसं य ईयुरवका सतज्ञास्ते नो भवंतु पितरो हवेषु। इदं पितृभ्यो मन
 मोऽस्तव घये पूर्वा सो यउ परा स ईयुः। ये पार्थिवे रजस्या निषत्ता ये वा

नूनं स वजनासु विक्ष। आहं पितृत्सु विदत्रोऽविस्मिन रपातं च विक्र
 मणं च विहोः। बर्हिषदो ये स्वधया सुतस्य भजंत पितृस्त इहा गमी छाः।
 बर्हिषदः पितर उंस। वाजिमावो हव्या चक्रमा जषध्वं। त आगता वसा
 शंत मे नाथानः शं योररपो दधात। उपहृताः पितरः सोम्या सो बर्हिषे
 षु निधिषु प्रियेषु। त आगमंतु त इह श्रुवं च धिब्रुवंतु ते वंस्मान्। १
 आ-व्या जानू दक्षिणतो निषघे मं यज्ञम निगृणीत विश्वे। माहिं स्विष्ट
 पितरः केन चिन्नो यद्व-आगः परुषता कराम। आसीना सो अरुणी
 नामुपस्थे रयिं धत्तदा शुषे मर्यापि। पुत्रेभ्यः पितरस्तस्य वस्वः प्रय
 छतत इहोर्जं दधात। येनः पूर्वे पितरः सोम्या सो नृ हि रे सो मपीयं व

मिष्टाः। तेभिर्यमः संरराणो हवीश्वशंनुशाद्रिः प्रतिकाममनु। येतत्तु
 देवत्रा जेहमाना होत्रा विदस्तो मतस्तसो अकैः॥ आग्नेया हि सविद
 त्रेभिरवा इ सत्यैः कव्यैः पितृभिर्घर्मसद्भिः। ये सत्या सो हविरदो हविष्वा
 इ इण देवैः सरथं दधानाः॥ आग्नेया हि सहस्रं देववंदैः परैर्पूर्वैः पि
 तृभिर्घर्मसद्भिः॥ २ अग्निघाताः पितर एह गच्छत सदः सदः सदतस्त
 प्रणीतयाः॥ अत्ता हवींषि प्रयत्ता निबहिष्यारयि सर्ववीरं दधात
 न। त्वमग्र ईळितो जात वेदो वद्व्यानि स्मर २१ भीणि कृत्वा। प्रादाः पि
 तृभ्यः स्वधया ते अक्षन्धित्वं देव प्रयता हवींषि। ये चेह पितरो
 ये च नेह यांश्च विपयां उचन प्रविम। त्वं वेथयति ते जात वेद स्वधा

११७

११७

निर्यज्ञं स कृतं ऊषस्व। ये अग्निदग्धा ये अनग्निदग्धा मध्ये दिवस्व धया
 मादयन्ते। तेभिः स्वराब्जसनातिमेतां यथा वशं तन्वं कल्यायस्व। ३ जी
 मृतस्येव भवति प्रताकं यद्वमश्याति समदामुपस्थे। मना विद्वयात
 न्वा जयत्वं सत्वा वर्मणो माहिमा पिपतु। धन्वना गा धन्वना जिं जयेम
 धन्वना तात्राः समदो जयेम। धनुः शत्रोरपका मं कृणोति धन्वना स
 र्वः प्रदिशो जयेम। वक्ष्यन्ती वेदा गनी गंतिकर्णं प्रियं सखायं परिषस्व
 जाना। योषे वशिष्ठं क्ते वितताधि धन्वं ज्या इयं समने पारयन्ती। ते आ
 चरन्ती समने वयोषामाते वपुत्रं विभृतामुपस्थे। अपशत्रून् विध्यतां सं
 विदाने जाली। इमे विष्कुरन्ती अमित्रान्। बह्वानां पिता बहुरस्य पुत्राश्च

श्वाकृणोतिसमनावगत्य । इषुधिः संकाः पतनाश्च सर्वाः पृथेनिनधो जय
 ति प्रसूतः । १ रथेति छेन्नयति वाजिनः पुरोयत्रयत्रकामयते स्रुषारथिः ।
 अभिाश्नो महिमानं पनायतमनः पश्चादनुयद्यंति रश्मयः । तीव्रान्धो
 षा कृण्वते वषपाणयोश्चारथेभिः सह वाजयंतः । अवक्रामंतः प्रपदैर
 मित्रान् रक्षिणंति शत्रूरे न पव्ययंतः । रथवाहनं हविरस्य नाम यत्रा युधं
 न हितमस्य वर्म । तत्रारथमुपशमं गमंसदेम विश्वाहा वयं समनस्यमा
 नाः । स्वादुषंसदः पितरो वयोधाः कृच्छ्रे श्रितः शक्तीवंतोगभाराः । चित्रसे
 नाः । इषुबलामृधाः सतो वीरा उरवो ब्रातसाहाः । ब्रह्मणा सः पितरः सोम्या
 सः शिवे नो घावा पृथिवी जने हसा । पूषानः पातु दुर्गिता दृता वृधोरक्षा

माकिने अघशंस ईशत । २ सूपर्णवस्ते मगो अस्यादंतो गोभिः संन
 धापतति प्रसूता । यत्रानरः संचविच ईवंति तत्रास्मभ्यमिषवः
 शर्मयंसन् । रुजीते परिवृं गिधनोश्मा भवतु नस्तन्तः । सोमो अ
 धिब्रवातु नोदितिः शर्मयच्छतु । आजघंति सान्वेषां जघना उप
 जिघ्रते । अश्वाजनि प्रचेतसो श्वान्समत्सु चोदय । अहिरिवभो
 जैः पर्येति बाहुं ज्यायाहेति परिविधमानः । हस्तघ्नो विश्वावयु
 नाननिविद्वान्युमान् पुमांसं परिपरितु विश्वतः । आलात्तायारुश
 र्मयो यस्या अयो मखं । इदं पर्जन्यरेतस इष्टै देवै ब्रह्म नमः । ३ अवसृ
 क्षापरापतशरव्ये ब्रह्म संशिते । गच्छामित्रा अपघस्व मामीषां क

चनोच्छिषः। यत्र बाणाः संपतंतिकुमारा विशिखा इव। तत्रानो ब्रह्म
 णस्पतिरदितिः शर्मयच्छतु विश्वाहा शर्मयच्छतु। मर्मापितेवर्म
 णाद्यामिसोमस्त्वारामतेनानुवस्तो। उरोर्वशयोवरुण
 स्तेक्ष्णोतुजयंतानुदेवामदेतु। योनः स्वे-अरणोयश्चनिष्ठयो
 जिघोसति। देवास्तसर्वेधूर्वंतुब्रह्मवर्मममांतरं। ४ ब्रह्मणाचिः
 संविदानोरक्षोहाबाधतामितः। अमीवायस्तेगर्भं दुर्णामायोनि
 माशये। यस्तेगर्भममीवा दुर्णामायोनिमाशये। अग्निं ब्रह्मणा
 सहनिष्क्रव्यादमनीनशत। यस्तेहंतिपतयंतं निष-स्वै-त्सुयः
 सरोसपां जातं यस्ते जिघोसतितमितोनाशयामसि। यस्तु

अरूविहरत्यंतरादंपतीशये। योनियो अंतरारेष्ठितमितोनाशयाम
 सि। यस्त्वाभ्रातापतिर्भूत्वा जारोभूत्वा निपद्यते। प्रजां यस्ते०। यस्त्वा
 स्वप्नेन तमसामोहयित्वा निपद्यते। प्रजां यस्ते०। ११ अक्षाभ्यां तेनासि
 काभ्यां ध्रुवकादधि। यक्षं शर्षण्यं मस्तिष्काज्जिह्वाया विब्रह्मामिते।
 ग्रीवाभ्यस्तड्छिह्वाभ्याः काकसाभ्यो-अनूक्यात्। यक्षं दोषण्यं। मंसाभ्यां
 बाहुभ्यां विवहा०। आंत्रेभ्यस्ते गुदाभ्यो वनिष्ठो हृदयादधि। यक्षं मत
 स्त्राभ्यां यक्षः पूशभ्यो विव०। ऊरुभ्यां ते अश्वीव०। पादभ्यां प्रपदा
 भ्यां। यक्षं श्रोणिभ्यां भाससादां ससो विव०। मेहनाहनं करणां
 मभ्यस्तेनखेभ्यः। यक्षं सर्वस्मादात्मनस्तमिदं विव०। अंगादंगा

लोमो लोमो जातं पर्वणि पर्वणि । यक्षं सर्वस्मादात्मनस्तमिदं विव
 हामिते । २ अग्रे हंसिन्य । त्रिणं दाघ्नमर्पेष्वा । स्वक्षये शुचि व्रत । उति
 छसि स्वओ हुतो घृतानि प्रतिमोदसे । यत्वा स्क्रवः समस्विरन् । स आ
 हुतो विरोचते गिरी के न्योगिरा । स्क्रवा प्रताकमज्यसे । घृतेनाग्निः स
 मज्यते मधुप्रतीक आहुतः । रोचमानो विभावस्मः । जरमाणः समिध
 से देवेभ्यो हव्यवाहन । तं वाहवंतमर्त्याः । १ तं मर्ता अमर्त्यं घृतेनाग्नि
 सपर्यत । अदाभ्यंगरुपति । अदाभ्येन शोचिषाये रक्षस्त्वं दह । गो
 पाततस्य दादिहि । सत्वमग्रे प्रताकेन प्रत्योषया तु धान्यः । उरुक्षयेष
 दाघत । तं वागाभिर्हुरुक्षया हव्यवाहं समाधिरे । यजिषं मानुषे जने । २

इति वा इति मे मनो गमस्व सनुयामिति । कुवित्सोमस्यापामिति ।
 प्रवाता इव दोधत उन्मापीता अयंसत । कुवित् । उन्मापीताऽ-अ
 यंसतरप्यमश्वा इवाशवः । कुवित् । उपमामतिरश्चितवाश्रा
 पुत्रमिव प्रियं । कुवित् । अहेतश्चेव वंधुरं पर्यवामि हृदामतिं ।
 कुवित् । नहि मे अक्षिपच्चनाष्ठांस्तः पंचकृष्यः । कुवित् । ३ न
 च हिमरोदसी उभे अन्यं पक्षं प्रति । कुवित् । अभिघांमहिनाभु
 वमभा ३ मां पृथिवीमहं । कुवित् । हंता हं पृथिवीमिमां निदधा
 ना हवे हवा । कुवित् । आपमित् पृथिवीमहं तं घनानां हवे हवा । कु
 वित् । दिवि मे अन्यः पक्षो ३ धो अन्यमचीरुषं । कुवित् । अह

मस्मिन्महामहोभिन्नभ्यमुदापितः। कुवित्०। गृहोयाम्परं कृतो
 देवेभ्यो हव्यवाहनः। कुवित्०। ४ अग्निमन्त्रे इत्यादि प्रागेव लि
 खितं २१ देवानां पत्नीः शंसत्यनृचा रश्मिं गृहपतिं तस्मादनृचा
 पत्नी गार्हपत्यमास्ते तदा हूराकां पूर्वां शंसे ज्ञाम्ये वै पूर्वपेयमि
 तितत्तं नाहृत्यं देवानामेव पत्नीः पूर्वाः शंसे देष हवा एतत्पत्नीषु
 तो दधाति यदग्निगार्हपत्यो अग्निने वासुतद्गार्हपत्येन पत्नीषु प्र
 त्यक्षादेतो दधाति प्रजात्यै प्रजायते प्रजया पशुभिर्य एवं वेदत
 स्मा समानो दयाः स्वसान्यो दयायै जायाया अनुजा विना जीव
 तिराको हंवां ए शंसति राका हवा एतो पुरुषः स्य सेवनी सीमति

येषां शिष्ये धिपुमांसोऽस्य पुत्रा जायंते य एवं वेद पावी रवी शंसति वाग्वै
 सरस्वती पावी रवी वाच्येव तद्वाचं दधाति तदा हूयामि पूर्वां शंसे इत्
 पि आह इति यामी मेव पूर्वां शंसे दिमं यमप्रस्तरमाहि सीदेति राज्ञो वै प
 र्वपेयं तस्माद्यामी मेव पूर्वां शंसे मातलीकमेयं मोअंगिरोभिरिति का
 व्याना मन्त्रं च शंसत्यवरेणैव वै देवा का व्याः परेणैव पि हंस्तस्मात्का व्याना
 मन्त्रं च शंसत्युदारतामव ईरउत्तरा स इति पि आः शंसत्युन्मध्यमाः
 पितरः सोम्या स इति ये चैवावमाये च परमाये च मध्यामास्तात्सर्वाननं
 तरायं प्रीणात्याहं पिन्दस्स विदत्रां अविस्तीति द्वितीयां शंसति बर्हिषदो
 ये स्वधया सूतस्येत्येतद्वाण्यां प्रियं धाम यद्वर्हिषद इति प्रियेणैव न

स्तधाम्नासमर्धयतिप्रियेणधाम्नासमर्धयतेयएवंवेदेदंपितृभ्योन
 मोऽमस्त्वघेतिनमस्कारवतीमंततःशंसतितस्मादेततःपितृभ्योनम
 स्क्रियतेतदाहुर्वाहावंपिआःशंसे३तस्त्रेअव्याहावाऽइति।व्याहाव
 मेवशंसेदसंस्थितंवैपितृयज्ञस्यसाध्वसेस्थितंवाएषपितृयज्ञसं
 स्थापयतियोव्याहावंशंसतितस्माद्व्याहावमेवशंस्तव्यं१ स्वाडुधि
 लायंमधुमांडतायसितोदस्येद्रीरनुपानीयाःशंसत्येताभिर्वाइदु
 स्तृतीयसवनमन्वापिवत्तदनुपानीयानामनुपानीयात्वमाद्यंतीववै
 तर्हिदेवैतायदेताहोतासशंसतितस्मादेतासमद्वत्प्रतिगायंययो
 रोजसास्क्रमितारजांसातिवैष्णुवारुणीमृचंशंसतिविष्णुवैयज्ञस्य

इरिष्टं पातिवरुणःस्विष्टंतयोरुभयोरैवशंत्यैविष्णोर्नुकंवीर्याणिप्र
 वोचमितिवैष्णवंशंसतियथावैमत्समंवेयज्ञस्यविष्णुःस्तघथाडधु
 षंडर्मतीकृतंस्फुटंस्फुटंमतीकृतंकुर्वन्नियादेवमेवैतघज्ञस्यडधु
 तंइःशस्तंस्फुटंस्फुटंशस्तंकुर्वन्नेतियदेतांहोताशंसतितंतुंतन्वज
 जसोभानुमन्विहातिप्राजापत्योशंसतिप्रजावैतंतुःप्रजामेवास्माए
 तत्संतनोतिज्योतिष्मतःपथोरक्षधियाकृतानितिदेवयानावैज्यो
 तिष्मतःपंथानस्तानेवास्माएतद्वितनोत्यनुल्बणंवयतजोगुवाम
 पोमनुर्भवजनयादेमंजनमिसेवैतंतमनोःप्रजयासंतनोतिप्र
 जात्येप्रजायतेप्रजयापशुप्रियएवंवेदेवानेइशेमघवाविरष्णीसु

तमयापरिदधातायंवाइंद्रोमघवाविरष्णीकरस्सत्यावर्षणाधदनर्वेता
 यंवैसत्यावर्षणाधदनर्वा। त्वंराजाजनुषाधेघस्मेइतीयंवैराजा
 जनुषामधिप्रवोमाहिनंयज्जारित्रेइतीयंवैमाहिनंयज्ञप्रवोयज
 मानोजरितायजमानायैवैतामाशिषमाशास्तेतडपस्तरान्भूमि
 परिदध्यातघस्यामेवयज्ञंभरतितस्यामेवैतदंततःप्रतिष्ठाप
 यत्यग्नेमरुद्भिःशुभयद्भिर्देवभिरित्याग्निमारुतमुक्थंशस्त्याग्निमा
 रुत्यायजतियथाभागंतद्देवताःप्रीणातिप्रीणाति। २ विदामघव
 न्विदागतुमनुशंसिषोदिशः। शिक्षाशचीनांपतेपूर्वशणांपूर्व
 सो। अग्निष्टुमग्निष्टिभिः। प्रचेतनप्रचेतय। इंद्रघ्नमायन पत्न्या

१२३

१२३

हिशक्रः। रायेवाजायवज्रवः। शविष्ठवाज्जिनंजसे। मंहिष्ठवज्जिनंजस
 आयाहिपिवमत्स्व। विदारायःसुवीर्यंभुवोवाजानांपतिर्वशांजनु।
 मंहिष्ठवज्जिनंजसेयःशविष्ठःशूरणां। योमंहिष्ठोमद्योनांचिकित्वा
 अग्निनोनयाइंद्रोविदेतमुस्तपेवशाहिशक्रः॥ तमृतयेहवामहेजेता
 रमपराजितं। सनःपर्षदतिद्विषःसनःपर्षदः क्रतुश्छंदःक्रतुंरुहते।
 इंद्रधनस्यसातयेहवामहेजेतारमपराजितं। सनःपर्षदतिद्विषःस
 नःपर्षदतिस्त्रिधः। पूर्वस्ययत्तेअद्रिवःसुम्रजाधेहिनोवसो। पूर्तिः
 शविष्ठशस्यतइंद्रोहिशक्रः। नूनंतनव्यंसमसेप्रभोजनस्यवज्रहन्।
 समन्येषुबवावहैश्वरोयोगोषुगच्छतिसखासुशोवोअद्वयाः। एवा

धैवेवाद्यन्ता ३५। एवाधैवेवाहं ३५। एवाधैवेवोहिविह्वा ३। एवाधै
 वैवाहिपूषन्। एवाधैवेवाहिदेवाः। एवाहिशक्रोवशाहिशक्रोवशा
 अनु। आयोमन्यायमन्यवउपोमन्यायमन्यवे। उपेहिविश्वध। विदा
 मधवान्विदोम्। एतानि सूक्तानि च खंडानि च श्राद्धसमये ब्राह्म
 णान् श्रावयेत्। प्राणाग्निहोत्रं। इतिहासः। सोमोत्पत्तिः। चरणमूहः।
 अग्निप्रदक्षिणः। अग्रेनयस्य पथारयेऽस्मान् विश्वानि देववयुना
 निविद्वान्। युयोध्या। स्मः कुरु राणमेनोभूयिष्ठातेनमउक्तिं विधेम।
 अग्रेत्वं पारयानमोऽस्मात्स्वस्तिनिरतिदुर्गणि। विश्वा। पूश्च
 धीवहू। नउवश्ववातोकायतनयायशंयोः। अग्रेत्वं मस्य यो

धमवा। अनग्निचा। अभ्यमंत हृष्टीः। पुनरस्मभ्यं सुविताय देवक्षां वि
 श्वेभिरमृतेभिर्यजत्र। पाहि नोऽग्रे पायमिरजस्रैरुत प्रिये सदन
 आशुशुक्लम्। मातेभ्यं जरितारं यविष्मन् न विदन्मा परं सहस्वः। मानो
 अग्रे वसजोऽग्राया विष्पवे रिपवे दुधुना यो। मादत्तते दशते माद
 तेनो माराषते सहसा वन्यरादाः। अथ सरस्वति सूक्तं लिख्यते।
 पावकानः सरस्वतीवाजे निर्वाजिनीवती। यज्ञं वधुधियां वसुः। चो
 दयित्री सूनृता चेतं तासु मतीनां। यज्ञं दधे सरस्वती। महोऽग्रे
 सरस्वती प्रचेतयति केतुना। धियो विश्वा विराजति। अंबितमे नदी
 तमे देवितमे सरस्वति। अप्रशस्ता इव स्मसि प्रशस्तिमं वनस्कृधि।

त्वेविश्वासरस्वतिश्रितायूंषिदेव्यां। शुनहोत्रेषुमस्वप्रजां देविदिदि
 दिनः। इमा ब्रह्मसरस्वतिजुषस्वर्वाजिनीवति। यातेमन्मगत्समदा
 सतावरिश्रियां देवेषु जहुति। प्रेतां यज्ञस्य शंभुवायुवामिदावृणा
 महे। अग्निं वहव्यवाहनं। धावानः पृथिवी इमं सिध्ममद्यदिविस्प
 शं। यज्ञं देवेषु यच्छतां। आवा मुपस्वमद्रुहा देवाः। सीदंतु यज्ञियाः।
 इहा घसोमपीतये। १ इयमददा इभसमृणम्युतं दिवो दासंवध्य
 श्वायदाशुषे। याशश्वंतमाचखादावसंपणिं तांतेदात्राणितविषा
 सरस्वति। इयं शुष्मेभिर्बिसखा इवारुजत्सानुगिरीणां तविषेभिर्नू
 र्भिभिः। पारावतघ्नीमवसेम्वृत्किभिः सरस्वतीमाविवासेमधा

तिभिः। सरस्वतिदेवनिदो निबर्हयप्रजां विश्वस्य वसयस्य मायिनः।
 उतक्षितिभ्यो वनीरविंदो विषमेभ्यो अस्त्रवो वाजिनीवति। प्रणो देवी
 सरस्वती वाजेभिर्वाजिनीवती। धीनामविभवतु। यस्त्वा देवि सरस्व
 मुपब्रूते धनेहिते। इदं न वृत्रतूर्ये। त्वं देवि सरस्वत्यवावाजेषु वाजि
 नि। रदा पूषे वतः सनि। उतस्यानः सरस्वती घोरा हरिण्यवर्तनि।
 वृत्रघ्नी वक्षि सृष्टि। यस्या अमनंतो अकृतस्त्वेषश्चरिहुरण्विः।
 अमश्चरतिरोरुवत्। सानो विश्वाभ्रतिद्विषः स्वस्व रन्या सतावरा।
 अतन्न हवसूर्यः। उतनः प्रिया प्रिया सप्तस्वसा सज्जहा। सरस्वती
 स्तोम्याभूत्। २ आपपुषी पार्थिवान्पुरु रजो अंतरिक्षं। सरस्वती नि

दस्पातु। त्रिषधस्त्रासप्तधातुः पंचजातावर्धयंती। वाजेवाजेहव्या
भूत। प्रयामहिन्नामहिनासुचोकितेकभिरन्या उपसामपस्तमा
। रथद्रववहताविश्वनेकृतोपस्तत्याचिकितुषासरस्वती। सर
स्वत्यभिनीनेषिवस्योमापस्फरीः पयसामानआधक। ऋषस्वनः
सरव्यावेश्यावमात्वक्षेत्राण्यरणानिगन्म। ३ प्रक्षोदसाधायसा
सस्त्रएषासरस्वतीधरुणमायसीपूः। प्रबावधानारथ्येवयातिवि
श्वाअपोमहिनासिधुरन्याः। एकाचेतसरस्वतीनदीनांशुचिर्य
तागिरिभ्यआसमुद्रात्। रायश्चेतंतीभुवनस्यभूरेर्धेतंपयोदुड
हेनाहुषय। सवावधेनयौयोषणासुवृषाशिशुर्वषभोयज्ञियास।

ती। गणानाजमदयिवत्सुवानाचवसिष्ठवत्। जनीयंतोत्वग्रवः पु
त्रीयंतः सुदानवः। सरस्वतंहवामहे। येतेसरस्वतुर्मयोमधमेतोष्ट
तश्चुतः। तेभिर्नोविताभव। पापिवांसं सरस्वतस्तनयोविश्वदर्श
तः। भक्षीमहिप्रजामिषं। २ अथलक्ष्मीसू। हिरण्यवर्णंहरिणीसु
वर्णंरजतस्रजां। चंद्रांहरण्मयीलक्ष्मीजातवेदोममावह। तामआ
वहजातवेदोलक्ष्मीमनपगामिनी। यस्याहिरण्यंविंदेयंममश्वं
पुरुषानहं। अश्वपूणांरथमध्याहस्तिनादप्रमोदिनी। श्रियंदेवी
मुपकृयेश्रीर्मादेवीर्जषतां। कांसोस्मितांहिरण्यप्राकाशमाद्रंजि
लंतीरुक्षांतर्पयंती। पद्मेस्थितांपद्मवर्णातामिहोपकृयेश्रियं। चंद्रां

सवाजिनं मद्यवद्रोदधातिविसातयेत न्वं मामजात। उतस्यानः
 सरस्वतीकृष्णोपश्रवत्सपै भगायज्ञेऽस्मिन्। मितरुभिर्नमस्ये
 रियाना रायायुजाचिदुत्तरासाखिभ्यः। इमा जुह्वानायुषमदानमोभिः
 प्रतिस्तोमं सरस्वति कृषस्व। तव शर्मन्प्रियतमे दधाना उपस्थेयाम्
 शरणं न वक्षं। अयमुते सरस्वतिवसिष्ठो द्वा राव तस्य सुभगे व्यावः।
 वर्धश्चुभ्रेस्तव ते रासिवाजा न्ययं०। १ बहदुगायिषेव चोसूर्यानिदानां
 सरस्वतीमिह महासवृत्तिं किं निस्तोमैवी सिधरोदसी। उभेयत्ते महि
 नाश्चुभ्रेऽंधसी अधिक्षियंति पूरवः। सानो बोध्यवित्रामरुसखाचो
 दराधो मघोनां। भद्रमिद्राकृणव सरस्वत्य कवाराचेततिवाजिनीव

प्रभासां यशसा ज्वलन्ती श्रियं लोके देवकृष्णामुदारां। तां पद्मिनेमिं
 शरणमहं प्रपद्येऽमलक्ष्मीमेति श्यतां वां वणोमि। १ आदित्यवर्णेतप
 सोधिजातो वनस्पतिस्तव वक्षोयविल्वः। तस्य फलानि तपसानुदेतु
 मायोतरायाश्च बाघाऽमलक्ष्मीः। उपेतुमां देवसखः कीर्तिश्च मणि
 नासह। प्रादुर्भूतो मेराष्ट्रे स्मिन्कीर्तिं वक्षिं वै ददातु मे। क्षुत्तिपासा
 मलाज्येष्ठाऽमलक्ष्मीर्नाशयाम्यहं। अभरति मम हृदि च सर्वानिर्गु
 दमेगहात्। गंधद्वारां दुराधर्षानि तपुष्ठां करीषिणी। ईश्वरो सर्वभू
 तानां तामिहोपकृत्यो श्रियं। मनसः काममाकूतिं वाचः सत्यमशीमहि
 पशूनां रूपमन्यस्य मायि श्रयतां यशः। २ कर्दमेन प्रजाभूताम

विसंभ्रमकर्म। श्रियंवासयमेकुलेमातरं पद्ममालिनो। आपः स्वजं
 तुस्त्रिधा निचिक्रीतवसमेगहे। त्रिजदेवीमातरं श्रियंवासयमेकु
 लो। आर्क्षः करिणी वृष्टी सवर्णहिममालिनी। सूर्यो हिरण्ययोनक्ष्मी
 जातवेदो ममावह। आर्क्षः पुष्करिणी वृष्टी विंगळो पद्ममालिनी। चंद्रो
 हिरण्ययोनक्ष्मी जातवेदो ममावह। तामजावह जातवेदो नक्ष्मी न
 नपगामिनी। यस्यां हिरण्यं प्रभृतिं गावो दास्योश्वा निदेयं पुरुषानहं।
 यः शुचिः प्रयतो भूत्वा जुहुयादाज्यमन्वहं। श्रियः पंचदश चैव श्री
 कामः सततं जपेत्। अश्वदायै गोदायै धनदायै महाधने। धनं मे
 लभतां देवी सर्वकामांश्च देहि मे। पुत्रपौत्र धनं धान्यं हस्त्यश्वादिग